

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

BANKALARARASI
PARA PİYASASI ÜZERİNE TEORİK
ve
UYGULAMALI BİR İNCELEME

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Mehmet GÖKÇE

Danışman

Prof. Dr. Hüseyin ŞAHİN

BURSA 2010

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı'nda 700811033 numaralı Mehmet GÖKÇE'nin hazırladığı "Bankalararası Para Piyasası Üzerine Teorik Ve Uygulamalı Bir İnceleme" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 13/07/ 2010 günü 14.00 – 17.00 saatleri arasında yapılmış, sorular sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye
(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)

Üye

Prof. Dr. Hüseyin ŞAHİN

Prof. Dr. Emin ERTÜRK

Üye

Üye

Doç. Dr. Nejla ADANUR AKLAN

Doç. Dr. Filiz GİRAY

Üye

Yrd. Doç. Dr. Hülya AKAY

13/07/2010

ÖZET

Yazar	: Mehmet GÖKÇE
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilim Dalı	: İktisat Anabilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: VIII + 152
Mezuniyet Tarihi	: 13/07/ 2010
Tez Danışmanları	: Prof. Dr. Hüseyin ŞAHİN

BANKALARARASI PARA PİYASASI ÜZERİNE TEORİK VE UYGULAMALI BİR İNCELEME

Küreselleşme ve yeni ekonominin artık kaçınılmaz bir süreç olduğu anlaşılan şu dünyada, hızlanan teknoloji, dünyayı küçültmüş, dolayısıyla bütün kitlelere kolayca ulaşılır hale getirmiştir. Ekonomilerde alıcı satıcı arasındaki mübadelenin tümünü para ve paranın türevleri şeklinde doldurması finansal piyasaların önemini artırırken değişen dünya bankacılık sektörünün diğer sektörlerden daha hızlı şekilde gelişmesine neden olmuştur.

Dijital teknoloji ve iletişimin hızlanması paralelinde özellikle internetin keşfi ile önceleri oldukça yavaş yapılan işlemler son yirmi yıldaki gelişmelerle artık çok kısa sürede yapılır hale gelmiştir. Öyle ki para, reel ve parasal analiz tartışmalarına münhasıran, ne sadece değişimi kolaylaştırmak için kullanılan bir araç, nede ekonomiyi örten bir tülüdür. Bizzat ekonominin ifadesinin kendisi haline gelmiştir. Bu hıza paralel olarak finansal sektörün merkezini oluşturan bankalar ve bankaların merkezinde Merkez Bankası fonksiyonları ve sundukları ürün çeşitleri ve hizmet kalitesi artarken, diğer taraftan kullanılan teknikler sektörün gelişmesinin kaçınılmaz olmasını sağlamıştır.

Günümüzde, finans sektöründe öne çıkan bir diğer gelişme ise Bankalararası Para Piyasası'nın para ve bankacılık sisteminde olmazsa olmaz temelini teşkil etmesidir. Diğer taraftan tez konusu Bankalararası Para Piyasası hakkında yapılan incelemenin zorlu bir konu ve bir o kadar da riskli girişim olduğunu, okuyucular ve değerlendirciler tarafından gözden uzak tutulması gereken önemli bir husus olduğudur. Ancak bu noktada finansal sistem içinde tez konusu Bankalararası Para Piyasası'nın önemini, kapsamını ve gelişmesini sektörün içindeki deneyimlere sahip olan uygulamalı bir araştırmayı kapsamıştır.

Anahtar Sözcükler

Banka

Merkez Bankası

Bankacılık Sektörü

Bankalararası Para Piyasası

Finans

Finans Sektörü

Finansal Sistem

Finansal Piyasalar

ABSTRACT

Yazar	: Mehmet GÖKÇE
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilim Dalı	: İktisat Anabilim Dalı
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: VIII + 152
Mezuniyet Tarihi	: 13/07/ 2010
Tez Danışmanları	: Prof. Dr. Hüseyin ŞAHİN

THE THEORETICAL AND PRACTICAL ANALYSIS ON INTERBANK MONEY MARKET

Nowadays, globalization and the new economy are considered as an inevitable process that accelerating technology has made the world smaller. Thus it has become easy to reach the people. The fact that all of the money exchange between buyers and sellers in the economies turns into money and its derivations has been increasing the importance of the financial markets while it causes the banking sector to develop faster than the others.

Through the acceleration of digital technology, communication and particularly the discovery of the internet, all the operations were done rather slowly previously are no longer being done in a very short time with especially the last decades. However, the money is neither a tool used to facilitate change nor a veil to cover the economy, exclusively to the debates with real and monetary analysis. It has become the meaning of economy itself. As parallel with

this speed, in the banks which form the centre of the financial sector and Central Bank, the functions of Central Bank and variety and quality of its products have been increased. On the other hand, the techniques which are used have ensured that the development of the sector is inevitable.

Today, another outstanding development is that interbank money market has served as a basis its importance in the monetary and banking system. On the other hand, the analysis of the interbank money market as the thesis topic is a hard and risky issue. It is a very important concern that should be kept out of sight by the readers and reviewers. But at this point, the thesis topic in interbank money market has included a practical research which has the importance, scope and development of interbank money market related to the experiences in the sector.

Keywords

Bank

Finance

Central Bank

Banking Sector

Financial Sector

Interbank Money Market

Financial System

Financial Markets

ÖNSÖZ

Son yıllarda ekonomi, sadece parayla anılmaya başladı. Bu nedenle ekonomi sadece bir bilimin uğraş alanı olmaktan çıkmış bulunuyor. Sokaktaki her vatandaş bile bir yerinden para ile ilgili kavramlardan söz ediyor, kendini söz etmek zorunda hissediyor. Şöyle bir baktığınızda yazılı ve görsel basında ekonomi ile ilgili bilgiler, yorumlar yapılırken “para piyasaları” şeklinde başladığını ve bunun bir sonucu olarak finansal sistemin daha dikkat çekici hale geldiği görülecektir.

Özellikle finansal sitemindeki gelişmelerin hızına yetişmek oldukça güç duruma geliyor ve para piyasaları da bu gelişmelerden nasibini fazlasıyla aldığı görülüyor. Bu dinamizmin karşısında, ekonomi bilimi gören öğrencilerin ise okulda öğrendikleri teorileri ile sürekli değişen ekonomik gerçekler arasında bağlantılar kurmakta zorlanıyorlar. Teori ile gerçekleştirmelerin neden uyumlu olmadığı sorusunu sormaktan kendilerini alıkoyamıyorlar. Gün geçtikçe ekonomik birimler, bilgiye hızlı ulaşabilme, değerlendirme, sonuçlandırma ve sonuçların kontrolüne göre bir analiz yapmaları oldukça önem arz eden hale geliyor. Bu çerçevede tez konumuzun amacı, finansal sistem içindeki piyasalardan Bankalararası Para Piyasası'nı incelerken izlediğimiz metot yeni sayılan bu konu ile ilgili olan, yeni kavramlara, yeni analizlere ulaşarak katkı sağlamak olmuştur. Yine bu çerçevede, Merkez Bankası ve Bankalararası Para Piyasası işlemlerini ve ilgili diğer para büyüklüklerini anlamak ve analiz etmek isteyenler içinde yararlanacak kaynak olacağını ümit etmekteyim.

Tez konumun hazırlanması aşamasında çalışmamı en ince ayrıntısına kadar inceleyen, düzeltmelerini yapan ve görüşleriyle katkı sağlayan başta Sayın, Danışmanım Prof. Dr. Hüseyin Şahin ve diğer hocalarım ile sevgili mesai arkadaşlarıma ayrı ayrı teşekkürlerimi sunarım.

Şubat, 2010/ Bursa

Mehmet Gökçe

İÇİNDEKİLER

Sayfa No:

ÖZET.....	iii
ÖNSÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xii
TABLO LİSTESİ.....	xiii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZ BANKACILIĞI, T.C. MERKEZ BANKASI VE BANKALARARASI PARA PİYASASI

1.1. Bankacılığın ve Merkez Bankacılığının Gelişimi.....	3
1.1.1. Bankacılığın Tanımı ve Gelişimi.....	3
1.1.2. Bankacılık Sistemi.....	6
1.1.2.1. Bankaların temel işlevleri.....	7
1.1.2.2. Bankaların para yönetimi.....	8
1.1.2.3. Bankaların organizasyon yapısı.....	10
1.1.3. Türkiye’de Bankacılık Sistemi.....	14
1.1.3.1. Bankaların sınıflandırılması.....	16
1.1.3.2. Türk Bankacılık Sektörünün Oligopol Yapısı.....	17
	19
	8

1.1.3.3. Türk bankacılık sisteminin yasal çerçevesi ve denetimi.....

1.1.4. Merkez Bankası Sisteminin Kurumsal Temelleri.....	21
1.1.4.1. Nakit okulu	22
1.1.4.2. Bankacılık okulu.....	23
1.1.4.3. Serbest bankacılık okulu.....	24
1.1.5. T.C. Merkez Bankası'nın Tanımı, Kuruluşu ve Organizasyon Yapısı.....	25
1.1.5.1. T.C. Merkez bankasının bankanın teşkilat ve organizasyon yapısı.....	26
1.1.5.2. T.C. Merkez Bankasının görevleri.....	28
1.1.5.3. T.C. Merkez Bankasının müşavirlik görevleri.....	29
1.1.5.4. T.C. Merkez Bankasının yetkileri.....	30
1.1.5.5. T.C. Merkez Bankasının bağımsızlığı.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL PİYASALAR, TÜRKİYE'DE FİNANSAL PİYASALAR VE BANKALARARASI PARA PİYASASI

2.1. Finansal Sistem, İşleyişi ve Finansal Sistemde Bankalararası Para Piyasasının Yeri.....	32
2.1.1. Finansal Sistem ve İşleyişi.....	32
2.1.2. Finansal Piyasalar, Araçlar ve Aracılar.....	36
2.1.3. Finansal Sistemde Bankalararası Para Piyasasının Yeri....	41
2.2. Türkiye'de Finansal Piyasalar.....	43
2.3. Bankalararası Para Piyasasının Yapısı.....	46
2.3.1. İnterbank.....	47
	48
	48
	48
	51
	51

2.3.1.1. Overnight.....	
2.3.1.2. Forex piyasası.....	
2.3.1.3. Merkez Bankası kotasyonu.....	
2.3.2. Takas Merkezleri.....	
2.3.2.1. Takasbank A.Ş.....	
2.3.2.2. Banka içi takas merkezi.....	
2.3.2.3. Bankalararası takas odaları merkezi.....	
3.3.3. Banka Kartları Merkezleri.....	55
3.3.3.1. Banka içi kart merkezi.....	55
3.3.3.2. Bankalararası kart merkezi.....	56
3.3.4. Elektronik Fon Transferi Merkezleri.....	57
3.3.4.1. Banka içi elektronik fon transferi merkezi.....	57
3.3.4.2. Merkez bankası elektronik fon transferi merkezi...	58
2.4. Bankalararası Para Piyasasının Niteliği ve Kullanılan Araçlar.....	62
2.5. Takas Merkezlerinin Önemi ve Bankalararası Para Piyasası İle İlişkisi.....	65
2.6. Bankalararası Para Piyasasının İşleyişi	
2.6.1. Bankalararası Para Piyasasında İşlem Yapılabilmesi İçin Nelerin Gerektiği.....	67
2.6.1.1. Türkiye’de Bankalararası Para Piyasasının Kuruluş Amacı.....	67
2.6.1.2. Bankalararası Para Piyasasının Katılma Koşulları.....	68
2.6.2.3. Bankalararası Para Piyasasının Çalışma Saatleri.....	69
2.6.2.4. Bankalararası Para Piyasası İşlem Türleri	70
2.6.1.5. Bankalararası Para Piyasası İşleyişinin Temel Uygulamaları.....	70
2.6.2. Bankalararası Para Piyasası, Likidite ve Aktif Pasif Yönetimi.....	75

2.6.3. Bankalararası Para Piyasasının Arz ve Talep Analizi.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARARASI PARA PİYASASINDA YAŞANAN GELİŞMELER VE DİĞER PİYASALAR İLE ETKİLEŞİMİ

3.1. Mevduat Talebi ve Kredi Talebinin Eşitlenmesi Üzerine Teorik Tartışmaların Değerlendirilmesi	86
3.2. Bankalararası Para Piyasasında Para Talebini Oluşturma Sürecinin İncelenmesi.....	92
3.2.1. Türkiye’de kamu kesiminin para akımı ve yönetimi.....	92
3.2.2. Hane halkı, firma ve bankalar	98
3.2.3. Banka şubelerinin nakit yönetimi.....	101
3.2.4. Dış alem ve para akım hareketleri.....	102
3.3. Bankalararası Para Piyasasının İzlenmesi ve Okuma Yöntemleri.....	103
3.4. 2000 Yılı Sonrası Bankalararası Para Piyasasında Yaşanan Gelişmeler.....	108
3.5. Bankalararası Para Piyasası ve Demirbank Olayı.....	114
3.6. Bankalararası Para Piyasasının Likidite Düzenlemesi Konusundaki Rolü ve Ekonominin İstikrarı Açısından Önemi	117
Sonuçlar ve Öneriler.....	120
Kaynaklar.....	123

KISALTMALAR

API	: Açık Piyasa İşlemleri
BPP	: Bankalararası Para Piyasası
CRM	: Müşteri İlişkileri Yönetimi
DİBS	: Devlet İç Borçlanma Senetleri
O/N	: Gecelik Vade
EFT	: Elektronik Fon Transferi
EMKT	: Elektronik Menkul Kıymet Transferi
AR-GE	: Araştırma ve Geliştirme
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TKY	: Toplam Kalite Yönetimi
OPK	: Operasyon Koordinatörü
OPR	: Operasyon
TPY	: Ticari Portföy Yöneticisi
BPY	: Bireysel Portföy Yöneticisi
SS	: Satış Sorumlusu
VOB	: Vadeli İşlem Opsiyon Borsası

TABLO LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube sayısı	14
Tablo 2. Bankacılık Sektöründe Çalışanlar	15
Tablo 3. Aktif Büyüklüğüne Göre Banka sıralaması	18
Tablo 4. Bankaların Denetimi	20
Tablo 5. Para ve sermaye piyasası araçları	38
Tablo 6. Merkez Bankası Döviz Kurları	49
Tablo 7. Merkez Bankası faiz oranları bildirim tablosu	50
Tablo 8. Yıllara Göre Kredi Kartı Sayıları	55
Tablo 9. Talep veya Teklif Tablosu	70
Tablo 10. Teyit Mesajlar Bilgileri	72
Tablo 11. Mali sektör mevduat/krediler (1999-2008)	90
Tablo 12. Şube için günlük vaziyet cetveli (31.12.2008)	91
Tablo 13. Karar Alma Mekanizması ve Uygulamaları	104
Tablo 14. Fiksing Piyasa Faiz Oranları	105
Tablo 15. Bankalararası Piyasa Faiz Oranları	107
Tablo 16. Demirbank Bilanço Değerleri (Milyar TL)	116

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No:

Şekil 1. Genel Müdürlük organizasyon yapısı	11
Şekil 2. Bölge müdürlükleri organizasyon şeması	12
Şekil 3. Şube organizasyon şeması	12
Şekil 4. Büyük Şube organizasyon şeması	13
Şekil 5. Yıllar itibariyle şube ve personel sayısı	15
Şekil 6. Merkez bankasının Organizasyon Şeması	26
Şekil 7. Finansal sistemin işleyişi	33
Şekil 8. Finansal piyasalar, araçlar ve aracılar	35
Şekil 9. Türkiye’de faaliyet gösteren finansal piyasalar	44
Şekil 10. Banka içi takas çeki akış şeması	51
Şekil 11. Çek ödeme sistemi	53
Şekil 12. EFT sistemi işlem akışı	58
Şekil 13. EFT sistemi aktarım mekanizması	59
Şekil 14. EFT Sistemi yıllık parasal değerler ve artış oranları	61

GİRİŞ

Kapitalist bir ekonomide “Alternatif Post Keynesyen Yaklaşım”, Keynes’in “parasal üretim ekonomisi” kavramı ile “reel değişim ekonomisini” birbirinden ayırarak, parayla kredinin üretimden önce geldiğini ve üretimi finanse ettiğini ileri sürmektedirler¹. Bu gün finans sisteminde meydana gelen gelişmelerin bir sonucu olarak modern kapitalist ekonomi, finans sektörünü merkezi konuma oturtmakla Keynes’in bu düşüncesini fazlasıyla desteklemiş olduğunu göstermektedir.

Finans dünyasında özellikle 1990’lı yıllarda ortaya çıkan yenilikler, aynı dönemde ortaya çıkan küreselleşmeyle birlikte toplumların sosyal ve ekonomik yapılarında oldukça önemli düzeyde değişiklikler meydana getirmiştir. Günümüz internet teknolojisi, mobil telefon, faks modem gibi ürünler işlemlerin hızlarını artırırken, maliyetlerinde azalmasına sebep olmuştur. Bunun sonucu olarak ticari, finansal ve ekonomik faaliyetler klasik işleymden çok farklı şekilde yürütülmeye başlamıştır. Yeni ekonomi olarak adlandırılan bu süreç küreselleşen dünya bankacılık sisteminin, özellikle son yıllarda finans dünyasının en dinamik yapısı haline gelmesini adeta zorlamıştır.

Yeni ekonomi ve küreselleşme şartları sektördeki değişimin ya da gelişimin temelinde yatan en önemli sebeplerden birisidir. Böylece özellikle finans piyasalarında bilgiye ulaşım ve iletişim kolaylaşmıştır. Bu bağlamda 24 saat bilgilere ulaşım, para transferleri yapılabilir hale gelmiştir. Personel ve otomasyon altyapısı için gerçekleştirilen yatırımların sağladığı faydaların gözle görülür hale gelmesi, para piyasalarındaki yaşanan işlem amaçlı nakit taleplerini azaltmıştır. Nakit talebinde meydana gelen azalmalar, para aktarım mekanizmalarının önemini artırmış, piyasaların kendilerine yeni fonksiyonlar yüklemesi yolu ile yeniden yapılandırılma gereğini hissetmişlerdir. Merkez bankalarının kontrolünün güçleştiği bu noktada

¹ Işık, Sayım, *Para Finans ve Kriz*, 1. Baskı, Akçağ Yayınları, Ankara,2004, s.44.

aktarım mekanizmaları ile doğrudan ilişkisi nedeniyle “Bankalararası Para Piyasası”nı incelememizin ana sebebini oluşturmuştur.

Birçok tasarruf sahibinin, yapmış olduğu tasarrufu doğrudan doğruya bu kaynağa ihtiyaç duyan kişi, firma veya devlete aktarma olanağı yoktur. Bu fonksiyon, finansal piyasalara yüklenmiştir². Yukarıda Keynes’in belirttiği gibi üretim için öncelikle finansman gereklidir. Çünkü yalnızca mal ve hizmet üretimi ile dünya ekonomisi içerisinde bir yer edinmenin tek başına mümkün olmadığı bu süreçte etkin finans yönetimine ihtiyaç olduğu açıktır³. Dolayısıyla bu tezimizin amacı, finansal sistem içerisinde hak ettiği değeri bilinmeyen bankalararası para piyasasını incelemek suretiyle teori ile pratiği birleştirip, bankalararası para piyasasının likidite düzenlemesi konusundaki rolünün ne olduğunu ve ekonomik istikrar üzerindeki etkinliğinin ve fonksiyonunun neler olduğunu ortaya çıkarmak, tanımlamak ve karşılaşılan problemlere yol göstermektir.

Bu entelektüel olarak çekici teorilerle dolu bir ders kitabı değildir. Daha ziyade bankacılık deneyimlerini birleştirerek size yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Zaten bu çalışmanın oluşturulması sırasında karşılaşılan en büyük sorun, bu konuda başvurulabilecek Türkçe doküman sayısının yok denecek kadar az olmasıdır. Ancak dezavantaj gibi görünen bu durum avantaja dönüştürülmüş, tamamen uygulamaya yönelik bu konuda bundan sonraki çalışmalara ışık tutacak bilgiler sunulmuştur.

Bu çerçeve içerisinde çalışmada, Türkiye’deki finansal kesim Bankalararası Para Piyasası cephesinden bakılarak analiz edilmeye çalışılmıştır. Üç bölümden oluşan tez konusu söz konusu çerçeve içerisinde birinci bölümde İnterbank piyasası oyuncularını olan Bankaların ve Merkez Bankası’nın tanım ve yapısı konusunda teorik bilgiler verilmiş ve iki kurum arasındaki ilişkiler incelenmeye çalışılmıştır. İkinci bölümde daha çok uygulamaya yönelik konu ile ilgili şekil, tablo ve rasyolar üretilerek, parasal büyüklükler analiz edilmeye çalışılmış, ayrıca Bankalararası Para Piyasası’nın yapısı, nasıl çalıştığını ve finansal piyasalar içindeki üslendiği fonksiyonlarının neler olduğu konusunda açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü ve son

² Çolak, Ömer Faruk, - Aktaş Alaattin, *Makro Ekonomik Göstergelerin Yorumlanması*, 1.Basım, Eflatun Yayınevi, Ankara,2009, s.75.

³ Uzunoğlu, Sadi, *Para ve Döviz Piyasaları*, 3.Baskı, Literatür Yayınları, İstanbul, 2007,s.88.

bölümde ise Bankalararası Para Piyasası'nın diğer piyasalarla etkileşimi ile ilgili değerlendirmeleri içermektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MERKEZ BANKACILIĞI, T.C. MERKEZ BANKASI VE BANKALARARASI PARA PİYASASI

1.1. Bankacılığın Gelişimi ve Merkez Bankacılığı

Bankalar dünyanın her yerinde ekonomik hayatın en önemli ve vazgeçilmez kuruluşlarının başında gelmektedir. Ülkelerin finansal sistemini düzenleyen temel ögeler genellikle devlet, merkez bankası ve bankalardır. Bankalar, işletmelerin kredi ihtiyaçlarını finanse ederek, ülkenin iktisadi hayatının gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Diğer yandan bir ülkede etkili bir para politikasının izlenebilmesi için gelişmiş bir bankacılık sistemine ihtiyaç vardır. Ülkelerin para politikasına ilişkin olarak kullandıkları tüm araçlar ancak gelişmiş bir merkez bankası ve ticari bankacılık sisteminin varlığı koşuluyla ekonomi üzerinde etkili olabilir. Bir ekonomide hükümetler para politikasını belirlemekte, merkez bankaları bu politikayı yürütmekte, bankalar da para politikasının yürütülmesinde gerekli araçları oluşturmaktadır. Böylece bankalar basit bir ticari mantıktan çok ileride, o ülkenin politikasına, ekonomisine, pazarına, siyasetine, bürokrasisine, eğitimine ve yönetimine uzanacak kadar derinliğe ulaşmıştır.

Günümüz bankacılığında gözlenen en önemli özelliklerinden birisi de yaşanan enformasyon ve teknolojik gelişmelerinde etkisi ile bankacılığın seyrini değiştirmesi ve bankaların daha fazla kar elde etme güdüsü ile temel bankacılık hizmetlerinin dışında yeni hizmetler sunmaya başlamasıdır. Diğer önemli özellik ise günümüz bankacılığı, her ülkenin bankacılığındaki yoğunlaşmanın doruk noktasına ulaşması ve bankacılığın uluslararası niteliğinin son derece net ve somut bir biçimde ortaya çıkmasıdır⁴. Bu durumun ilginç sonucu ise, ülke bankalarının uluslararası sermayenin

⁴ Artun, Tuncay, *Türkiye'de Bankacılık*, 2.Baskı, Tekin Yayınları, Ankara, 1983, s.15.

uzantısı şekline dönüşmesine ve o ülkelerde yaşanacak olumlu veya olumsuz finans hareketlerinin diğer ülkeleri de etkilemesine sebep olmasıdır.

1.1.1. Bankacılığın tanımı ve gelişimi

Türk mevzuatına göre banka tanımı Bankacılık Kanununda ve Türk Ticaret Kanununda yer aldığı görülmektedir. TTK'nın 727. Maddesinin başlığı “bankanın tanımı” olarak yer almaktadır. Ancak bankalar kanunu hükümlerine tabi kuruluşların anlaşılması gerektiğinin belirtilmesi ile yetinilmiştir. Bankalar Kanununda ise “*mevduat kabul etmek ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerini ifade eder*” şeklinde tarif edilmiştir⁵.

Banka ile ilgili yapılan tanımların birçoğunda bankaların mevduat toplama ve kredi kullandırma şeklinde iki temel fonksiyonu vurgulanmış ve “para ticareti yapan işletmeler” olarak tanımlanmıştır. Ancak bu tanımlamalar günümüz açısından bankayı tanımlamaya yeterli değildir. Çünkü günümüz bankacılığında yapılan işlemler o kadar çoğalmış ve o kadar çeşitlenmiştir ki, bankanın tanımını yapmak gittikçe zorlaşmıştır⁶.

Bu anlamda daha kapsamlı bir tanım yapılacak olursa banka; ulusal ve uluslararası ekonomilerde kaynakların akışını ve yönetimini, düzenleyici, dengeleyici fonksiyonları yerine getiren ve bu alanda her türlü finansal ihtiyaçları karşılayan iktisadi kuruluşlardır.

Banka terimi kelime anlamı ile İtalyanca’da sıra, tezgâh anlamına gelen “Banco” kelimesinden alınmıştır⁷. Banka; para, kredi ve sermaye konularına giren her çeşit işlemleri yapan ve düzenleyen, özel veya kamusal kişilerle işletmelerin bu

⁵ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3.

⁶ Gökçe, Aziz, *Sınavlara Hazırlık*, 8.Baskı, Gökçe Yayınları, Ankara, 2008, s.492.

⁷ Şakar, Birgül, *Banka Kredileri ve Yönetimi*, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2006, s.14.

alandaki her türlü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla faaliyetlerde bulunan bir ekonomik birimdir⁸.

Bankalar hem yurtiçi hem yurt dışından mevduat toplar, yine yurt içine ve yurt dışına kredi verirler. Bankalar bir ekonominin hatta küresel ekonominin, aynen insan örneği kan damarları gibidir. “Yani damarlarımızda dolaşan kan yaşamımızı nasıl etkiliyorsa para da ekonominin işleyişini o derecede etkilemektedir. Öte yandan, para uluslararası ekonomilerin ve finansal sistemin sağlıklı işlemesi için de önemlidir”⁹. Federal hükümetler para ve maliye politikalarını başta Merkez Bankası olmak üzere bankalar üzerinden yürütürler. Bun nedenle bankalar ülkelerin ekonomik politikalarında önemli görevler üstlenmektedirler¹⁰.

Bankacılığın tarihi sürecine bakıldığında, Sümer ve Babil’e kadar uzandığı görülmektedir. Sümerler’de İ.Ö. 3500 yılında kurulan “Maket” bilinen ilk banka denilebilecek kuruluştur. Maket rahipleri ilk borç verenlerdendir. Burada çiftçilere harman zamanı geri ödenmek üzere önceleri aynı kredi, sonraları ise parasal kredi verildiği yapılan kazılarda bulunan belgelerde anlaşılmaktadır¹¹.

Devlet bankacılığı anlamında ise ekonomiye ilk müdahale Yunan bankacılığında görülmektedir. Yunanlıların bankacılığı Babil ile yaptıkları temaslar sonrasında öğrendikleri bilinmektedir. “**Trapezitai**” denilen sarraflar vadeli, vadesiz para kabulü ile borç para vermişler ve hesaplar arasında aktarımlarda bulunmuşlardır. Zamanla borç verme şartlarının ağırlaşması üzerine, müdahale söz konusu olmuş, her site kendi devlet bankasını tesis etme yoluna gitmiştir. Bunların en önemlileri arasında **Sinope** devlet bankası bulunmaktadır¹².

Modern bankacılığın başlangıcı 1609 yılında Amsterdam Bankası’nın kurulması ile başlamış, 1694 yılında kurulan İngiltere Bankası ve 1907’de ABD’de

⁸ Sezgin, Mete, - Şendoğdu, Aslan, *Banka Hizmetleri Pazarlaması*, 1. Baskı, Literatürk Yayınları, İstanbul, 2008, s.15.

⁹ Günel, Mehmet, *Para Banka ve Finansal Sistem*, 2. Baskı, Yeni Dönem Yayınları, Ankara,2007, s.5.

¹⁰ C.P., Kindleberger, *Cinnet, Panik ve Çöküş*, 2. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,s.79.

¹¹ Güney, Alptekin, *Banka İşlemleri*, 2.Baskı, Beta Basım, İstanbul,2008, s.1.

¹² Akdiş, Muhammet, *Para Teorisi ve Politikası*, 2. Baskı, Gazi Kitapevi, Ankara,2006,s.83.

kurulan Federal Reserve Bank ile olgunluğa ulaşarak modern banka sisteminin iskeletini oluşturmuşlardır¹³.

Bu tarihi süreci, bilim ve teknolojide yaşanan gelişimin desteklemesi sonucunda bankacılık sisteminde elektronik donanım ve yazılım programlarının kullanılmasına, özellikle sektöre bireysel bankacılığın katılmasına, yeni finansal ürünlerin türetilmesine yol açarak bankaları finansal sistemin vazgeçilmesi haline getirmiştir.

Ülkemizde bankacılığın gelişimine bakıldığı zaman Osmanlı döneminde kurumsal anlamda 1847 yılında ilk kurulan banka İstanbul Bankası olmuştur. 1863 yılında çiftçilere tarımsal kredi verilmesi amacıyla Memleket Sandıkları oluşturulmuş ve yaşanan süreçte toplanan kaynakların daha etkin kullanılması için 1888 yılında Ziraat Bankası kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde ise bankacılık sektöründe atılan en önemli adımlardan birisi, 1930 yılında T.C. Merkez Bankası'nın kurulması olmuştur¹⁴. 1980 yılına gelindiğinde sektörde 50'ye yakın banka faaliyet göstermiş, bu dönemde ekonominin serbestleşme ve dışa açılma politikaları çerçevesinde söz konusu bankacılık sektöründe çok büyük değişimler yaşandığı görülmektedir. Başlıca gelişmeleri, sektöre yeni yerli ve yabancı bankaların girişine izin verilmesi, bankaların yurtdışı kaynaklarının artması, Türk bankalarının da yurtdışına açılmaya başlaması (şube, ortak banka), teknolojik yatırımlar ile yeniliklerin gerçekleşmesi, sektörde ürün çeşitliliği artması (tüketici kredileri, leasing, factoring, forfaiting, forward, swap, option, kredi kartı, satış noktası terminalleri vb) ve bunun bir sonucu olarak sektördeki rekabetin artması şekilde görülmektedir.

Son dönemlerde krizlerden ders alan bankacılık sektörü mali yapılarını güçlendirmiş, kullanılan banka tekniği ve teknolojisi anlamında dünya bankacılığında önemli sayılacak konuma gelmiştir.

1.1.2. Bankacılık Sistemi

¹³ Altan, Mikail, *Fonksiyonlar ve İşletmeler Açısından Bankacılık*, Üniv. Yayınevi, İstanbul, 2001, s.42.

¹⁴ Sezgin,- Şendoğdu, a.g.e., s.23.

Bankacılık sisteminin öncelikli hedefi kârlılıktır. Sistem içinde alıcı ve satıcılar aktiviteleri karşılığı borç alma, borç verme faaliyetlerini bankalar üzerinden yürütürler. Bankaların ödünç alma maliyeti ile ödünç verme maliyeti arasındaki olumlu fark ise sisteme kâr olarak yansır. Kârlarını maksimize etmek isteyen bankalar, eksik rekabetten kaynaklanan oligopolistik yapı içerisinde hareket ederler.

Sektörde sayılı firma olması dolayısıyla oligopolün en önemli özelliklerinden biri bankaların bir birine bağımlı hareket etmeleridir. Aslında aralarında çetin rekabet vardır, ancak çoğu kez bu sektörde faaliyette bulunan bankalar aralarında rekabeti azaltarak, ortak karlarını en yüksek düzeye çıkarmak amacıyla kendi aralarında açık yâda zımnî anlaşma yaparak ortak hareket ettikleri de görülür¹⁵. Yani bankacılık sisteminde her bir bankanın diğerleri üzerinde kaçınılmaz etkisi vardır. Ülkemizde de bankalar oligopolün karakteristik özelliğinden kaynaklanan davranışlar sergilediği görülmektedir. Bankacılık sistemi içerisinde bankaların göstermiş olduğu davranışlarına bakacak olursak sisteminin nasıl işlediği konusu anlaşılabilir.

Oligopolistik rekabetin en başında, piyasaya sürülen banka hizmetlerini, televizyon reklamları ve promosyon (para/puan) kampanyalarıyla destekleyen pazarlama teknikleri gelmektedir. Bankaların ürün ve hizmetlerinin tüketiciye sağladığı fayda sonuçları bakımından bir birinin aynıdır. Buradaki tanıtımın amacı, piyasaya sürülen ürünün farklıymış gibi göstererek rekabette öne geçme çabasıdır. “Ancak bu reklamların gerçekte birbirlerinin etkisini götürdüğüdür. Herhangi bir bankanın bunu yapma nedeni diğer bütün bankaların yapıyor olmasıdır. Pazar payı üzerindeki savaş birinin kazanması ancak bir diğerinin kaybetmesine bağlıdır. Dolayısıyla reklamın net etkisi, bankaların ancak kendi Pazar payını korumasıdır”¹⁶.

İkinci nokta ise, özellikle konut ve tüketici kredilerinde her bankadan değişik faiz oranı görebilirsiniz. Ancak iyi bir gözlemci bankaların masraf adı altında kesintiler yaptığını ve fiyat rekabetine girmediklerini görebilir. Bankalar ürünlerini pazarlamada, fiyat rekabetinden kaçınma eğilimi ve fiyat liderliği fiyatlandırması yolunu izlerler.

¹⁵ Kılıç, Adem, *Mikro Ekonomi*, 1.Baskı, Ankara, 2005,s.87.

¹⁶ J.Charles Pool, - Ross M. Roe, *Ekonomist Nasıl Olunur*, çev. Fahir Zülfikar, 1. Baskı, Etkileşim Yayınları, İstanbul, 2008,s.91.

Diğer taraftan periyodik olarak, fiyatların artırılması zarureti ortaya çıkmaktadır. Olgunlaşmış oligopollerde bu problem fiyat liderliği fiyatlandırması ile çözülür. Zaman içinde fiyat lideri olarak tanınan bir banka fiyatlarında artışı ilan eder. Kısa bir zaman sonra endüstrideki tüm bankalar, kendi fiyat artışlarını açıklarlar¹⁷. Bunun görülebileceği en iyi yer bankaların faiz oranlarındaki değişiklikleri açıklamalarıdır. Merkez bankası faiz oranlarını açıklar. Tüm bankalar birbirini gözetlerler ve fiyat liderini beklerler. Sabahleyin fiyat lideri olan banka, faiz oranlarındaki değişikliği açıklar, öğleden sonra birkaç banka onu takip eder. Ertesi gün itibariyle bütün ülkedeki bankaların faiz oranları değişmiştir.

1.1.2.1. Bankaların temel işlevleri

Bankacılığın temel ve klasik fonksiyonu mevduat toplamak ve mevduatları kredi taleplerine plase etmektir. Bankacılık gelirlerinin ana kaynağını kullandırılan kredilerin faiz gelirleri oluşturmaktadır. Ancak günümüzde bankalar karmaşık ve sürekli değişkenlik içeren bir piyasa ortamında faaliyet gösterir. Bankaların birer işletme olarak yaşayabilmeleri, buldukları çevredeki belirli müşteri grupları için değerli bir şeyler üretme ve pazarlama sonucunda, gerekli gelir ve kaynakları elde etmelerine bağlıdır.

Diğer yandan işletmelerin finansman sorunlarına çözüm getirirken, nakit akışını sağlayan bankalar, kaydı para yaratarak ülkede uygulanan para politikalarının etkinliğini sağlarlar. Bu nedenle bankalar ülke ekonomilerinin can damarları olarak nitelenmek yanlış olmaz. Günümüz bankalarının piyasalar üzerindeki aşağıdaki temel fonksiyonlarından söz etmek mümkündür.

Mevduat toplamak, Toplanan mevduatları, finansman ihtiyacı olan yatırımcılara (sanayici, işadamları, esnaf vs) ve tüketicilere kredi olarak vermek, İlk iki fonksiyonla doğrudan ilişkisi olmayan veya sadece dolaylı ilişkisi bulunan bireylerin yaşamlarını kolaylaştırıcı çeşitli bankacılık hizmetlerini müşterilere sunmak,

¹⁷ Pool, - Roe, a.g.e., s.95.

Kaydı para ve/veya elektronik para yaratmak, suretiyle ekonomide nakit ihtiyacını azaltıp, likidite çarpanını artırarak fiyat istikrarını sağlamak. Enformasyon toplamak ve dağıtmak, bütün piyasalarda olan biteni haber alma, haber verme, danışma, tanıtma, bilgilendirme gibi unsurları içermektedir. Enformasyon borç alacak ve borç verecek tarafların sahip olmadığı eksik bilgilerin sunulmasını mümkün kılarak, risk ve belirsizliğin azalmasına yardımcı olmaktadır.

Maliyetleri azaltmak, finansal maliyetler, operasyon maliyetleri ve faiz maliyetlerinden oluşmaktadır. Bankalar bilgiye ulaşabilme ve kolayca işlem yapabilme özelliklerinden dolayı piyasalardaki söz konusu borçlanma maliyetlerinin azaltılmasında etkili olmaktadır. Fon akımını sağlamak ve dengelemek, fon akımını sağlamak bankaların klasik fonksiyonları arasındadır. Ancak günümüz modern bankacılık sisteminde fon akımını dengelemek fonksiyonu daha önemli hale gelmiştir.

Bu açıklamalara göre söz konusu fonksiyonları tam olarak yerine getiren bankacılık sisteminde, toplumun refahının artırılmasında bankaların önemli ölçüde katkı sağlayacağını söylemek mümkün olmaktadır.

1.1.2.2. Bankaların para yönetimi

Bankaların para yönetimindeki amacı nakit akışını düzenli ve dengeli bir şekilde gerçekleştirmek ve nakit bulundurma maliyetlerini en aza indirmektir. Bankaların Şubeleri para hareketlerini tahsil, tediye ve mahsup işlemleri şeklinde muhasebeleşirmektedirler. Mahsup işlemleri genelde elektronik paranın transferleri sonucunda ortaya çıkan işlemlerdir. Kasalarında bulundurdukları efektif TL ve Döviz düzeyini gün içinde ve ertesi gün işlemlerin yürütülebilmesi için en uygun para miktarını belirlerler. Belirlenen miktarın üzerindeki paralarını grup adı altında Merkez Bankasına veya diğer banka şubelerine transfer ederler.

Kasalardaki paranın belirlenen miktarın altında kalması, işlerinin yürütümünü engellerken, diğer taraftan kasa fazlalıklarının şubede beklemesi ise, toplanan mevduatların değerlendirilemediği anlamına gelip, faiz giderleri şeklinde bilançoya bir maliyet olarak yansımaktadır. Ya da kasalardaki efektif paralarınızı banka

sermayesi olarak düşünülduğünde, sermayenin alternatif getirisi kadar zarar edildiği anlamını taşımaktadır.

Bankaların merkezi birimleri Şubelerin para yönetimini yakından takip eder ve kendileri ise kümülâtif anlamda nakit varlıklarını (yani kaynaklarının kullanımından kalan kısımlarını) bankalararası para piyasasında değerlendirmeye çalışırlar. Bu banka bilançolarında Para Piyasalarından Alacaklar/Borçlar (bankalararası para piyasası - İMBK Takasbank piyasası - repo ve ters repo işlemlerinden alacaklar/borçlar) şeklinde görülür.

Genel anlamada bir bankanın para (nakit) yönetiminde başarılı olup olmadığı; nakit hareketlerinde risk ve karlılığın dengede tutulması, paçal faiz maliyetlerinin seyri, aktif kalitesi, dönem sonunu karlılık oranları ve mali bünyenin sağlamlığı gibi göstergelere bakılarak tespit edilir¹⁸.

Bankaların başlıca fon kaynakları (yükümlülükleri); mevduatlar, öz kaynaklar, borçlar (Krediler, İMKB, Takasbank, *Bankalararası para piyasasından* ve repo işlemlerinden doğan borçlar), teminat mektupları, taahhütler, türev finansal işlemler ve bankaların kendi ihraç ettiği tahvillerden oluşmaktadır.

Başlıca fon kullanımları (varlıkları); verilen krediler, sabit kıymet satın almak, menkul kıymet satın almak, iştirak veya bağlı ortaklıkta bulunmak, sermaye artırımını ve alacaklar (Krediler, İMKB, Takasbank, *Bankalararası para piyasasından* ve ters repo işlemlerinden doğan alacaklar) gibi kalemlerden oluşmaktadır.

Başlıca gelirleri ise; faiz gelirleri ve hizmet gelirleri olup, faiz gelirlerinin ana kaynağı kullandırılan krediler oluştururken, hizmet gelirlerini ise artık fonlarını değerlendirdiği yatırım (örnek, hisse senetleri) ve aracı işlemlerden (telefon tahsilâtı v.s.) kaynaklanan kâr, ücret, komisyon, masraf ve aidat gibi kalemler oluşmaktadır. Bugün faiz oranlarının düşmesi ile birlikte hizmet gelirleri (faiz dışı gelirler) banka kârlılıklarında önemli bir yer tutmaktadır.

¹⁸ Güney, a.g.e.,s.25.

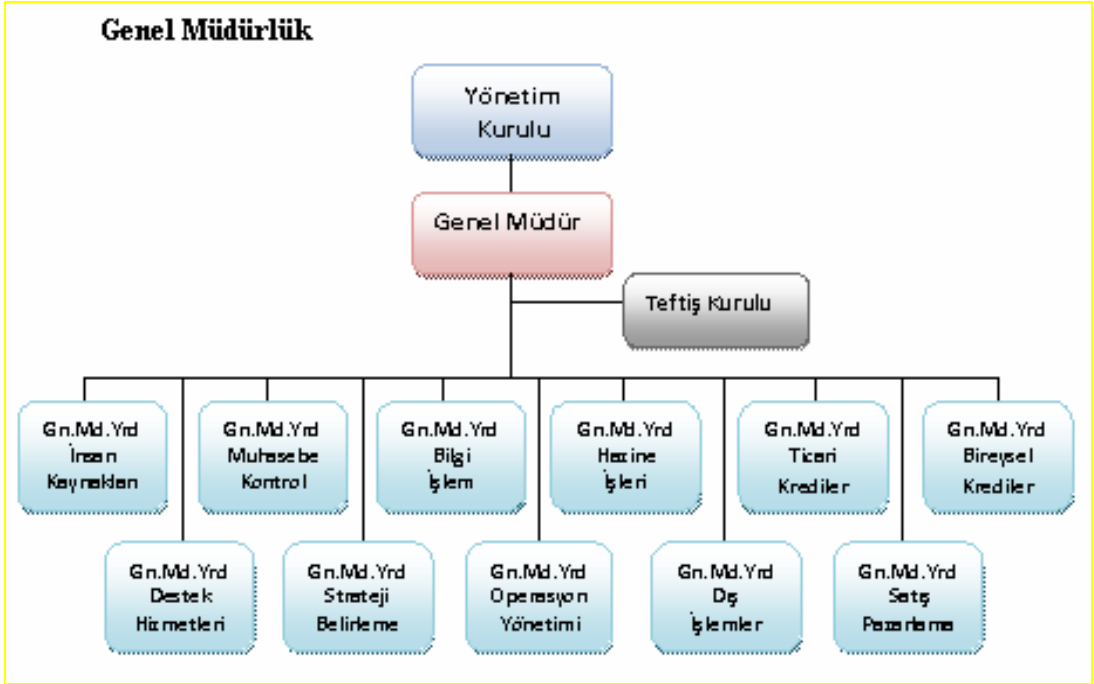
Genel anlamada kaynaklar nakit girişleri, kullanımlar ise nakit çıkışlarını ifade eder. Tahsilâtların ve ödemelerin ne zaman ve nasıl yapıldığını önceden öngörülebilmesi para yönetimi açısından önem taşır. Birimlerin koordineli olarak, ödemelerin ve tahsilâtların yoğunlaşmalarını içeren limitlerin belirlenmesi ve izlenmesi para yönetimi politikaları içinde yer almaktadır. Aynı zamanda para yönetimi özellikle banka şubelerinde, kasa yönetimini içine alırken, nakit yönetimi ve kredi yönetimiyle de yakından ilgilidir. Bu gün bankacılık sektörü yükümlülüklerini yerine getirirken, zamanında, kısmen veya tamamen yerine getirememesinden dolayı doğabilecek zarar olasılığını ortadan kaldırmak için nakit limit riski ileri ölçüm teknikleri kullandıkları görülmektedir.

Diğer taraftan para yönetimini, nakit anlamında maddi riskleri de içermektedir. Bu çerçevede paranın nâkili, temini, emniyeti ve seyyaliyetesinin sağlanmasına yönelik riski minimize etme ve kontrol etme yine para yönetimini dâhilinde yer almaktadır.

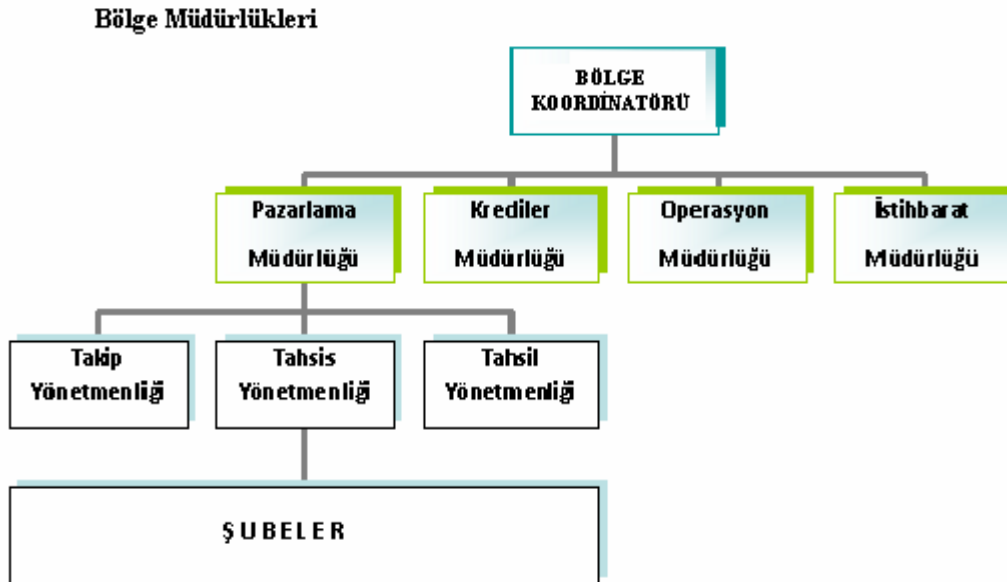
1.1.2.3. Bankaların Organizasyon Yapısı

Bilindiği üzere bütün işletmelerde başarının ön şartı iyi bir organizasyon yapısından geçmektedir. Her banka kendi ihtiyaçlarına cevap verebilecek organizasyon yapılanmasına gitmektedir. Ancak bir ayırım yapmak gerekirse genelde ticaret bankalarının organizasyon yapılarından söz etmiş olacağız. Bankaların organizasyon yapılarında aralarında çeşitlilik gösterse de ortak bir organizasyon şemasında söz edilebilir.

Bankaların organizasyon yapıları Genel Müdürlük, Bölge Müdürlükleri ve Şubeler şeklinde teşkilatlanmıştır.

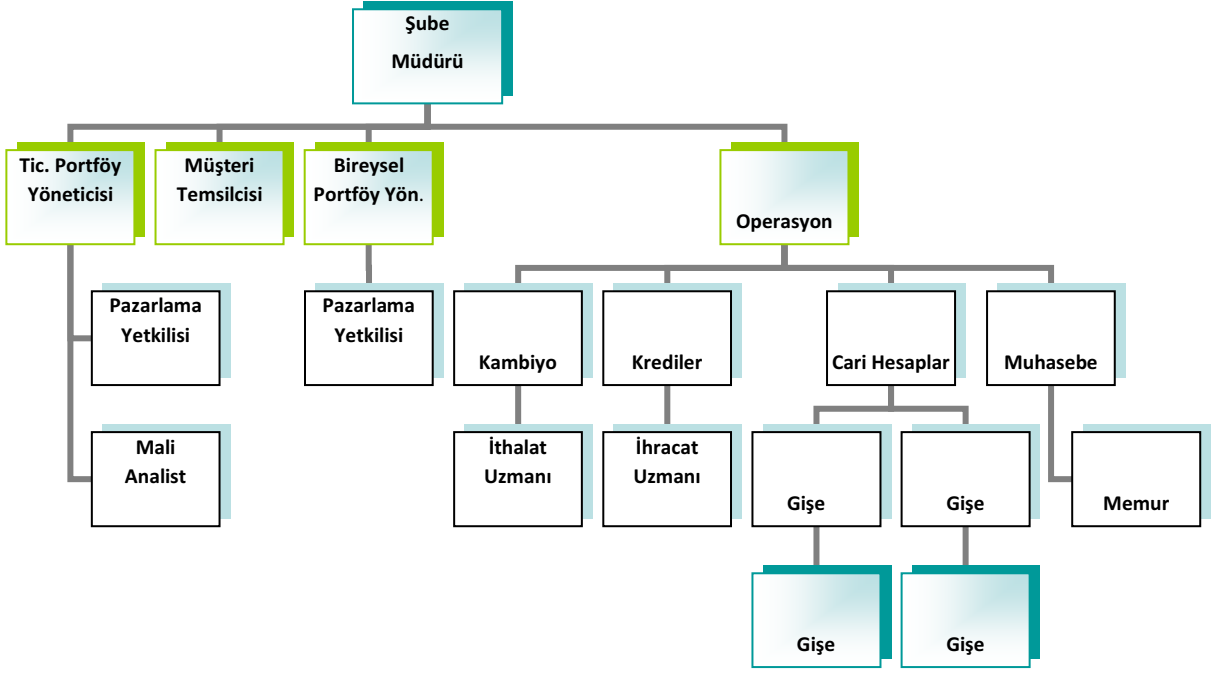

Şekil 1. Genel Müdürlük/ Pazarlama Organizasyon Örnek Şeması

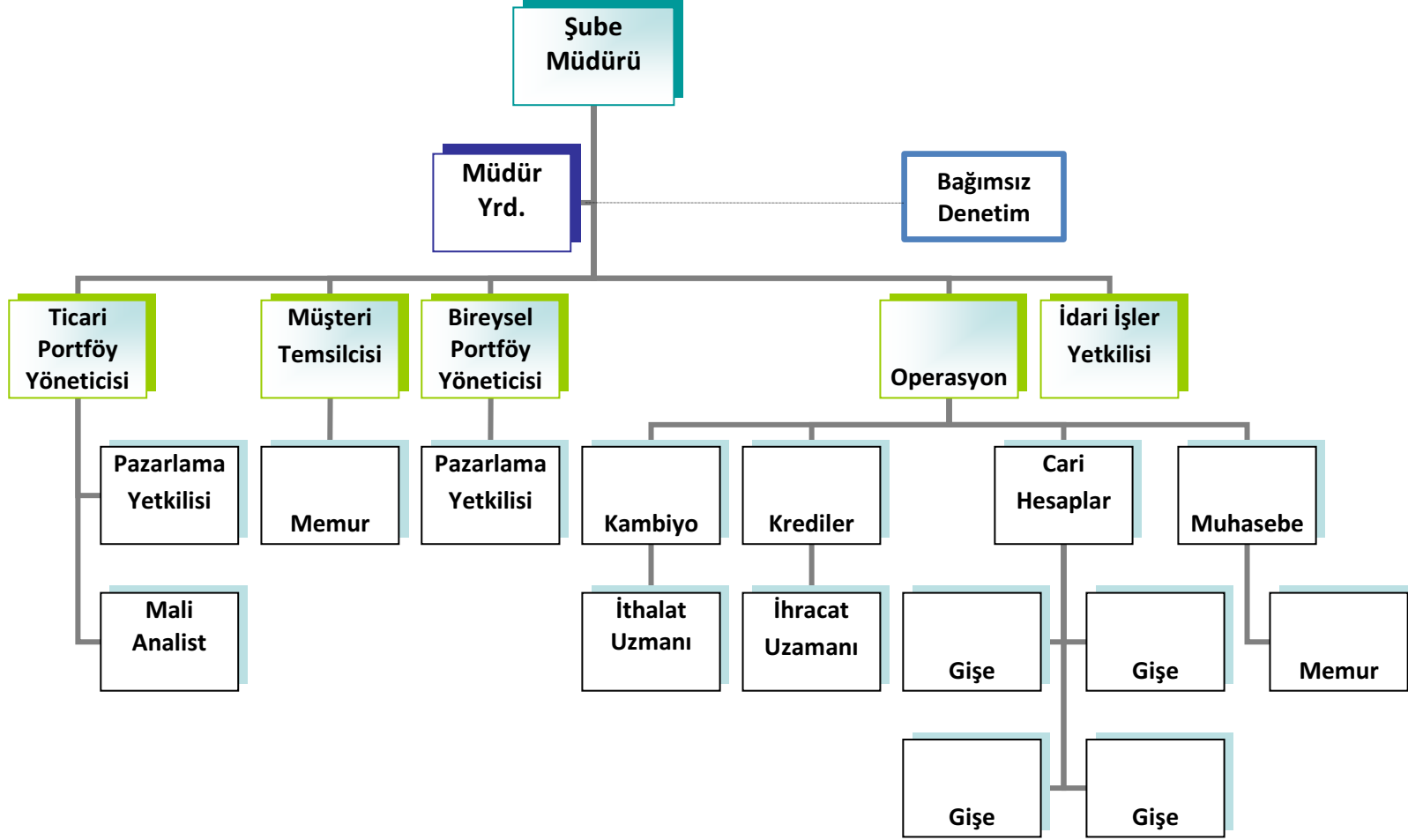
Şekil 2. Bölge Müdürlükleri/Organizasyon Şeması

Şubeler

Şekil 3. Şube Organizasyon Şeması

Şekil 4. Büyük Şubeler Organizasyon Yapısı

1.1.3. Türkiye’de Bankacılık Sistemi

Ülkemizde bankacılık sistemi, 18. yüzyıla kadar uzanan bankacılık geleneğine dayanır. Ancak, asıl gelişme son 20 yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Özellikle 1980 yılında başlayan ve ekonomimizi radikal bir biçimde etkileyen süreç, doğal olarak bankaları da çok yakından etkilemiştir¹⁹. Bankalar sözü edilen bu süreçte değişim ve yeniden yapılandırma programları uygulamaya koymuşlardır. Toplumun bütün kesimlerine ürün sunmaya yönelik, bireysel bankacılıktan, ticari ve küçük işletme bankacılığına kadar geniş bir yelpazede hizmet ve ürün geliştirmişlerdir. Bankalar temel bankacılık ürün ve hizmetlerine ek olarak finansal iştirakleri aracılığı ile sigortacılık, finansal kiralama, faktöring ve portföy yönetimi gibi çağın gerektirdiği finansal ürünlerini ileri teknoloji desteğiyle müşterilerine sunmakta ve finansal hizmet döngüsünün tüm halkalarında faaliyet göstermektedirler²⁰.

Bugün gerek mali yapıları, gerekse kurumsal yapıları itibariyle sermayelerine göre bankalar göz ardı edilemeyecek bir seviyeye ulaşmıştır. Özellikle Türk finansal sistemi içinde bu bankaların payı %80'lere ulaşmıştır²¹.

Tablo 1. Bankacılık Sisteminde Banka ve Şube Sayısı

	2007		2008		Mart 2009	
	Banka	Şube	Banka	Şube	Banka	Şube
Mevduat bankaları	33	7.801	32	8.741	32	8.776
Kamu bankaları	3	2.246	3	2.416	3	2.443
Özel bankalar	11	3.759	11	4.290	11	4.300
Fondaki bankalar	1	1	1	1	1	1
Yabancı bankalar	18	1.795	17	2.034	17	2.032
Kalkınma ve yatırım bankaları	13	51	13	49	13	50
Toplam	46	7.852	45	8.790	45	8.826

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>

Ülkemiz Bankacılık sisteminde, Mart 2009 tarihi itibariyle faaliyet gösteren banka sayısı 45’dir. Ticaret bankalarının sayısı 32, Kalkınma ve Yatırım Bankaları sayısı 13 ve katılım bankaları sayısı 4’tür. Ticaret bankalarından 3 tanesi kamu sermayeli, 11 tanesi özel sermayeli ve 17 tanesi yabancı sermayeli banka olduğu

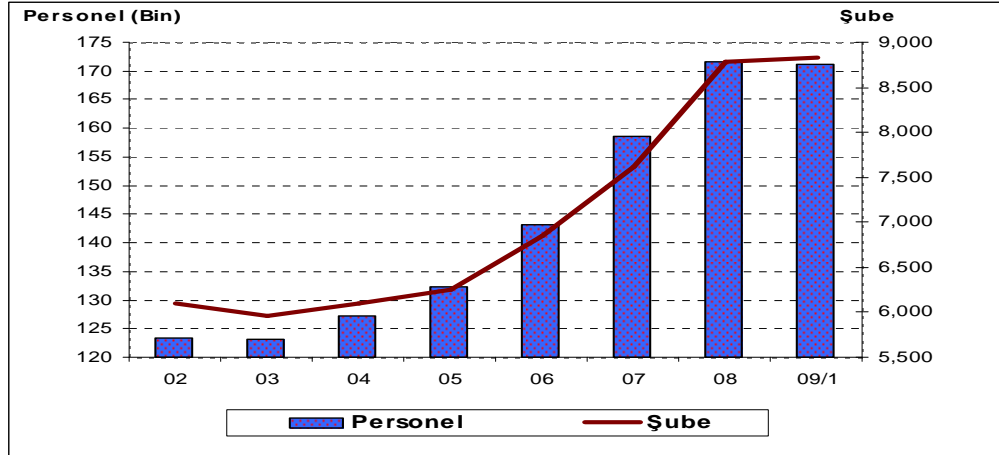
¹⁹ [http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C14S12007/RAMH.pdf\(06.07.2009\)](http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C14S12007/RAMH.pdf(06.07.2009))

²⁰ Vakıfbank “Faaliyet Raporu”,2008

²¹ [http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C14S12007/RAMH.pdf\(06.07.2009\)](http://www.bayar.edu.tr/~iibf/dergi/pdf/C14S12007/RAMH.pdf(06.07.2009))

görülmektedir. Ayrıca bankaların toplam şube sayısı son bir yılda 1010 adet artarak 8.826'ya yükselmiştir.

Şekil 5. Yıllar İtibariyle Şube ve Personel Sayısı

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>

Mevduat bankaları ile kalkınma ve yatırım bankalarında çalışan sayısı son bir yılda 7.753 kişi (yüzde 5 oranında) artarken, Ekim-Aralık 2008 dönemine göre ise 550 (yüzde 0.3 oranında) kişi azalarak 171.048 olmuştur. 2008 yılsonu rakamlarına göre çalışan sayısı özel sermayeli mevduat bankalarında 183 kişi, yabancı sermayeli mevduat bankalarında ise 604 kişi azalırken, kamusal sermayeli mevduat bankalarında 228 kişi, Fon bankasında 2 kişi, kalkınma ve yatırım bankalarında ise 7 kişi artmıştır²².

Tablo 2. Bankacılık Sisteminde Çalışanlar

	2007	2008	Mart 2009
Mevduat bankaları	157.938	166.325	165.768
Kamu bankaları	41.393	43.333	43.561
Özel bankalar	77.648	82.158	81.975
Fondaki bankalar	288	267	269
Yabancı bankalar	38.609	40.567	39.963
Kalkınma ve yatırım bankaları	5.357	5.273	5.280
Toplam	163.295	171.598	171.048

Kaynak: <http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp>

²² [http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp\(06.07.2009\)](http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp(06.07.2009))

1.1.3.1. Bankaların Sınıflandırılması

Bankalar, birçok farklı kriterlere göre sınıflandırılmaya tabi tutuldukları görülmektedir. Ancak bankaları, sermayelerine ve faaliyet konularına göre ayırma tabi tutarak sınıflandırmak daha doğru olacaktır.

a) *Sermayelerine Göre Bankalar*

Banka sermayelerinin hâkim ortaklığının (% 51) devlete veya özel teşebbüse ait olmasına göre kamu bankaları ve özel bankalar şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

- **Kamu Bankaları:** Sermayelerinin tümü ya da çoğunluğu kamuya, yani kamu adına hazineye (Ziraat Bankası, İller Bankası, Halk Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası) ya da diğer kamu tüzel kişilerine (Vakıflar Bankası) ait bankalardır.

- **Özel Bankalar:** Sermayesinde kamu payı bulunmayan, özel kişi ve kuruluşların sahip olduğu bankalar bu niteliktedir. Özel sermayeli bankalara örnek olarak İş Bankası, Akbank, Garanti Bankası v.s.

1) *Milli Bankalar;* Sermayesi Türk girişimcileri tarafından veya devleti tarafından oluşturulmuş bankalardır.

2) *Yabancı Bankalar;* Sermayesinin tamamı yabancı uyruklu kişi ve kuruluşlara ait olan bankalardır. Bu bankaların yönetim ve kuruluş merkezleri Türkiye sınırları dışında bulunmaktadır.

b) *Faaliyet Konularına Göre Bankalar*

Bu grupta yer alan bankaların ayrımı dört şekilde yapılabilir. Bunlar, Merkez Bankası, Ticaret Bankaları, Yatırım ve Kalkınma Bankaları ve Katılım Bankalarıdır.

- **Merkez Bankası:** Ülkemizde Merkez Bankasının asli görevi fiyat istikrarını sağlamaktır. Fiyat istikrarını sağlamak için daha çok para politikası araçlarını kullanır. Aynı zamanda, devlet adına banknot çıkarmak suretiyle devlet adına para hareketlerini düzenleme yetkisine sahiptir.

- **Ticaret Bankaları:** Geleneksel faaliyetleri mevduatın her çeşidini toplayarak biriktirdiği bu fonları, kısa, orta ve uzun vadeli krediye dönüştürebilen bankalardır.

- **Kalkınma ve Yatırım Bankaları:** Özel ya da kamu işletmelerinin genellikle uzun dönemli finansal ihtiyaçlarını karşılayan bankalardır. Yatırım bankaları, bu

işletmelerin çıkarmış olduğu hisse senetlerini ve tahvillerini tasarruf sahiplerine ulaştırır ve danışmanlık yapar. (Eximbank, Nurol Yatırım Bankası v.s.).

Gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yatırım projelerinin hazırlanması, değerlendirilmesinde ve bu yatırımları için gerekli uzun vadeli fon kaynaklarının temini ise kalkınma bankalarının (İller Bankası, T.Kalkınma Bankası) görevidir.

- **Katılım Bankaları:** Faizsiz bankacılık uygulamasını benimsemiş ticari bankalara benzer hizmetler veren finans kurumlarıdır. Al Baraka Türk, Türkiye Finans, Kuveyt Türk gibi²³.

Tablo 3. 31.12.2009 Aktif Büyüklüğe Göre Banka Sıralaması (Milyon TL)

1.1.3.2. Türk Bankacılık Sektörünün Oligopol Yapısı

Türkiye’de faaliyette bulunan toplam banka sayısı 45 olup, bunun 7’si büyük ölçek, 17’si orta ölçek ve 21’si ise küçük ölçekli banka sayılıyor. Tablo 3’de görüldüğü üzere ilk yedi büyük bankanın sektör toplamlarının %75’ini teşkil ederek oligopol bir yapı oluşturduğu ileri sürülerek, engellenmesi gerektiğinden bahsediliyor. İleri sürülen gerekçeler ise bu yapının rekabeti engelleyerek, fiyatlamayı etkilemesi ve yüksek kârlar elde edilmesi olarak gösteriliyor.

Türk bankacılık sistemi, 2002 ve sonraki yıllarda ortalama % 2,2 aktif ve % 17 özkaynak kârlılığı gibi gıpta edilen yüksek kârlılıklarla çalıştı. Özellikle 2009 yılının global kriz ortamında birçok sektör sıkıntı yaşarken bankalar karlılığını artırdı. Bunun 2001 yılı sonrasında alınan basiretli ve doğru kararların sonucu olduğunu, aynı zamanda ekonominin ihtiyacı olan büyük ve uzun vadeli yatırımlarında bu sayede finanse edilebildiği açık olarak görülmektedir. Bankalar düşünülenin aksine gerek bireysel, gerekse ticari kredilerde 60 ay veya 120 ay vade ile kredi vermek için reklam ve pazarlama şeklinde yarışmaları, hem fiyat hem de vade konusunda rekabetin arttığını göstermektedir.

Yatırımlar uzun vadeli finansman gerektiriyor, ancak uzun vadeli finansmanın mevcut bankacılık yapısı ile sağlıklı bir şekilde değerlendirildiği söylenemez. Türkiye ekonomisinin hızlı ve sağlıklı bir şekilde büyümesi için reel sektörünün sürekli yatırım yaparak kapasitesini büyütmesi ve yenilemesi kaçınılmazdır.

²³ Güney, a.g.e.,s.3-4.

	Banka	Toplam Aktifler	Toplam Krediler	Toplam Mevduat	Öz Kaynak	Dönem Karı	Şube Sayısı	Personel Sayısı
1	T.C.Ziraat Bankası	124.529	36.725	98.529	10.354	3.511	1.316	22.198
2	Türkiye İş Bankası A.Ş.	113.223	48.335	72.177	13.494	2.372	1.093	22.473
3	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	105.462	49.733	62.808	13.316	2.962	788	16.827
4	Akbank T.A.Ş.	95.309	39.718	55.851	14.191	2.726	878	14.714
5	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.	64.798	34.573	44.652	7.381	1.251	545	10.153
6	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş.	64.560	37.858	40.833	8.267	1.355	838	14.333
7	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	60.650	32.458	43.950	5.760	1.631	669	12.505
TOPLAM		628.531	279.399	418.801	72.762	15.809	6.127	113.203
YÜZDELİK DEĞERİ		78,7%	73,3%	82,6%	68,3%	81,2%	67,9%	65,7%
8	Finans Bank A.Ş.	29.318	17.546	20.268	3.627	650	461	10.107
9	Denizbank A.Ş.	21.205	14.171	11.636	2.630	532	450	7.789
10	ING Bank A.Ş.	15.233	11.005	9.553	1.950	187	359	6.110
11	Türk Ekonomi Bankası A.Ş.	15.064	8.991	9.422	1.649	210	334	5.871
12	HSBC Bank A.Ş.	13.850	8.751	8.920	2.494	246	336	6.430
13	Fortis Bank A.Ş.	11.274	6.953	5.809	1.961	111	297	5.007
14	Şekerbank T.A.Ş.	8.955	4.906	6.640	1.249	152	256	3.938
15	İller Bankası	8.009	6.175	0	6.224	345	19	3.042
16	Türkiye Sınai Kalkınma Bankası	6.905	3.820	0	1.041	175	4	310
17	Türk Eximbank	6.488	3.909	0	3.657	342	2	382
18	Citibank A.Ş.	4.878	2.086	3.615	852	76	37	1.851
19	Eurobank Tekfen A.Ş.	3.857	1.264	1.852	442	22	42	743
20	Anadolubank A.Ş.	3.829	2.430	2.464	631	120	86	1.851
21	Alternatif Bank A.Ş.	3.629	2.726	2.548	435	62	46	999
22	Tekstil Bankası A.Ş.	2.133	1.576	1.450	468	13	45	940
23	Deutsche Bank A.Ş.	1.910	69	569	412	106	1	90
24	BankPozitif	1.595	1.204	0	445	27	4	263
25	İMKB Takas ve Saklama Bank.	1.491	7	0	280	38	1	205
26	Türkiye Kalkınma Bankası A.Ş.	1.287	802	0	499	26	1	741
27	The Royal Bank of Scotland .	1.198	190	732	359	70	8	164
28	Turkland Bank A.Ş.	1.145	722	842	215	2	25	464
29	Millennium Bank A.Ş.	1.071	727	890	122	-18	18	303
30	Turkish Bank A.Ş.	1.026	233	529	152	1	25	276
31	Arap Türk Bankası A.Ş.	966	350	179	282	25	6	230
32	Birleşik Fon Bankası A.Ş.	807	12	28	633	55	1	261
33	Aktif Yatırım Bankası A.Ş.	578	297	0	171	9	5	236
34	WestLB AG	556	36	247	155	30	1	42
35	Bank Mellat	395	227	125	74	18	3	51
36	Société Générale (SA)	360	157	116	23	-16	16	230
37	Merrill Lynch Yatırım Bank A.Ş.	207	0	0	48	8	1	33
38	JPMorgan Chase Bank N.A.	199	0	8	171	23	1	49
39	Nurol Yatırım Bankası A.Ş.	175	95	0	53	2	3	46
40	GSD Yatırım Bankası A.Ş.	103	79	0	67	3	1	26
41	Diler Yatırım Bankası A.Ş.	94	85	0	81	7	1	19
42	Habib Bank Limited	73	13	10	40	3	1	16
43	Credit Agricole Yatırım Bankası	64	0	0	53	10	1	19
44	Adabank A.Ş.	51	0	7	43	1	1	48
45	Taib Yatırım Bank A.Ş.	25	0	0	16	-3	1	17
Toplam		798.533	381.013	507.258	106.467	19.477	9.027	172.402

Kaynak : TBB

Ama bunun en önemli mekanizması olan TL mevduatların vadesi çok kısa

(ortalama 1 ay). Türkiye'de 1 milyon TL ve üzeri mevduatların toplama oranı % 44, bu hesapların sahibi mudilerin toplama oranı ise % 0,004 (sadece 31 bin mudi). Bu grubun pazarlık gücü hem vade hem de mevduat faizlerinde bankaların makul maliyetlerde ve uzun vadede reel sektöre kaynak aktarabilmesini zorlaştırıyor. Bu tür bir kaynak yapısında bankacılığın rekabet düzeyi fazla bile. Birçok banka çok düşük miktarda tasarruflara gecelik mevduat imkânı sunmak zorunda kalıyor²⁴. Bunun için ekonominin ihtiyacı olan yatırımları sağlıklı bir şekilde finanse edebilmeleri sektörün uzun vadeli TL kaynağa şiddetle ihtiyaçları bulunmaktadır.

Sonuç olarak Türk bankacılığının oligopolist pazar yapısı problem teşkil etmediği, asıl sorunun uzun vadeli kaynak yetersizliği olduğu görülmektedir. Türk bankacılığı, uzun vadeli kaynak ihtiyacını karşılaması için; bankaların ve firmaların bono veya tahvil ihracı yolu ile borçlanmaları, ipotekli borç senedi ihraç edebilmeleri, VDMK/Varlığa Dayalı Menkul Kıymet çıkarabilmeleri gerekmektedir.

Bir an evvel mevduat vadesinin uzamasına ve TL kaynaklarının çeşitlenmesine destek olacak etkili ve radikal adımlar atılmalı ve gerekiyorsa dünyanın yaptığı gibi güç birlikleri teşvik edilmelidir.

1.1.3.3. Türk Bankacılık Sisteminin Yasal Çerçevesi ve Denetimi

Bankacılığın Yasal Çerçevesi

Tüm bankalar “5411 sayılı Bankacılık Kanunu” hükümlerine tabidir. Ve Resmi Gazete'nin 1 Kasım 2005 tarih ve 25983 mükerrer sayılı nüshasında yayınlanmıştır. Bu yasada yapılan en önemli değişiklik bankaların birincil denetiminin Hazine Müsteşarlığı'ndan alınarak Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu'na verilmesi ve Bankalar Yeminli Murakıp Kurulu'nu da BDDK'ya bağlanmasıdır. Sektörün siyasi baskıdan bağımsız olarak uluslararası standartların yakalanması amaçlanmıştır.

Bankaların diğer yasal çerçevesi ise, Borçlar Kanunu, Türk Ticaret Kanunu, Medeni Kanun, İcra İflas Kanunu, Vergi Kanunu, TCMB Kanunu ve SPK Kanunu ile belirlenmiştir²⁵.

²⁴ [www.turkcebilgi.com/kose-yazisi/?yazar=636\(05.06.2010\)](http://www.turkcebilgi.com/kose-yazisi/?yazar=636(05.06.2010))

Bankacılıkta Denetim

Bankaların iflasları durumunda milyonlarca yatırımcıyı ve hatta ülke ekonomilerini olumsuz etkilemesi nedeniyle bankalar, tüm dünyada sıkı denetimlere tabidirler. Ülkemizde bankaları denetleyen ve bankacılık sistemini düzenleyen başlıca kurumları aşağıdaki tablo 12’de şematik olarak gösterilmiştir.

Bankalar olağan ve olağandışı denetim olmak üzere iki farklı şekilde ve dokuz kurum tarafından denetlenmektedir. İç Denetim; belli periyotlarda olağan şekilde denetim olduğu gibi beklenmedik durumlarda olağandışı denetim de yapılmaktadır. Bu durum bankalar arasında farklılık göstermesine rağmen Teftiş Kururulu, İç Kontrol Denetimi ve Risk Yönetimi denetimini ifade etmektedir.

Tablo 4. Bankaların denetimi

OLAĞAN DENETİM					
Denetim Bankalar	İÇ DENETİM	BAĞIMSIZ DENETİM	BDDK	SPK	YDK
Özel Bankalar	✓	✓	✓		
Kamu Bankaları	✓	✓	✓		✓
Halka açık Bankalar	✓	✓	✓	✓	
OLAĞANDIŞI DENETİM					
Denetim Bankalar	İÇ DENETİM	MERKEZ BANKASI	MALİYE BAKANLIĞI	HAZİNE	DDK
Özel Bankalar	✓	✓	✓		✓
Kamu Bankaları	✓	✓	✓	✓	✓
Halka açık Bankalar	✓	✓	✓		✓

.4. Merkez Bankası Sisteminin Kurumsal Temelleri

1810'da Külçe Raporu (altın-gümüş) üzerinde tartışmalar başladığından bu yana, kendilerine verilen adlarıyla Nakit Okulu ile Bankacılık Okulu arasında para teorisi tarihinde sürekli bir savaş olagelmıştır. Bugün Nakit Okulu genel hatları ile Parasalcı Okul ile örtüşürken, Bankacılık Okulu ise Keynesyenlerle az çok benzerlik taşımaktadır. Çoğu iktisatçının gözündeki 1810'ların Nakit Okulu rakiplerine karşı açık bir entelektüel zafer kazanmıştır. Para arzını sınırlandırmak isteyen Nakit Okulu ile genişletmek isteyen Bankacılık Okulu güçleri arasında ayırım, hatta zaman zaman çatışma bu gün bile sürmektedir²⁶.

Paranın kontrolü konusunda ileriye sürülen para arzı teorilerinde en çok tartışılan konu para arzının içsel mi yoksa dışsal mı olduğudur. Dışsal arz kavramı, para arzının para talebinden bağımsız olduğunu, para otoriteleri tarafından kontrol edilebilir olduğunu vurgulamaktadır. Klasik ve neo-klasik iktisatçılar bu kavramı benimsemektedirler. Buna karşılık Post Keynesgiller para arzının içsel olduğunu ve para otoriteleri tarafından kontrol edilemeyeceğini savunmaktadırlar²⁷.

Serbest bankacılık okulu taraftarları ise bankaların bankacılık hizmetlerinde rekabetin olduğu ve Merkez Bankasının banknot ihraç monopolüne sahip olmadığı bir sistemden yanadır²⁸. Bu noktada serbest bankacılık okulu düşüncesinin ise para arzının hem dışsal hem de içsel olduğu görüşünü reddettiği ileri sürülebilir.

İngiltere'de yüzlerce bankanın koordinesiz bir üretimle banknot basması üzerine paranın değerini kontrol etmek güçleşir. *Bank of England*'ın ürettiği banknotlar ile altının gerçek para olduğuna inanan Nakit Okulu ile banknotların birçok para türünden biri olduğuna inanan Bankacılık Okulu arasında tartışma çıkar²⁹. Ancak bankalar tarafından çıkarılmış paraların konvertibilitesi zayıflamış, bu nedenle kâğıt paranın kontrolünü sağlamak için banknot ihracı yetkisi tek bankaya düşene kadar azaltılmıştır. Söz konusu böyle bir para otoritesine ihtiyaç duyulması Merkez Bankacılığının kurumsal temellerini oluşturmasına zemin hazırlamıştır.

²⁶Kindleberger, a.g.e., s.75.

²⁷Parasız, a.g.e., s.287.

* 5411 Bankacılık Kanunu Madde: 82

²⁸ Işık, a.g.e., s.51,

²⁹ [http://www.girisim.com.tr/bankatek/sayi7/paratarih7.htm\(01.09.2009\)](http://www.girisim.com.tr/bankatek/sayi7/paratarih7.htm(01.09.2009))

1.1.3.1. Nakit okulu

David Ricardo herhangi bir milletin bütün dünya ile alış-verişi göz önünde tutulduğunda, gelir ve giderlerin dengede bulunması gerektiğini savunmuş ve para ile para miktarı arasındaki farklılıkları ve etkilerini uzun uzun anlatmaya çalışmıştır³⁰. Nakit okulunun görüşleri Ricardo'nun sözü edilen tartışmalarda ileri sürdüğü tezlerine dayanmaktadır. Nakit Okulu'nun görüşlerine göre para sadece banknot ve madeni paralardan ibarettir. Mevduat ise paradan sayılmıyor; sermayenin bir biçimi olarak kabul ediliyordu. Ödeme aracı olamadıklarından paranın değerini de etkilemeleri mümkün değildir³¹. Bu okulun görüşlerini savunanlara göre altın miktarına bire bir karşılıkla endekslenen kâğıt para ülkeye giren altın miktarı kadar artırılmalıdır. Yâda ülkeden altın çıkışı olursa tedavüldeki kâğıt para aynı miktarda azaltılmalıdır.

Nakit okuluna göre, ülkede fiyat artışlarının nedeni kâğıt para miktarındaki aşırı artışlardır. Bu nedenle banknot ihracı tamamıyla bu kurala bağlı olarak yapılmalıdır. Kurala göre banknot ihracı ancak yüzde 100 altın rezervi karşılığı söz konusu olmalıdır. Böylece paranın miktarını altının (ya da gümüşün) miktarıyla sınırlayan otomatik düzenleme mekanizması fiyat artışlarına karşı etkin bir fren görevi yapacaktır³².

Altın ve banknotların birlikte bulunduğu karma para sisteminde, banknotlar pür madeni para sisteminde olduğu gibi değişme gösterirse, banknot sistemi hiçbir soruna yol açmayacaktır. Bu anlayış "Nakit Prensibi" (Currency Principle) olarak adlandırıldı. Bu sistemde altın ihraçları, otomatik olarak ülke parasının hacmini daraltırken, paranın değerini yükseltmektedir. Paranın değer kazanması ile fiyatlar genel seviyesi düşme eğiliminde olacaktır. İhracat yükselecek ve ithalat düşecektir. Sonuçta, denge yeniden kurulmakta ve konvertibilite sağlanmaktadır. Ancak bu Okula göre konvertibilite tek başına yeterli değildir, konvertibiliteyle birlikte Nakit Prensibi de uygulanmalıdır³³.

1.1.3.2. Bankacılık okulu

³⁰George Soule ve, Gerson Antell, *Herkes İçin Ekonomi*, (çev.) Nejat Muallimoğlu, 4.Baskı, Avcıol Yayıncılık, İstanbul, 2001,s. 55.

³¹ Oktar, a.g.e., s.14.

³² Oktar, a.g.e., s.14.

³³ Işık,a.g.e., s.45.

Thomas Tooke, J. Fullarton ve Stuart Mill bankacılık okulunun lider savunucularıdır³⁴. Bu okulun savunduğu görüşler nakit okulu görüşlerinin karşıtı olan tezlerden oluşur. Nakit okulu kâğıt para ve altın para karma sisteminde tedavüldeki paranın yerini alabilen başka ödeme araçlarının olduğunu da ileri sürmektedir.

Daha önce Nakit Okulu mevduatı para saymamasına karşın Bankacılık Okulu mevduat, mevduat karşılığında ticari senetler ve buna bağılı olarak oluşan kredilerin de para işlevi yaptığını savunur. “Bankacılık Okulu görüşlerini “ticari senet kuramı” (real bill doctrine) çerçevesinde formüle etmektedir. Bu kuruma göre banknotlar altın paraya tam konvertibil olmasa, yani yüzde 100 altın karşılığında ihraç edilmese bile, bankalar sadece ticari yaşamın gerçek ihtiyaçlarını yansıtan ticari senetler karşılığında banknot ihraç ettikleri sürece para arzını aşırı ölçüde genişlemesinden söz edilemez. Bu anlamda kredi talebi para arzını belirler. Diğere bir deyişle, para arzı ile fiyatlar genel düzeyi arasındaki ilişki fiyatlardan para arzına doğrudur. Bu ise para arzının dışsal değıil, içsel olduğu yani parasal sektörün reel sektörden bağımsız olarak ele alınmayacağını göstermektedir. Para otoritesi para arzını kısıcı davransa bile, reel sektörün gereksinimleri ekonomideki likidite ihtiyacını arttırdığından, bu, alternatif para türlerinin yani para benzerlerinin yaygınlaşmasına ve ekonominin toplam likiditesi içinde resmi paranın (Fiat Money) payının giderek düşmesine neden olur. Para benzerleri ile resmi parayı doğuran nedenler farklı olduğu için, para miktarı ile para benzerleri arasında sabit ya da tahmin edilebilir bir ilişki yoktur³⁵”.

Öte yandan, bankalarda bulunan külçe altın miktarı da zaman içerisinde değıişme gösterebilir yâda tedavüldeki paralar külçe altı haline getirilebilir. Dolayısıyla banka mevduatı ticari senetler ve külçe halindeki parasal büyüklükleri kontrol edilmediğı sürece yalnız kâğıt para ihracının kontrol edilmesiyle, toplam altın miktarındaki değıişiklikler ile toplam para tedavülünü değıişiklikleri arasında bir paralellik kurmak mümkün değıildir³⁶.

Bankacılık Okulunda paranın kontrolünü ise “Reflux Yasası” sağlayacaktır. Bu yasaya göre bankalar, verdikleri fazla kredilerin veya aşırı ihraç ettikleri banknotların

³⁴ Parasız, a.g.e.,s.288.

³⁵ Oktar, a.g.e., s.14.

³⁶ Oktar, a.g.e., s.15.

kendilerine kısa sürede geri dönmesi nedeniyle aşırı banknot ihraç edemezler³⁷. Böylece yasa gereği paranın kontrolü sağlanmış olacak ve aynı zamanda ekonomide likidite fazlalığı oluşmayacaktır.

1.1.3.3. Serbest Bankacılık Okulu

White (1984) ve Schwartz (1988)'a göre tartışmanın üçüncü tarafı Serbest Bankacılık Okulu'dur. White her okulu aşırı banknot olasılıklarına göre sınıflandırdı. Nakit Okulu'na göre her banka aşırı ihraç yapabilirken, Bankacılık Okulu'na göre Reflux Yasası nedeniyle hiçbir banka aşırı ihraç yapamaz. Serbest Bankacılık Okulu'na göre ise sadece Merkez Bankası monopol gücü nedeniyle aşırı ihraç yapabilecektir. Nakit Okulu ve Bankacılık Okulu'nun anlayamadığı temel nokta para otoritesinin sınırlımı yoksa sınırsız mı yetkilere sahip olacağıdır. Nakit Okulu sınırlı ve Bankacılık Okulu ise sınırsız otoriteye taraftırlar. Serbest Bankacılık Okulu, hem sınırlı hem de sınırsız para otoritesini reddederek, serbest ve rekabetçi banknot ihraç eden bir sistemden yanadır. Serbest Bankacılık Okulu'na göre rekabetçi sistem tekele üstündür ve rekabetin olduğu bir sistemde aşırı banknot ihracı ortaya çıkmayacaktır³⁸.

Yukarıdaki görüşleri özetlemek gerekirse Nakit Okulu ve Bankacılık Okulu tedavül yetkisinde monopol taraftarı iken, Serbest Bankacılık Okulu rekabetçi sistemin üstünlüğünü savunduğu görülmektedir. Bankaların rekabetçiliği kârlarını maksimizasyonunu sağlamaya çalışırken, diğer taraftan piyasada oluşan fon talebini tam olarak karşılamaya yardımcı olacaktır. Serbest Bankacılık Okulu görüşe göre rekabetçi sistem ülke ekonomilerinin yatırım, tüketim gibi ticari ihtiyaçlarını en uygun şekilde yerine getirmiş olur.

Diğer yandan günümüz bankacılığında enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemelere bağlı olarak yeni finansal araçların ortaya çıkması, para arzının kontrolünü güçleştirmiş, merkez bankaları iktisadi birimlerin para taleplerini karşılamaktan ziyade, görece olarak faiz oranlarını istikrarda tutma amacıyla belirlemeye başlamışlardır. Bu ise geçmişte serbest bankacılık okulunun ileri sürdüğü tezlerin yeniden gündeme gelmesine, diğer bir deyişle yeni ekonomide, merkez

³⁷ Işık, a.g.e.,s.49.

³⁸ Işık, a.g.e.,s.51.

bankalarına ihtiyaç duyulup duyulmadığı sorusunun sorgulanmasına neden olmuştur. Ancak, Goodhart'a göre, yeni ekonomide merkez bankalarına, pratik ve teorik iki nedenle ihtiyaç duyulmaktadır. Pratik nedenlere göre, insanlar yanlarında nakit para bulundurmamak istedikleri sürece merkez bankalarına gerek olacaktır. Yeni ekonomide, insanların işlem amaçlı nakit para talebi azalmıştır, fakat tamamen ortadan kalkmamıştır. Bu nedenle yeni ekonomide, merkez bankalarının para ihracına, her zaman için ihtiyaç olduğu söylenebilir. Teorik nedene göre ise, insanlar para talep etmese bile, yinede ekonomide merkez bankalarına ihtiyaç duyulacaktır. Çünkü merkez bankaları, özellikle açık piyasa işlemleri yolu ile faiz oranlarının belirlenmesi konusunda bir tekeldir. Diğer bir ifadeyle, nominal faiz oranlarını belirleyecek başka bir kurum bulunmaması, geleneksel ekonomide olduğu gibi, yeni ekonomide de merkez bankalarının önemini koruyacağını göstermektedir³⁹.

1.1.5. T.C. Merkez Bankası'nın Tanımı, Kuruluşu ve Organizasyon Yapısı

Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası 14.01.1970 tarih ve 1211 sayılı Kanunu ile Türkiye'de banknot ihracı imtiyazına münhasıran sahip ve bu Kanunda yazılı görev ve yetkileri haiz olmak üzere "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" unvanı altında anonim şirket olarak kurulmuştur. 1211 sayılı Merkez Bankası Kanunu ile Banka statüsü dışında kalan durumlarda özel hukuk kurallarına tabidir. Banka Kanunu'nda tanımlandığı üzere, Banka hisselerinin en az yüzde 51'i Hazine'ye ait olup, kalan kısmı milli bankalar, yabancı bankalar ve Türk ticaret müesseseleri ve Türk vatandaşlığına haiz gerçek ve tüzel kişilerce sahip olunmuştur. *Banka statüsünde geçen temel hedef*, fiyat istikrarını sağlayacak şekilde para ve kredi politikasını yürütmek, milli paranın iç ve dış değerini korumak şeklinde ifade edilmiştir. Merkez bankaları, genellikle kâr amacıyla hareket etmeyen, ekonominin gelişmesi bakımından para piyasası ve bankalara çeşitli şekillerde etki yapan bankalardır⁴⁰.

Para otoritesini temsil eden ve parasal yapıyı düzenleyen merkez bankaları 20.

³⁹ Yumuşak, İ.Gürkan,- Erarslan, Cemil, Bayraktar, Yüksel, *Yeni Ekonomi*, 1. Baskı, Nobel Yayınları, Ankara,2009, s.161.

⁴⁰ [http://www.tcmb.gov.tr\(10.10.2009\)](http://www.tcmb.gov.tr(10.10.2009))

yüzyıla gelene kadar, genel olarak ihrac bankaları yâda ulusal bankalar olarak bilinirdi. Bankaların merkez bankası kimliğini kazanmaları; kâğıt para ihracının düzenlenmesi zorunluluğu ve devletin kısa vadeli krediye olan ihtiyacı ile başlamıştır. Devletin getirdiği önlemler çerçevesinde kâğıt para ihracının düzenlenmesi ve altın ya da gümüş esasının geçerli olduğu ülkelerde kâğıt paranın altın ya da gümüşe konvertibilitesinin sağlanması, bu bankaların başlıca işlevini oluşturmuştur. Bu ihrac bankaları zamanla diğer bankacılık faaliyetlerini yerine getirip başlıca görevlerde üstlenince artık “Merkez Bankası” deyimini kullanılmaya başlanmıştır⁴¹.

Merkez bankalarının esas gelişmesi yirminci yüzyıldan itibaren başlamıştır. Özellikle Birinci Dünya savaşının yarattığı finansman ihtiyacı, bunun getirdiği yüksek enflasyon ve savaş sonrasında ekonomik gelişmenin hızla yükselmesi merkez bankalarına olan ihtiyacı arttırmıştır. 1920 yılında Brüksel’de toplanan Milletlerarası maliye konferansında alınan kararlar doğrultusunda ekonomik ve siyasal sistemleri ne olursa olsun, hemen hemen bütün ülkelerde parasal yapıyı düzenlemek ve parasal işlemleri yürütmek üzere ardı ardına birer merkez bankası kurulmuştur. Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan çok sayıda ülkede merkez bankalarının iktisadi örgütlenme içindeki konumu, siyasi otoriteye karşı sorumluluğu ve en önemlisi bağımsızlığı büyük bir ilgi odağı oluşturmaktadır. Merkez bankalarının, siyasi iktidarların müdahale alanlarının dışında kalmaları ve özerk kuruluşlar olmaları yönündeki anlayış örgütlenmelerinde de kendine yer bulmaktadır⁴².

1.1.5.1. T.C. Merkez bankasının teşkilat ve organizasyon yapısı

11 Haziran 1930 tarih ve 1715 sayılı Kanun (Mülga) ile Merkez Bankası "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" unvanı altında özel hukuk tüzel kişiliğine sahip ve özel sermayenin de katıldığı bir anonim ortaklık olarak kurulmuştur. Bu düzenlemeyle Devletten ayrı ve bağımsız olduğu hususuna özel bir önem verilmiştir.

⁴¹ <http://www.tcmb.gov.tr>(10.10.2009)

⁴² <http://www.danismend.com/konular/maliisleryon/MLY-MERKEZ%20BANKALARIN.htm>

⁴³ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/iletisimgm/sss.php#bankaninunvani>(10.10.2009)

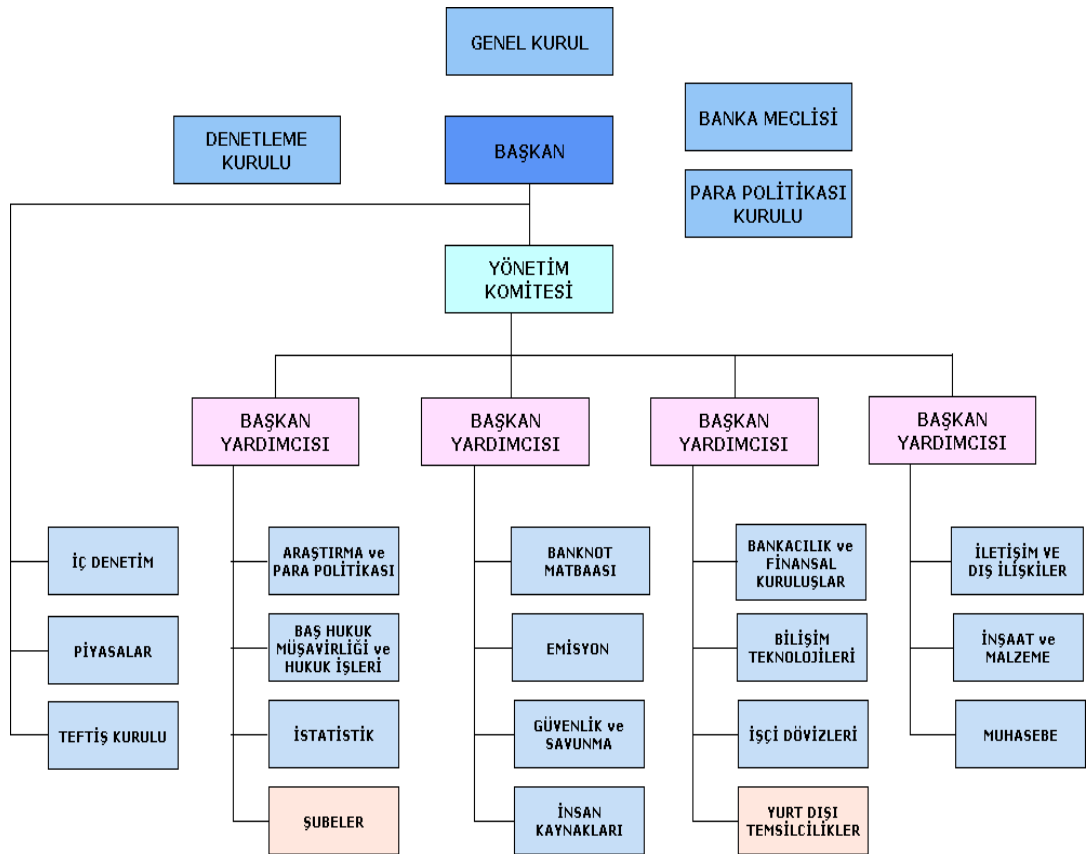
⁴⁴ <http://www.tcmb.gov.tr>(18.10.2009)

⁴⁵ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/kanunacic.html> (19.10.2009)

⁴⁶ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/kanunacic.html>

Bu amaç çerçevesinde, Bankanın kuruluş kanunu tasarısında adı "Cumhuriyet Merkez Bankası" olarak öngörölmüşken, Türkiye Büyük Millet Meclisi Komisyonunda uluslararası ilişkiler de düşünölerek "Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası" olarak değıştirilmesine karar verilmiş; Bankanın bağımsızlığını vurgulama amacı güdülerək "Türkiye Cumhuriyeti" ibaresine ve kısaltılmış şekli olan "T.C."ye özellikle yer verilmemiştir. Bankanın Devlete ait bir kuruluş; bir kamu kuruluşu olduğu izlenimi vereceği endişesiyle bundan özenle kaçınılmıştır⁴³.

Şekil 6. Merkez Bankasının Organizasyon Şeması

Kaynak : <http://www.tcmb.gov.tr/>

Bankanın organları; Genel Kurul, Banka Meclisi, Para Politikası Kurulu, Denetleme Kurulu, Başkanlık (Guvernörlük), Yönetim Komitesi, Başkan yardımcıları

ve diğler birimlerden oluşur.

1.1.5.2. T.C. Merkez bankasının görevleri

Bankanın temel amacı fiyat istikrarını sağlamaktır. Banka, fiyat istikrarını sağlamak için uygulayacağı para politikasını ve kullanacağı para politikası araçlarını doğrudan kendisi belirler. Banka, fiyat istikrarını sağlama amacı ile çelişmemek kaydıyla Hükümetin büyüme ve istihdam politikalarını destekler. Bankanın temel görev şunlardır⁴⁴:

a) Açık piyasa işlemleri yapmak,

b) Hükümetle birlikte Türk Lirasının iç ve dış değerini korumak için gerekli tedbirleri almak ve yabancı paralar ile altın karşısındaki muadeletini tespit etmeye yönelik kur rejimini belirlemek, Türk Lirasının yabancı paralar karşısındaki değerinin belirlenmesi için döviz ve efektiflerin vadesiz ve vadeli alım ve satımı ile dövizlerin Türk Lirası ile değişimi ve diğler türev işlemlerini yapmak,

c) Bankaların ve Bankaca uygun görülecek diğler mali kurumların yükümlülüklerini esas alarak zorunlu karşılıklar ve umumi disponibilite ile ilgili usul ve esasları belirlemek,

d) Reeskont ve avans işlemleri yapmak,

e) Ülke altın ve döviz rezervlerini yönetmek,

f) Türk Lirasının hacim ve tedavülünü düzenlemek, ödeme ve menkul kıymet transferi ve mutabakat sistemleri kurmak, kurulmuş ve kurulacak sistemlerin kesintisiz işlemlerini ve denetimini sağlayacak düzenlemeleri yapmak, ödemeler için elektronik ortam da dâhil olmak üzere kullanılacak yöntemleri ve araçları belirlemek,

g) Finansal sistemde istikrarı sağlayıcı ve para ve döviz piyasaları ile ilgili düzenleyici tedbirleri almak,

h) Mali piyasaları izlemek,

ı) Bankalardaki mevduatın vade ve türleri ile özel finans kurumlarındaki katılma hesaplarının vadelerini belirlemektir.

1.1.5.3. T.C. Merkez bankasının müşavirlik görevleri

Bankanın başlıca müşavirlik görevleri⁴⁵;

a) Banka, Hükümetin mali ve ekonomik müşaviri, mali ajanı ve haznedarıdır. Bankanın Hükümetle ilişkisi, Başbakan aracılığı ile sağlanır.

b) Banka, finansal sistemle ilgili olarak istenilecek hususlarda Hükümete görüş verir.

c) Banka, bankalar ve uygun göreceği diğer mali kurumlar hakkındaki görüşlerini ve tespitlerini Başbakanlık ile bu kurum ve kuruluşları düzenleme ve denetleme yetkisine sahip kuruluşlara bildirebilir.

Banka, bu Kanunla ve mevzuatla kendisine verilen yetki ve görevlerle ilgili olarak düzenlemeler yapmaya ve bunları uygulamaya, bu düzenlemelere tabi kurum ve kuruluşlar nezdinde bunlara uygun hareket edilip edilmediğini ve kendisine gönderilen bilgilerin doğru olup olmadığını denetlemeye görevli ve yetkilidir.

Banka, bu Kanun ile kendisine verilen görev ve yetkileri, kendi sorumluluğu altında bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır.

Banka, para politikası araçlarının kullanımını sırasında işlem yaptığı banka, kişi veya kurumun iflası halinde, alacaklı olduğu miktar ve faizi için iflas masasına imtiyazlı alacaklı sıfatıyla iştirak eder.

Banka mensuplarının görevlerini yerine getirmelerinden doğan tazminat davaları ancak Banka aleyhine açılabilir. Bankanın rücu hakkı saklıdır.

1.1.5.4. T.C. Merkez bankasının yetkileri

Bankanın temel yetkileri⁴⁶;

a) Türkiye’de banknot ihracı imtiyazı tek elden Bankaya aittir.

b) Banka, Hükümetle birlikte enflasyon hedefini tespit eder, buna uyumlu olarak para politikasını belirler. Banka, para politikasının uygulanmasında tek yetkili

ve sorumludur.

c) Banka, fiyat istikrarını sağlamak amacıyla bu Kanunda belirtilen para politikası araçlarını kullanmaya, uygun bulacağı diğer para politikası araçlarını da doğrudan belirlemeye ve uygulamaya yetkilidir.

d) Banka, olağanüstü hallerde ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun kaynaklarının ihtiyacı karşılamaması durumunda, belirleyeceği usul ve esaslara göre bu Fona avans vermeye yetkilidir.

e) Banka, nihai kredi mercii olarak bankalara kredi verme işlerini yürütür.

f) Banka, bankaların ödünç para verme işlemlerinde ve mevduat kabulünde uygulayacakları faiz oranlarını, belirleyeceği usul ve esaslara göre bankalardan istemeye yetkilidir.

g) Banka, mali piyasaları izlemek amacıyla bankalar ve diğer mali kurumlardan ve bunları düzenlemek ve denetlemekle görevli kurum ve kuruluşlardan gerekli bilgileri istemeye ve istatistikî bilgi toplamaya yetkilidir.

1.1.5.5. T.C. Merkez bankasının bağımsızlığı

Türkiye’de 25.04.2001 tarihli ve 4651 sayılı kanun ile Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu’nda değişiklik yapılarak bağımsız bir merkez bankası oluşturulmuştur. Gerekçe olarak ise Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Kanunu’nun yürürlüğe girdiği tarihten bugüne kadar geçen 31 yıllık süre içinde hızla değişen ekonomik koşullar, Türkiye’nin uzun yıllardan beri kronik enflasyon sorununu çözememesinin getirdiği giderek artan tepki ve merkez bankacılığı konusunda başta Avrupa Birliği normları olmak üzere dünyada meydana gelen gelişmeler gösterilmiştir⁴⁷. Böylece yüksek enflasyonun düşürülmesi ve Avrupa Birliği’ne uyum sağlanması hedeflenmiştir.

Bankalar mevduat toplayan finansal araçlar olarak, para arzının en büyük etkileyenidir. Merkez Bankası, bankaların davranışlarını ve dolayısıyla para arzını etkileyerek para politikasını yürütür.

Para politikası ülkelerin ekonomisinde çok önemli bir yere sahiptir ve paranın yönetim ve üretimi siyasetten kötü anlamda etkilenmeye çok müsaittir. Politik

⁴⁷ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/banka/kanunacik.html>(20.10.2009)

kayıplar taşıyan siyasi iktidarlar kayıplarla sonuçlanan kararlar alabilirler ve tüm bunlar ekonomiyi olumsuz etkileyen sonuçlar doğurabilir. Para politikasını siyasetten uzak tutmanın yolu ise merkez bankasının bağımsızlaştırılmasıdır. Bağımsız bir Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası ile para politikasını siyasetten uzak tutmak doğru bir karar olmuştur. Ancak "ekonomik politikaların uygulanmasındaki kararlılık ve siyasi destek TCMB'nın uygulamaları konusunda kamuoyunun güvenini kazanması ve şeffaflık gibi hususlarda hayati öneme sahiptir"⁴⁸.

İKİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL PİYASALAR, TÜRKİYE'DE FİNANSAL PİYASALAR VE BANKALARARASI PARA PİYASASI

Her gün gazetelerin ekonomi sayfalarında ve televizyonların haber bültenlerinde borsa, döviz, faiz ve kriz gibi haberler izleniyor. Acaba bunlar bizim günlük hayatımızı neden bu kadar meşgul ediyor? Ya da başka bir deyişle ekonomik bir davranış söz konusu olduğunda, kararlarımızı ne kadar ve nasıl etkiliyor? Hatta önceleri Üniversitelerde öğrencilerin birçoğuna ekonominin temelini oluşturan

⁴⁸ Günal, Mehmet, *Para Banka ve Finansal Sistem*, 2. Baskı, Yeni Dönem Yayınları, Ankara,2007, s.344.

finansal sistem ve bankacılık konuları hiç gösterilmeden, tamamen para teorisi ve politikası okutulmakta idi. Son zamanlarda finansal sistem ve bankacılık konuları ilgili eğitimi veren fakültelerin ders programlarının baş sıralarında yer almaya başladı. Acaba fark eden neydi?

Tüm bu soruların cevabını bulabilmek için devletin, bireylerin,

firmaların davranışlarını doğrudan etkileyen finansal sistem ve bankaların işleyişinin, bunlarla ilgili finansal piyasaların ve ilgili kurumların incelemesi gerekmektedir. Tez konumuz “Bankalararası Para Piyasası” finansal piyasaların ve bankaların işleyişinde tasarruf sahiplerinin fon ihtiyacı olan yatırımcılara aktarılmasında önemli rol oynamaktadır. Dolayısıyla Bankalararası Para Piyasası’nın, yatırım ve büyüme üzerinde, yani genel ekonomik performansı üzerinde önemli etkileri vardır. Bu çerçevede ikinci bölümde, finansal sistem ve finansal piyasaların işleyişi, bu piyasalar içinde Bankalararası Para Piyasasının yeri ve öneminin incelenmesi önem taşımaktadır.

2.1. Finansal Sistem, İşleyişi ve Finansal Sistemde Bankalararası Para Piyasasının Yeri

Finansal sistem; piyasaların, aracılardan, araçların ve katılımcıların oluşturduğu kompleks bir yapıyı temsil etmektedir. Çalışmamızda finansal sistem, yapı içerisinde bir bütün olarak ele alınırken, sistemin ağırlıklı merkezinde yer alan bankacılık sektörü ve işleyişi ile birlikte asıl konumuz olan Bankalararası Para Piyasasının söz konusu sistem içerisindeki yeri ve önemi üzerinde durulmaktadır. Kolay gibi görünen bu konunun kavramsal düzeyde dahi incelenmesi yapılmamıştır.

Keza Finansal sistem ve ilgili piyasaların seçim ve gözetim fonksiyonları esas olarak bilginin sağlanması ve işlenmesi ile ilgilidir. Fakat sorun piyasada bilgi eksikliği değil, sürekli akan bilgi düzeyinde, bilginin işlenmesi, daha doğrusu bilginin izlenmesi daha fazla önem taşımaktadır. Ayrıca sistemdeki başarısızlık sorunun ana

kaynağını teşkil etmektedir. Diğer taraftan günümüzde oldukça girift hale gelen finansal sistemin işleyişinde, teknolojik yeniliklerin bir sonucu olarak, para transfer işlemlerinin aktarım mekanizmalarında işlem yapmanın artan hızı ve azalan maliyeti dolayısıyla Bankalararası Para Piyasasını yerini ve önemini artırmıştır.

2.1.1. Finansal Sistem ve İşleyişi

Bir ekonomide; fonları talep edenler, fonları arz edenler, bunlar arasındaki fon akımlarını düzenleyen kurumlar, fon akımını sağlayan araç ve gereçler, piyasanın işleyişini düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan yapıya finansal sistem denir⁴⁹.

Yukarıdaki tanıma göre finansal sistemi oluşturan unsurları altı grupta toplanabilir. Bunlar;

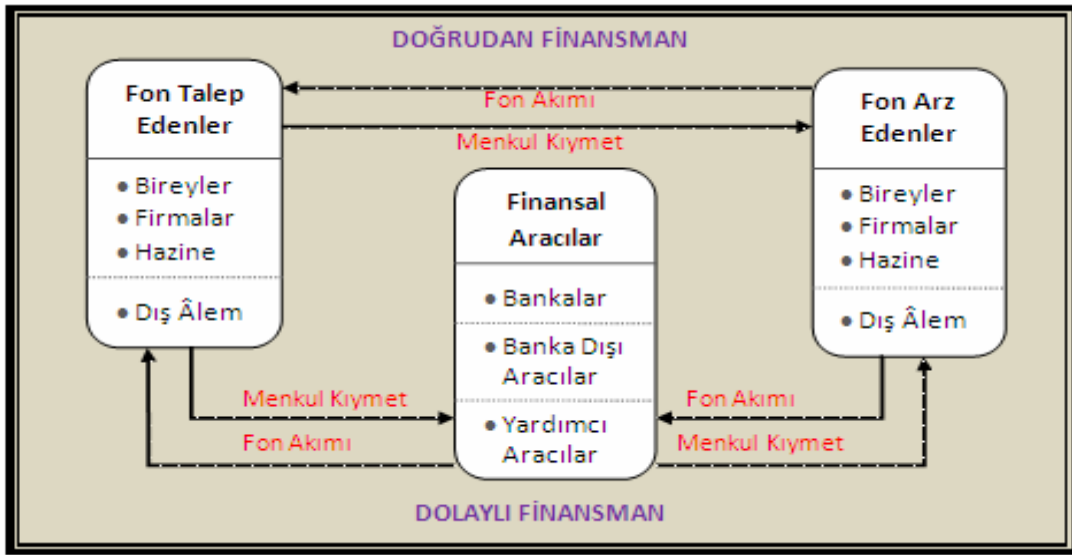
- a) Fon arz edenler (tasarruf sahipleri),
- b) Fon talep edenler (tüketiciler – yatırımcılar),
- c) Yatırım ve finansman araçları,
- d) Aracı ve yardımcı kuruluşlar
- e) Hukuki ve idari düzen
- f) Ayrıca bu sistemi oluşturan piyasalar.

Finansal sistemin en basit tanımı, bir ekonomide fon fazlasının, fon ihtiyacı olan kesime aktarılmasıdır. Ancak bu fon aktarım mekanizması o kadar kolay bir iş olmadığı için, düzgün işleyen bir finansal sisteme büyük ihtiyaç duyulur. Sistemin bir yanında tasarruf sahipleri ya da fon arz edenler, diğer yanında ise borçlular ya da fon talep edenler yer alır. Tasarruf sahipleri, bir ekonomide gelirleri, tüketim harcamalarını aşan yurt içinden ve yurt dışından bireyler, firmalar ve devletten oluşur. Bilindiği gibi, gelir (Y); kullanım yönünden tüketim harcamaları (C) ve tasarrufun (S) toplamından ibarettir (C+S). Tasarruf ise, gelirin tüketimden arta kalan kısmıdır (S=Y-C). Bankalar bir finansal aracı olarak, tasarruf sahiplerinden ödünç almak isteyen kişi ya da gruplara transferini mümkün kılar. Diğer yandan, ödünç almak isteyenler, yani fon kullananlar ya da borçlular da yine tüketim harcamalarını finanse

⁴⁹ [www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt\(05.11.2009\)](http://www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt(05.11.2009))

etmek isteyen bireylerden, yatırım harcamalarını finanse etmek isteyen firmalardan, kamu harcamalarını finanse etmek isteyen devletten (hazineden) ve yabancı yatırımcılardan oluşur. Demek ki, finansal sistemin her iki yanı da, bir ekonomide yurt içinde var olan dört temel ekonomik birim olan birey, firma, devlet ve yabancı yatırımcılardan oluşmaktadır. Yani, finansal piyasalarda ekonomik aktörler hem alacaklı hem de borçlu konumda olabilirler⁵⁰. Aşağıda ki şekil finansal piyasaların işleyişin göstermektedir.

Şekil 7. Finansal Sistemin İşleyişi

Bu piyasada iki türlü ilişki vardır. Bunlardan birincisi borç verenle borç alanın doğrudan karşı karşıya gelmesidir. Buna *doğrudan finansman* denir. İkincisi ise borç verenle, borç alanın bir aracı vasıtasıyla alışverişte bulunmasıdır. Buna da *dolaylı finansman* denir.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere doğrudan finansman yönteminde, nihai borç (para) veren, bunu kanıtlamak üzere karşılığında çek, senet, poliçe, sözleşme (menkul kıymet) gibi bir belge alır. Vade sonunda, borç geri ödendiğinde, söz konusu menkul kıymet nihai borç verene iade edilerek işlem tamamlanmış olur. Eğer bu işlemde finansal aracı varsa, fazladan en az bir aşama daha işin içine girmekte ve aracından borç alınmaktadır. Dolaylı finansmanın farkı, fon kullananlarla, fon fazlası

⁵⁰ Erdem, a.g.e. ,s.50.

olanlar birbirlerini tanımamakta ve alacaklı ya da borçlu olarak finansal aracıyı bilmektedirler. Diğer bir farklılık ise dolaylı finansmanda, doğrudan finansmana göre daha örgütlenmiş bir piyasa söz konusu olmaktadır.

2.1.2. Finansal Piyasalar, Araçlar ve Araçlar

Finansal sistem, ekonomideki fon arz ve talebini dengeleyen, fonları zaman, miktar, vade ve kişiler bakımından kullanılabilir duruma getirme fonksiyonunu sağlayan bir sistemdir. Bu sistem sayesinde, fertlerin tasarrufları yatırıma kanalize edilmektedir⁵¹. Bu sistemin temel fonksiyonu tasarrufların yatırıma dönüşmesidir. Ayrıca menkul kıymetlerin likiditesinin sağlanması, menkul kıymetlerin fiyatlarının belirlenmesi, kaynak ihtiyacının giderilmesi gibi işlevleri de vardır.

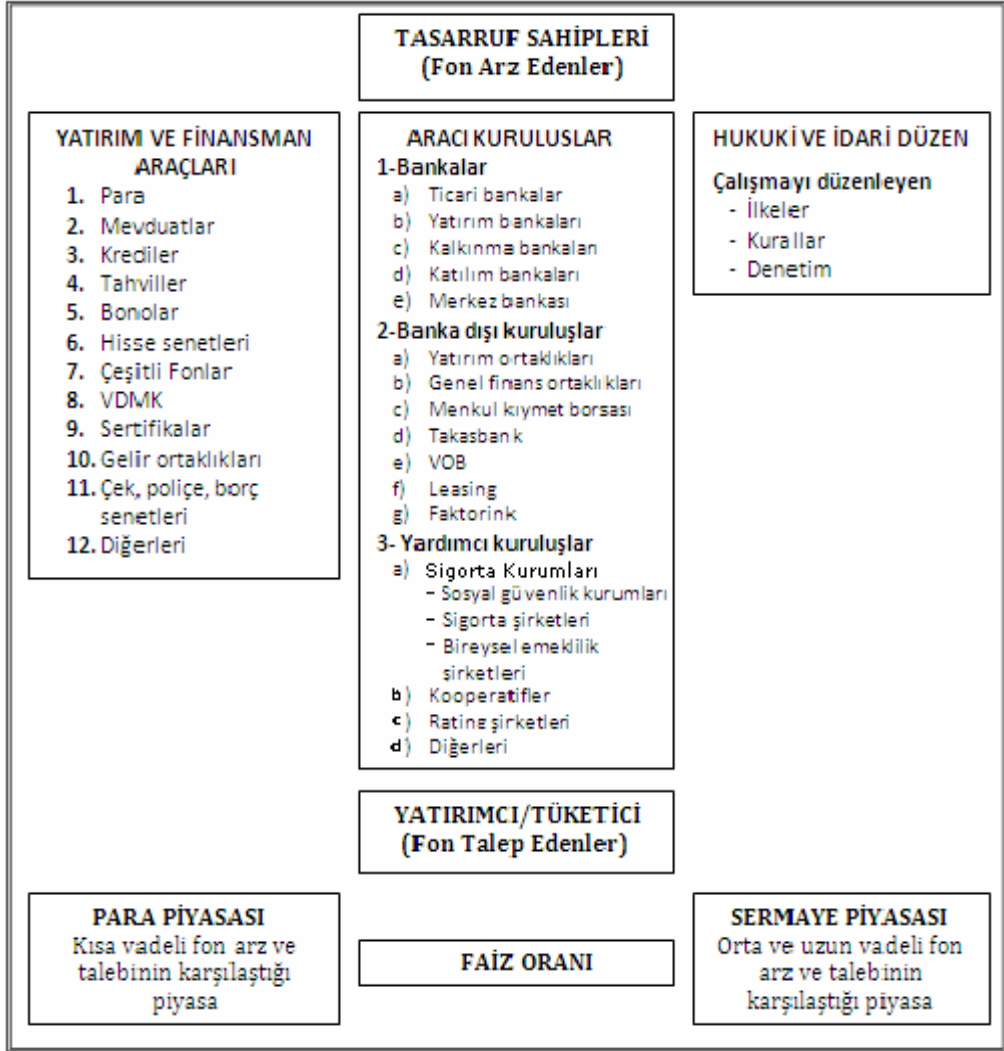
Zira finansal sistemin var olmadığı bir durumda, tasarruf sahipleri ellerindeki fonu en uygun şartlarda nerelerde, kimlere kullanılabileceklerini bilemezler, fon gereksinimi olanlar da bu fonları kimlerden temin edeceklerini tam olarak bilemezler. Böyle olunca da bir ekonomi de makro dengenin en temel koşulu olarak kabul edilen tasarruf yatırım denkleği oluşmamış ve dolayısıyla makro ekonomik denge (istikrar) sağlanamamış olacaktır. Bu nedenle, finansal sistemin varlığı ve bu sistemin iyi işler durumda olması, o ekonomide makro ekonomik dengenin istikrarı ve sürdürülebilirliği açısından kaçınılmaz bir gereklilik arz eder⁵².

Bu sistemi oluşturan piyasalara finansal piyasalar, kuruluşlara finansal aracı kuruluşlar ve sistemin işleyişinde kullanılan finansal varlıklara ise finansal araçlar adı verilmekte olup, aşağıda şematik olarak gösterilmiştir.

Şekil 8. Finansal Piyasalar, Araçlar ve Araçların Şematik Olarak Gösterimi

⁵¹ Pınar, - Bahar, *a.g.e.*,s.114.

⁵² [http://iktisatokulu.blogspot.com/\(07.11.2009\)](http://iktisatokulu.blogspot.com/(07.11.2009))

Kaynak: 1- Resul Oğul Bağırzade, “Uluslararası Sermaye Piyasaları” Azerbaycan Üniversitesi, www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt

2- Serpil CANBAŞ-Hatice DOĞUKANLI., “Finansal Pazarlar”, 2007,s.2.

Ekonomik sistemde bir kısım kişi ve kurumun paraya ihtiyacı olurken bir kısım kişi ve kurumun da gelirlerini yatırıma dönüştürme ihtiyaçları olur. Dolayısıyla fon arz edenlerle, fonu talep edenlerin bu ihtiyaçlarını giderebilmeleri için karşılaşmaları gerekmektedir. İşte fon arz edenlerle fon talep edenlerin bir araya geldiği ve karşılıklı değişimin gerçekleştiği bu yerlere finansal piyasalar denir⁵³. Finansal Pazar ise, her türlü finansal ürün ve hizmetlerin alınıp satıldığı yerlerdir. Bu kavram çerçevesinde, altın, döviz ve menkul kıymet v.b. borsaları, bankalar ve kişi veya kuruluşlar arasındaki alışverişe konu olan alanlar Pazar yerini oluştururlar.

⁵³ [www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt\(06.13.2009\)](http://www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt(06.13.2009))

Piyasa ise daha geniş anlam içerir ve piyasa dendiğinde akla gelen bir fiziki yerden daha çok fiyatlama konusu kastedilmiş olur. Pazar konusu birçok ürün, ürün gruplarını ve hizmetleri kapsarken, piyasa denince bir ürün segmentinden veya bir üründen söz edilmiş olur. Finansal piyasalarda alıcı ve satıcı arasındaki alışveriş her zaman yüz yüze olması gerekmez. Çoğu zaman yazışmayla, telefonla, telgrafla ya da radyo, internet gibi vasıta ile veya yukarıdaki Şekil 15’de gösterilen finansal aracılarla da gerçekleşmektedir.

Finansal piyasalar, fonların kullanılan vade yapısına göre ikiye ayrılmaktadır. Bunlar para piyasaları ve sermaye piyasalarıdır. Vadesi en çok bir yıla kadar olan fon arz ve talebin karşılaştığı piyasalara *para piyasaları*, vadesi bir yıldan uzun fon arz ve talebin karşı karşıya geldiği piyasalara da *sermaye piyasaları* denilmektedir. Her iki piyasanın para akışını ayarlayan ana belirleyicisi faiz oranlarıdır.

Para piyasaları (Money market): Kısa vadeli fon arz ve talebinin karşılaştığı piyasaya para piyasası denir. İşletmeler genellikle kısa süreli varlıkların finansmanında (hammadde, yardımcı madde, malzeme ve işçilik v.s.) para piyasasından faydalanırlar. Para piyasasından sağlanan fonlar (kredi olarak), genellikle işletmelerin dönen varlıklarının finansmanında kullanılır.

Para piyasaları, kendi içinde örgütlenmiş para piyasası ve örgütlenmemiş para piyasası şeklinde bir ayrımı söz konusudur. Örgütlenmiş para piyasasının en önemlisi bankacılık sistemi olarak gösterilebilir. Çünkü işletmelerin nakit ihtiyacı çoğunlukla Ticari bankalar tarafından karşılanmaktadır. Örgütlenmemiş para piyasası banka sisteminin dışında kalan piyasalardır. Bankalar dışındaki kişi ve kuruluşlar da bazen işletmelere kısa vadeli fon sağlarlar⁵⁴.

Sermaye piyasaları (Capital market): Orta ve uzun süreli fon arz ve talebinin karşı karşıya geldiği finansal piyasa, sermaye piyasasıdır. “Sermaye piyasası, finansal piyasa kavramından daha dar ve teknik bir nitelik taşır ve mali piyasa kavramı içinde yer alır. Sermaye piyasasının tipik özelliği ve para piyasasından ayrıldığı en belirgin niteliği, bu piyasanın orta ve uzun vadeli fonlardan oluşmasıdır. Bunda vade bir yıldan fazla olmalıdır. Sermaye piyasasından sağlanan krediler

⁵⁴ Babuşcu,- Hazar, a.g.e., s.2.

genellikle, işletmelerin bina, makine ve teçhizat gibi duran varlıklarının finansmanında kullanılır. Para piyasasında olduğu gibi, sermaye piyasasının kaynakları da tasarruf sahiplerinin birikimleridir. Sermaye piyasasının en önemli ve yaygın araçları ise hisse senetleri ve tahvillerdir. Günümüz para ve sermaye piyasası araçlarının yüksek likiditeye sahip olması nedeniyle, gerek kredi arzı, gerekse kredi talebi para piyasası ile sermaye piyasası arasında kolayca kayabilir”⁵⁵.

Tablo 5. Para ve Sermaye Piyasası Araçları

Para piyasası araçları	Sermaye piyasası araçları
1. Mevduatlar	1. Hisse senetleri
2. Krediler	2. Tahviller
3. Hazine bonusu	- Devlet
4. Finansman bonusu	- Belediyeler
5. VDMK	- Şirketler
6. Repo	3. İpotek senetleri
7. Merkez bankası fonları (Bankalararası piyasa)	4. Gelir ortaklığı senetleri
8. Eurodolar	5. Krediler
	6. Sosyal güvenlik fonları

Kaynak: Aydın Karapınar, “Temel Düzey SPK” 10.Baskı, Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları, 2008.

Finansal piyasaların alt piyasası olarak yukarıda bilgisi verilen para ve sermaye piyasaları dışında özelliklerine göre çok çeşitli piyasa türlerine ayrılabilir. Bu ayrımlar kesin sınıflandırma anlamını taşımaz. Örneğin; kredi arz ve talebinin karşılaştığı Pazar; bir ülkenin sınırları içerisinde ise iç piyasada, ancak yapılan işlemlerin uzantısı ülke sınırlarını aşıyorsa uluslararası piyasada işlem yapılmış olur. Söz edilen işlemin piyasası yer açısından iç piyasa, işlem açısından uluslararası piyasadır. Bu nedenle bir piyasa birden çok sınıflandırmaya tabi tutulabilir. Bu çerçevede finansal piyasalar; organize piyasalar-tezgâh üstü piyasalar, birincil piyasalar-ikincil piyasalar, spot

⁵⁵ a.g.e., s.3.

piyasalar-vadeli piyasalar, yasal piyasalar ve yasal olmayan piyasalar şeklinde ayırım yapılabilir.

Organize piyasalar: Fonların el değiştirdiği, büyük bir kısmı organize piyasalar denilen fiziki bir mekânın bulunduğu piyasalardır⁵⁶. Bu piyasaların belirgin özelliği bir yeri ve sistemi olmasıdır. Örneğin, örgütlenmiş para piyasası kurumu olan İMKB piyasası gibi.

Tezgâh üstü piyasalar: Fonların el değiştireceği ya da finansal varlık alım satımının yapılacağı belirli bir mekânın bulunmaması durumunda oluşan piyasalardır. Bunlara tezgâh üstü piyasalar da denir. İşlemler telekomünikasyon ağı üzerinden yapılır⁵⁷. Örnek; bankalararası TL, repo, döviz piyasası⁵⁸ gibi.

Birincil Piyasalar: Menkul kıymetlerin ilk kez alınıp, satıldığı piyasalardır. İlk kez ihracı yapılan hazine bonusu, devlet tahvili, hisse senedi piyasaları gibi. Hisse senetleri ihracı farklı olarak, borç senedi değil, ortaklık ifade ederler.

İkincil Piyasalar: Daha önceden alım-satıma konu olmuş menkul kıymetlerin, tekrardan alım satım işleminin yapıldığı piyasalardır. Birincil piyasada alım satım işlemi sonucunda, menkul kıymet ihraç eden tarafa kaynak sağlarken, ikincil piyasada alım satımın amacı, kar veya faiz geliri sağlamaktır.

Hazine bonusu ve devlet tahvili vadesi geldiğinde sona erer. Hisse senetlerinde ise vade yoktur. İlgili şirketin varlığını sürdürdüğü sürece işlemleri devam eder. İkincil piyasa birincil piyasanın devamıdır. İkincil piyasası olan bir menkul kıymetin, birincil piyasadaki ihraç değerinin belirlenmesinde, oldukça etkili rol oynadığı görölmektedir.

Spot Piyasalar: Ödemenin ve teslimin hemen yapıldığı piyasalardır. Altın, döviz ve çeşitli malların cari fiyatlardan alınıp, satıldığı piyasalardır.

Vadeli Piyasalar: Önceden belirlenmiş bir fiyattan, gelecekteki bir zamanda ödemenin ve teslimin yapıldığı piyasalardır. Ülkemizde 1995 yılında faaliyetlerine başlayan İzmir Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası (VOB), vadeli piyasalarda işlem gören ilk organize piyasadır

⁵⁶ Günal, a.g.e.,s.20.

⁵⁷ [www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt\(06.13.2009\)](http://www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt(06.13.2009))

⁵⁸ Babuşcu,- Hazar, a.g.e., s.6.

Temel finansal araçları; mevduat, kredi, hazine bonosu, tahviller ve hisse senetleri oluşturur. Finansal piyasalara fon sunanlar diğer kişi ya da kurumlara sundukları bu fonlar karşılığında fon talebinde bulunanlardan bir belge almaktadırlar. Bu belgeye menkul kıymet veya finansal varlık adı verilir. Finansal varlıkların arsa, bina, araç, gereç gibi reel varlıklardan farkı, değerlerinin fiziki bir yapıya göre değil, gelecekte beklenen nakit akışlarına göre belirlenmesidir. Söz konusu bu varlıkların kısa vadeli olanlarına para piyasası araçları, hisse senetleri, tahviller, gelir ortaklığı senetleri gibi finansal varlıklar ise uzun vadeli oldukları için sermaye piyasası araçları denir. Ayrıca finansal piyasalar hizmet sektörü niteliğinde olup, paraya çevrilebilirlik, bölünebilirlik, geri dönülebilirlik, getiri, vade, likidite ve riskin tahmin edilebilirliği gibi özellikler taşımaktadırlar⁵⁹.

Finansal sistemde yer alan kurumlar başta merkez bankası olmak üzere bankalar, borsalar, takas şirketleri ve diğer yardımcı aracı kurumlardır. Finansal piyasalardan fon sağlanması ile bu pazarlara fon sunulması genellikle sözü edilen bu kurumların aracılığı ile olur. Doğrudan karşılaşma ile yapılan işlemler çok küçük bir paya sahiptirler. Aracı kurumlar gerek para piyasalarında gerekse sermaye piyasalarında faaliyetlerini sürdürürler. Finansal sistemin aracı kurumlarının temel işlevleri ise yatırımlar için çeşitli aktörleri bir araya getirmek, işlem maliyetlerini azaltmak, riskin paylaşılmasını sağlamak, vade farklılıklarını uyumlaştırmak, finansal enstrümanlarda çeşitlilik sağlamak ve bilgiye ulaşma maliyetlerini düşürmektir⁶⁰.

2.1.3. Finansal Sistemde Bankalararası Para Piyasasının Yeri ve Önemi

Finansal sistemin en önemli rolü, fon fazlası olan ekonomik birimlerin fonlarını, fon açığı olan ekonomik birimlere ulaştırmasıdır. Tasarruf sahipleri her zaman müteşebbis yeteneği olan kişiler olmayabilir⁶¹. Bu nedenle oluşan fonların etkin dağılımını sağlamak, fiyatını belirlemek ve riski kontrol etmek gibi fonksiyonları yerine getirmek için finansal sistem içerisinde finansal piyasalara, finansal araçlara ve finansal araclara ihtiyaç bulunmaktadır. Bu çerçevede, finansal sistemin ve dolayısıyla para piyasasının bir alt piyasası niteliğinde olan bankalararası

⁵⁹ <http://www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.ppt>/Resul Oğul

⁶⁰ Bağırzade, a.g.e.a.y.

⁶¹ Günel, a.g.e.,s.19.

para piyasasının, özellikle son yıllarda sayıları ve yönettikleri varlıkların tutarları hızla artan finansal kurumların, fonksiyonlarını yerine getirmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Bu bağlamda finansal sistemde BBP'sı aşağıdaki fonksiyonları yerine getirmektedir.

1. Ödeme Fonksiyonu; Bankacılık sektörü (merkez bankası ve bankalar) ve diğer aracı kurumlarla ilgilidir. Bankalar; çeşitli yollarla topladıkları mevduatları, para, sermaye ve kredi ile ilgili piyasalarda bazı kişi ve kuruluşlara tahsisini (genellikle kredi olarak) yapan, finansal araçlardır. Fon aktarma (tahsis, transfer) fonksiyonu bankaların en temel fonksiyonlarından. Finansal sistem içinde diğer araçlarda tasarruf edilen fonları, fon ihtiyacı duyanlara aktarırken, bankacılık sektörünü dolayısıyla bankalararası para piyasasını kullanırlar. Sistem bankalara duyulan güven üzerine kuruludur. Fon fazlası veya açığı olan bankalar, bankalararası para piyasasını kullanarak nakit dengesini sağlamak durumundadırlar.

Diğer taraftan bankalar, hizmet fonksiyonunu yerine getirirken havale, çek, dış ticaret işlemlerinde aracılık, fatura, vergi ve üniversite harçlarının tahsilâtı gibi hizmetler de sunarlar. Bu hizmetleri sunarken bankaların yine nakit ihtiyaçları veya nakit fazlaları olabilir. Yine bu çerçevede bankalararası para piyasası, nakit ödemelerini kolay, hızlı ve düşük maliyetle gerçekleştirir.

2. Referans Olarak Kabul Edilme Fonksiyonu; Bankalararası para piyasasında uygulanan faiz oranları, finansal piyasalar tarafından referans olarak kabul edilerek ekonomiye doğrudan yansıtılmasında önemli bir rol üstlenirler. Buradaki denge kavramına tersinden bakıldığı zaman para, banka ve finansal piyasalar günlük yaşamımızı direk olarak etkileyen faiz oranlarının belirleyicisi Merkez Bankası tarafından bankalararası para piyasası aracılığı ile bankaların kredi, mevduat hacimlerini ve piyasa fiyatlarını (faiz oranını) doğrudan etkileyebilmektedir. “Ayrıca ekonominin sağlıklı işlemlerini sağlayan çok sayıda iktisadi değişkeni etkilediği için politikacılar ve karar alıcılar, faiz oranlarının belirlenmesini ifade eden İnterbank faiz oranları ile yakından ilgilidir”⁶².

⁶² Mishkin, Frederic S., *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, çev. İlyas Şıklar, Ahmet Çakmak, Suat Yavuz, 1. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul, 2000,s.11.

3- Aracılık Fonksiyonu; Bankalararası para piyasası, örgütlenme ve organizasyon açısından baktığımızda, merkez bankasının bünyesinde ve kontrolünde kurulmuştur. Bankalararası para piyasasının faaliyetlerini normal dönemlerde en fazla gecelik (kısa vadeli) parasal işlemler oluşturur. İşlemlerin kısa vadeli (gecelik) olması nedeniyle finansal sistemde para piyasasının bir alt piyasası olarak aracılık fonksiyonlarını yerine getirmektedir. Diğer taraftan bankalararası para piyasası, örgütlenmiş ve organize edilmiş piyasa niteliği taşımaktadır.

4- Etkinlik Fonksiyonu; Üçüncü olarak finansal sistemde, bankalararası para piyasasının ekonomideki yeri ve etkinliğini anlama için yapılan gecelik işlem (overnight/ON) hacmine bakılması gerekmektedir. 1994 yılında bir milyar tl'nin altında olan çift taraflı (alış/satış) gecelik işlem hacmi yıllar itibariyle sürekli artış göstermiş olduğu ve 2009 yılında 25-30 milyar tl düzeyine ulaştığı görülmektedir. 2008 yılı için ortalama gecelik işlem hacmi 15 milyar tl düzeyinde olup, 2008 yılı gecelik işlem hacmi toplamı ise 3 trilyon 750 tl milyar olarak gerçekleşmiştir⁶³. Bu durumda gerçekleşen işlem hacmi tutarı, 2008 yılı 700 milyar tl olan GSMH'nin yaklaşık olarak 6 katından fazladır. Bu yüksek düzeydeki nakit akışı bize, bankalararası para piyasasının yüklendiği fonksiyonun, finansal sistem içerisinde ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

5- Nakit Akışını Dengeleme ve Düzenleme Fonksiyonu; Finansal sistemin bir yüzünü, merkez bankası ve diğer yüzlerini ise bankalar/BPP ve diğer finansal kuruluşlar ile devlet, işletmeler, bireyler ve dış âlem (yabancılar) oluşturmaktadır. Bu çerçevede bankalararası para piyasasını, nakit akışını dengeleme ve düzenleme işlevi açısından düşünersek finansal sistemin ayrılmaz bir bütünü, bir parçası olarak BPP'nin sistemdeki yeri ve önemi daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Görüldüğü üzere bankalararası para piyasası, ülke ekonomisini birbirine bağlayan bir bağ durumunda olduğundan, ekonomiyi tahlil edebilmek, finansal sistemin işleyişini bilmek ve kısaca parasal kesimi anlamaktan geçmektedir⁶⁴.

2.2. Türkiye'de Finansal Piyasalar

⁶³ <http://evds.tcmb.gov.tr/>

⁶⁴ Çağlar, Ünal, *Döviz Kurları*, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2003, s.12.

Türkiye'de modern para ve döviz piyasaları [24 Ocak 1980 Kararları](#) ile harekete geçmiştir. Bu tarihten önce ithal ikameci, korumacı sistem vardı. Devletçe belirlenen sabit kur sistemi, [karaborsa](#) ve yastık altı sektörlerine yol açıyordu. 24 Ocak Kararlarıyla ABD doları 47.70'ten 70.00 liraya yükseltilerek [devalüasyon](#) yapıldı. Ülkeye döviz girişi serbestleştirildi. Esnek ve günlük kur sistemine geçildi, fiyatlar serbestçe piyasada belirmeye başladı⁶⁵.

Türkiye'de para ve döviz işlemleri, serbest piyasada, [TCMB](#) denetimindeki [döviz](#) ve efektif piyasasında, bankalararası piyasasında olmak üzere üç piyasada gerçekleştirilmektedir. Serbest piyasada işlemler efektiftir. Merkez bankası piyasasında ise, bankalararası para ve döviz hareketlerinin yönetimini, kaynakların etkin olarak kullanımını ve Türk lirasının yabancı paralar karşısındaki değerini ayarlamaktadır⁶⁶.

Öte yandan Merkez Bankası, dâhili piyasaların gelişimi için önemli adımlar atmaktaydı. 2 Nisan 1986 Bankalararası Para Piyasası (Interbank), 4 Şubat 1987 Açık Piyasa İşlemleri uygulamaya alındı, 14 Eylül 1988 Bankalararası Döviz ve Efektif Piyasası ve 3 Ocak 1986 yılında İMKB bünyesinde Hisse Senedi alım-satım piyasası hayata geçirildi. Devam eden yıllarda İMKB yardımıyla diğer organize piyasaların oluşturulması da Türkiye'deki Para, Döviz ve Sermaye Piyasalarının gelişimine büyük katkılar sağlamıştır. Tüm bu gelişmeler, bankacılık teknolojisindeki bir takım araçların kullanılmaya başlanması ve döviz rezervlerinin yeterli düzeyde seyretmesinin de yardımıyla Türkiye'de döviz piyasasının ortaya çıkmasına ve finansal kesimin hareketlenmesine olanak tanımıştır⁶⁷.

Finansal [piyasalarda](#), işlem gören ürünler vadelerine göre [para](#) piyasaları ve [sermaye](#) piyasaları olarak ikiye ayrılmaktadır. Para piyasalarında işlem 1 yıldan kısa, sermaye piyasalarında bir yıldan uzundur. Para piyasalarında, kısa vadeli [likidite](#) açığı olanla, [likidite](#) fazlası olan karşılaşır. Likidite fazlası olan [faiz](#) talep eder, açığı olan faiz öder. Mekâna göre yurtiçi ve yurtdışı olarak ikiye ayrılan para piyasalarında işlemler, ulusal parayla sınırlıysa yurtiçi ([İnterbank](#)), uluslararası paralarla yapılanı ise

⁶⁵ http://www.turkcebilgi.com/doviz_piyasaları/ansiklopedi (10.09.2009)

⁶⁶ http://www.turkcebilgi.com/doviz_piyasaları/ansiklopedi (10.09.2009)

⁶⁷ <http://www.uyrgezer.net/turkiye-de-doviz-piyasaları-t31985.html> (11.09.2009)

yurtdışı piyasa ([Euromarket](#)) şeklindedir. Örgütlü, kurumsal, profesyonel, kredibilitesi yüksek, ürün standardı olan bir piyasadır. Para piyasalarında müşteriler, [bankalar](#) aracılığıyla karşı karşıya gelirler. [Döviz piyasalarına](#), [fonlara](#), [repolara](#), [mevduatlara](#) bankalar aracılık etmektedir. Bankalar müşterilerle, diğer bankalarla, [merkez bankalarıyla](#) ve [Hazine](#) ile çalışırken kendi pozisyonlarını hedef alarak kar amacı ile hareket etmektedirler⁶⁸.

Bankalar para piyasası risklerine karşı [hedging](#) (koruma) yöntemi uygular. Bunun için [forward](#), [futures](#), [opsiyon](#) yöntemleri kullanırlar. Para piyasası fon transferleri ile piyasanın likidite sorununu çözer. Para piyasasının en önemli aktörü olan bankalar, topladıkları mevduatlarını işletmelere kredi olarak verir ve devletten [Hazine Bonusu](#) adıyla kısa vadeli borçlanma araçları satın alarak da fon aktarırlar. Fonların fiyatı olan faiz oranı, vade, para birimi, kredibilite, [enflasyon](#), [arz ve talep](#) tarafından belirlenir. Faiz oranları, bankaların açık ve kapalı pozisyonlarını, fiyat riskini belirler. Piyasalarda her gün belirli bir zamanda bir Interbank faiz oranı belirlenir⁶⁹. Arz ve talebin karşılaştığı ve paranın el değiştirdiği piyasada oluşacak olan faiz oranları taraflar arasında alışverişi etkilemesi açısından oldukça önemlidir. İnterbank faiz oranının ise ne olacağını, paraya olan arz ve talep belirleyecektir. Piyasalarda belirlenen faiz oranı, arz edilen yâda talep edilen paranın miktarı ve vadesine göre değişkenlik gösterir. Vade, miktar, faiz oranlarının arz ve talebe göre belirlenmesi, son derece etkin işleyen piyasalar için daha geçerlidir. Ülkemizde ise parasal kesim vade ve miktara göre değişen faiz oranlarının belirlenmesinde, risk algılaması (enflasyon beklentisi) ön planda yer alır.

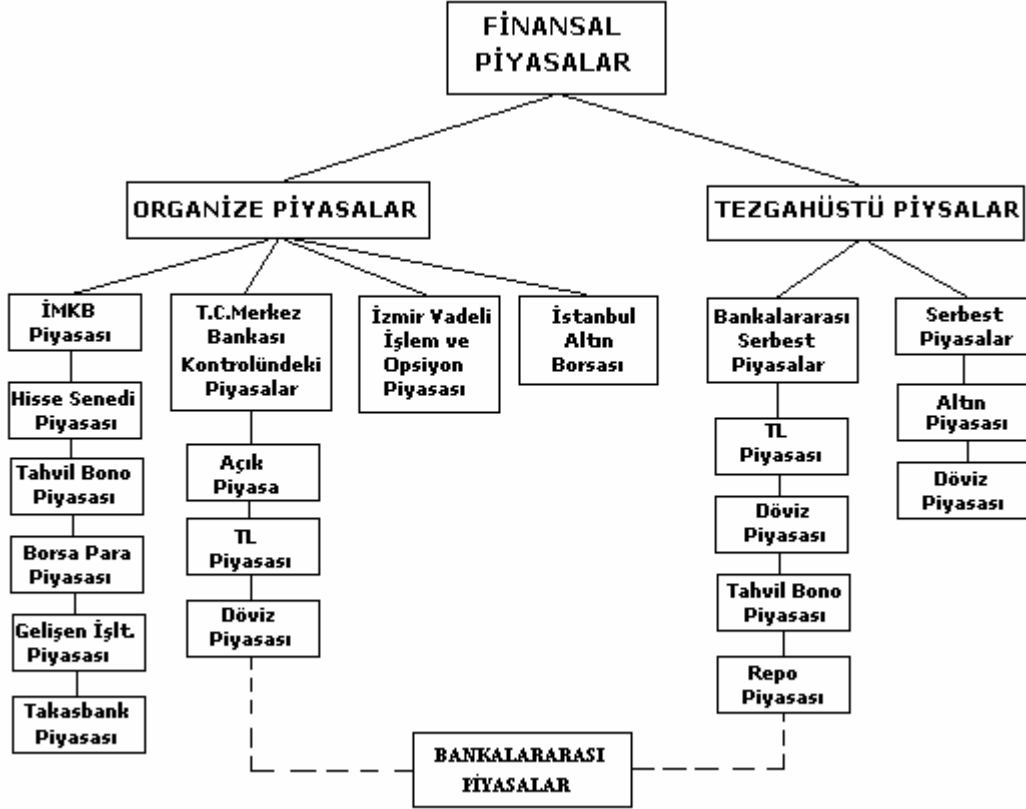
Türkiye’de finansal piyasalar, organize ve organize olmayan piyasalar şeklinde ikiye ayrılır. Organize piyasalar, İstanbul altın piyasası, TCMB repo ve ters repo işlemleri piyasası, [İMKB](#) tahvil ve bono piyasası, İzmir vadeli işlem ve opsiyon borsası piyasalarıdır. Organize olmayan piyasalar (tezgahüstü piyasalar) ise bankalararası serbest piyasalar ve serbest piyasalar olmak üzere ikiye ayrılır. İnterbank piyasası (Bankalararası Piyasa /BAP) ise Merkez Bankası kontrolündeki

⁶⁸ Uzunoğlu, a.g. e., s.87.

⁶⁹ a.g. e., s.88.

organize piyasalar ve bankalararası serbest tezgahüstü piyasalardır. Aşağıda söz konusu piyasalar ve İnterbank'ın yeri şematik olarak verilmiştir.

Şekil 9. Türkiye’de faaliyet gösteren finansal piyasalar

2.3. Bankalararası Para Piyasasının Yapısı

Ülkemizde bankalararası para piyasası güven ortamının da kurulması gerektiği gerekçesiyle Merkez Bankası tarafından organize edilmiş bulunmaktadır. Bankalar, Türk Lirası gereksinimlerini söz konusu Merkez Bankası bünyesindeki bankalararası (İnterbank) para piyasasından karşılayabilecekleri gibi bankalar kendi aralarında organize ettikleri ikincil piyasa veya Serbest Para Piyasası olarak adlandırılan piyasalardan da karşılayabilmektedirler. Burada merkez bankasının organizasyondaki başlıca görevi piyasaya müdahale edip, fon aktarması veya fonları kendisine çekmeye

çalışması piyasadaki likidite fazlası veya likidite açığının yaratabileceği dengesizlikleri giderme amacına yöneliktir.

Bankalararası para piyasası yapısının uygulamalarına ilişkin olarak, üçüncü bir yöntem ise izlenen kambiyo rejimi ve bu rejime yakından ilişkili dış borçlanma politikası çerçevesinde uluslararası bankalardan döviz açığının giderilmesi veya daha genel anlamda fon teminine yönelik eylemlerini içermektedir. Bu sistemin işleyişi daha sonra belirtileceği gibi bankalar bu yöntemle beklemedikleri kadar bir kaynak sağlayabilme imkânlarına kavuşmuşlardır.

Böyle fon fazlası olan banka fon fazlasını üzerinde anlaşılan gecelik faizle Merkez Bankası'na vermekte, fon ihtiyacı olan banka da yine aynı faizle ihtiyacını Merkez Bankası'ndan karşılamış olmaktadır. Bu durumda bankalar birbirlerinden haberdar olmamaktadırlar. Muhatap merkez bankasıdır. İkincil piyasada ise karşılıklı anlaşmaya göre hareket edilir. Borç alan banka ile borç veren bankanın kendi aralarında yaptıkları para transferlerini kapsar.

Genelde bu tür işlemlerin yapılmasında fiziksel olarak herhangi bir para veya fon alışverişi yoktur. İnternet teknolojisinin gelişimi ile online olarak para transferi işlemlerinin elektronik ağ üzerinden gerçekleştirilmektedir. Diğer taraftan günümüz teknolojisi sayesinde, BPP bankaların kurdukları elektronik ağ sistemleriyle, 24 saat işleme açık duruma gelmiştir.

Her piyasada olduğu gibi bankalararası (İnterbank) para piyasasını yakından ilgilendiren kendine has terim, kavram ve enstrümanlar bulunmaktadır. Bu terimlere aşağıdaki şekilde açıklama getirilmiştir.

2.3.1. İnterbank

İnterbank; bankalar arası para piyasasının uluslararası adıdır. Pratikte bankalararası para piyasası İnterbank piyasası veya daha kısa deyimle “İnterbank” olarak geçer. İnterbank kelime manası itibariyle bankalararası anlamına gelir. Ancak burada konumuz gereği daha çok ülkemizdeki bankalararası para piyasasından bahsedeceğimiz için İnterbank deyimi aynı anlamı taşımış olacaktır.

1.2.1.1. Overnight

İngilizce kelime kökenli olup, sözlük anlamı gece üzeri, bir gece için, gecelik şeklindedir. Bunun için “bir gecelik işlemler” ve “hesaplarla” ilgili olup, halk tarafından mevduata verilen gecelik faiz olarak bilinir. Overnight, genelde repo piyasası olarak işlem görürü ve bu piyasada bir gün öncesinden belirlenen gecelik faiz oranlarına göre işlem yapılır.

Merkez bankası açık piyasa işlemleri dâhilinde dolaşımdaki para miktarını azaltmak için repo veya çoğaltmak için ters repo işlemleri yapar. Açık Piyasa İşlemleri'nin oyuncularını bir tarafta Merkez Bankası diğer tarafta ise Bankalar ve repo yapma yetkisi olan diğer aracı kurumlardır. Bankalararası para piyasası yapılan repo işlemleri Merkez Bankası denetimindeki İnterbank'ta (Bankalararası Para Piyasası) bankalar ve repo yetkisi olan aracı kurumlar ellerindeki fonu ters repo yaparak değerlendirebilirler. İnterbank'ta en çok kullanılan repo türü **overnight (gecelik) repo**'dur. Overnight oranlar oluşan arz-talebe göre günlük olarak değişir. İnterbank piyasasında oluşan overnight ve diğer oranlar banka tarafından müşterisiyle yapacağı repo oranlarına yansıtılır⁷⁰. Burada **overnight** faiz oranları iki türlü olup, bankaların kendi aralarında (İnterbank piyasasında) uygulanan faiz oranları ile bankaların müşterilerini uyguladıkları faiz oranları farklılık göstermektedir.

Repo işlemleri için, ülkemizdeki faizlerin yüksek olduğu dönemlerde piyasalarda oluşturduğu olumsuz etkilerinden dolayı hem miktar olarak, hem de süre olarak sınırlandırma getirilmiştir. Bu piyasada 50 bin TL alt limit olup, saat 14.00'ten sonra işlem yapılamaz. “Eğer piyasada likidite yani nakit para fazlası var ise overnight faizleri düşük olur. Ters durumda yani nakit para az ise örneğin, büyük miktarda hazine ihalelerinin olduğu günlerde piyasadaki likidite azalacağı için overnight faizleri yükselir”⁷¹.

2.2.1.2. Forex Piyasası

Forex ya da “Foreign Exchange” veya “Spot FX” piyasası olarak bilinen uluslararası kambiyo piyasası, dünyanın en büyük finansal emtia piyasası^{*} dır. Günlük işlem hacmi, 2008 yılında 3 trilyon dolar seviyesine ulaşmıştır. Eğer bu rakamı New York borsasının ortalama günlük işlem hacmiyle (25 milyar dolar)

⁷⁰ <http://www.bilgipasaji.com/forum/borsa-ve-piyasalar-386/34894-repo-nedir.html>

⁷¹ www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba3.doc

kıyaslarsanız bu piyasanın ne kadar büyük bir işlem hacmine sahip olduğu görülür. Forex piyasası, ABD’ deki tüm finansal borsa ve piyasaların toplamından üç kat daha büyük işlem hacmine sahiptir. Forex piyasası, bir ülkenin para biriminin satılarak, aynı anda bir başka ülkenin para biriminin alımı yapılan piyasadır. Bu işlemler bir broker aracılığıyla yapılmaktadır. Forex piyasası, borsalar gibi sabit bir yerde ya da merkezi bir lokasyondan işlem görmez. Forex piyasası, “tezgahüstü piyasa” (OTC – Over the Counter) ve *serbest bankalararası (Interbank) bir piyasa* olarak bilinir. Günün 24 saatinde işlem yapılabilir ve aracı kurumlar sadece satış (Bid) ve alış (Ask) fiyatı arasındaki farkı alırlar⁷².

2.2.1.3. Merkez Bankası Kotasyonu

Bankalararası para piyasası para piyasasının alt piyasasıdır. Merkez Bankası Para Politikası araçlarını kullanırken ilk önce bankalara ve BPP’na müdahale etmiş olacaktır. İnterbank piyasasına müdahalenin bir yolu ise sınırlandırma, kısıtlama, kota koyma şeklindedir. Bu uygulama şekline *Merkez Bankası Kotasyonu* denir. Merkez Bankası Kotasyonu uygulamada iki şekilde görülmektedir.

1- **Miktar Kotasyonu;** Merkez Bankası bankaların İnterbank piyasasından kullanabileceği bir üst limit belirler. Ve her bankanın vereceği teminata göre alabileceği borç miktarı belli olur.

Buna göre, son olarak 22 Temmuz 2004 tarihinde belirlenen bankacılık sistemine sağlanan Bankalararası Para Piyasasında toplam borç alabilme limiti, 2003-2006 yılları arasındaki bankacılık sistemi toplam aktif büyüklüğündeki artış dikkate alınarak, 9 Temmuz 2007 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere, yaklaşık iki katına çıkartılmıştır. Söz konusu limit bankalara, aktif büyüklüklerinin bankacılık sistemi toplam aktif büyüklüğü içindeki payı esas alınarak dağıtılmıştır. Öte yandan bankaların, Merkez Bankasının nihai kredi mercii fonksiyonu çerçevesinde gecelik

⁷² Meydan Mutlu, *Forex Piyasası*, 1. Baskı, Elma Yayınevi, Ankara,2008, s.10-14.

* Finansal Emtia : Son zamanlarda ekonomi literatürde sıkça adı geçen, bankalar, borsalar ve diğer mali kuruluşlar gibi finansal piyasalarda ticarete konu olan (alım-satım işlemi) ve başta para olmak zere kullanılan enstrümanların tümüne “finansal emtia” ve piyasasına da “finansal emtia piyasası” denmektedir. Emtia’nın başına finansal kelimesi getirilerek içeriğine finansal sistem dâhil edilmiştir.

vadede ilan ettiği GLP (geç likidite penceresi) kotasyonundan yeterli teminat bulundurmak kaydıyla limitsiz olarak borçlanabilme imkânları bulunmaktadır⁷³.

2- Fiyat Kotasyonu; Bu yöntemle Merkez Bankası para politikası amacına uygun olarak TL/DÖVİZ alış ve satış fiyatını ilan eder ve isteyen kuruluşlarla bu fiyatlardan TL /döviz alış ya da satış işlemlerini gerçekleştirir. T.C. Merkez Bankası fiyat kotasyonunu iki şekilde uygulayarak para yönetimini kontrolünü sağlar.

a) Döviz kurunu (kur politikası) belirleme; yetkili kılınmış piyasa yapıcı oniki bankanın bir önceki gün fiyatlarına bakar. Diğer değerlendirme verileri ile döviz arz ve talebine uygun olarak sonuçlandırır, saat 9:10'a kadar döviz fiyatlarını ilan eder. Bankalar ise buna bakarak en geç 9:20'e kadar kendi fiyatlarını belirlerler.

Tablo 6. Merkez Bankası Döviz Kurları (30.07.2009)

Döviz Cinsi	Döviz Alış	Döviz Satış	Efektif Alış	Efektif Satış	Çapraz Kur
USD	1.4798	1.4869	1.4788	1.4891	1.000000
AUD	1.1811	1.2631	1.1811	1.2631	1.219200
DKK	0.27209	0.29099	0.27209	0.29099	5.292300
SEK	0.19227	0.20563	0.19227	0.20563	7.489300
CHF	1.3269	1.4191	1.3269	1.4191	1.085200
100 JPY	1.5150	1.6202	1.5150	1.6202	95.050000
CAD	1.3229	1.4148	1.3229	1.4148	1.088500
NOK	0.23097	0.24701	0.23097	0.24701	6.234500
GBP	2.3638	2.5279	2.3638	2.5279	1.641500
SAR	0.38399	0.41066	0.38399	0.41066	3.750100
EUR	2.0252	2.1659	2.0252	2.1659	1.406400

Kaynak : <http://www.tcmb.gov.tr/kurlar/today.html>

İlgili tarih itibariyle tabloda Bankalararası piyasada dolar kotasyonları en düşük 1,4788 TL, en yüksek 1,4891 TL seviyesinde bulunuyor. Dolar kotasyonları saat 09.20 itibariyle alışıta en düşük 1,4788 TL, en yüksek 1,4798 TL, satışıta en düşük 1,4869 TL, en yüksek 1,4891 TL seviyesinde bulunuyor.

b) Faiz oranı belirleme; istisnalar dışında Merkez Bankası gecelik (günlük) ve haftalık olarak İnterbank piyasasından borçlanma ve borç verme (TL/döviz) faiz oranlarını tespit ederek, belirli (her ay) aralıklarla ilan eder. Finansal piyasalar ise

⁷³ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/duyuru/DUY2002-89.htm>

hareketleri İnterbank piyasasından günlük olarak takip eder ve değişen faiz oranlarına göre pozisyon alır. Aşağıda merkez bankasının 30.07.2009 tarihi itibariyle yürürlükte olan borç alama ve borç verme faiz oranlarını göstermektedir.

Tablo 7. Merkez Bankası Faiz Oranları Bildirim Tablosu

YÜRÜRLÜK TARİHİ	GÜN İÇİ KULLANIM		GEÇ LİKİDİTE PENCERESİ		AÇIK PİYASA İŞLEMLERİ	
	Borçlanma faiz oranı	Borç verme faiz oranı	Borçlanma faiz oranı	Borç verme faiz oranı	Repo	Ters repo
30.07.2009						
Gecelik	8,25	10,75	4,25	13,75	9,75	8,25
Haftalık	-	-	-	-	9,75	8,25

Kaynak : <http://www.tcmb.gov.tr>

- T.C. Merkez Bankası Para Politikası Kurulu (PPK) tarafından borçlanma faiz oranını yüzde 8.25'e, borç verme faiz oranını ise yüzde 10.75,
- Geç Likidite Penceresi uygulaması çerçevesinde, Bankalararası Para Piyasası'nda saat 16.00 ve 17.00 arası gelen taleplere gecelik vadede uygulanan Merkez Bankası borçlanma faiz oranı yüzde 4,25'e, borç verme faiz oranı ise yüzde 13,75,
- Açık piyasa işlemleri çerçevesinde piyasa yapıcısı bankalara⁷⁴ repo işlemleri yoluyla gecelik ve bir haftalık vadelerde tanınan borçlanma imkânı faiz oranı yüzdesi ise 9.75 olarak ilgili tarih itibariyle ilan etmiştir.

2.3.2. Takas Merkezleri

Bankacılık sektöründe Takas Merkezleri;

⁷⁴ Piyasa yapıcı bankalar; 22 Ekim 2009 itibariyle Akbank, Deutsche Bank, Finansbank, Fortisbank, HSBC Bank, ING Bank, Ziraat Bankası, Garanti Bankası, Halk Bankası, İş Bankası, Vakıflar Bankası ve Yapı ve Kredi Bankası olmak üzere on iki adettir.

Birincisi; Merkez Bankası Kontrolü altında ki Bankalararası Takas Odası Merkezi (BTOM). İkincisi; merkezi İzmir’de bulunan türev araçları takas işlemlerini yürüten Takasbank A.Ş. Üçüncüsü ise; Banka Kartları Merkezi (BKM)’dir

2.3.2.1. Takasbank A.Ş.

Bankalar ile diğer mali kuruluşların borsalar arasındaki fiziki olarak çek, menkul kıymet veya para kullanmadan takas işlemlerinin yapıldığı yerdir. İzmir’de bulunan, Takasbank A.Ş. kurumsal unvanı ile söz konusu takas işlemlerini yürütür.

Sermaye Piyasasının merkez bankası olarak anılan, piyasalarda gerçekleştirilen tüm işlemlerin takasını tam otomasyon standartlarında ve merkezi takas tarafı olarak gerçekleştiren, ulusal ve uluslararası takas, kurumsal saklama ve bunlara ilişkin bankacılık hizmetlerini uluslararası standartlarda sunan bir kurumdur⁷⁵.

Sermaye piyasası kurumu olarak tanımı yapılan, Takasbank A.Ş. Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası takas işlemlerini ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası takas işlemlerini gerçekleştirir. Takasbank A.Ş. sermaye piyasası kurumu olmasına rağmen yaptığı işlemler açısından bakıldığında para piyasalarını ve dolayısıyla bankalararası para piyasalarını da yakından ilgilendirmektedir. Hatta bazı yerlerde Takasbank Para Piyasası olarak da anıldığı görülmektedir. Kurumun hizmetlerinden yararlanan firmaların çoğunluk sahipleri bankalar olup, Takasbank Para Piyasasında işlemlerinin parasal akışını dolaylı olarak bankalar yüklenmektedir. Takasbank Para Piyasasında kısa dönemli nakit fazlasını plase edemeyen aracı kuruluşlar, bunu bankalararası para piyasalarına taşımakta veya tersi durumda ise Takasbank Para Piyasası üzerinden söz konusu piyasaya borçlanarak nakit açığını gidermektedirler. Takasbank menkul kıymetlerin takas işlemlerini kendisi gerçekleştirirken, nakit akımlarını (transferlerini) EFT aracılığı ile yapar.

2.3.2.2. Banka İçi Takas Merkezleri

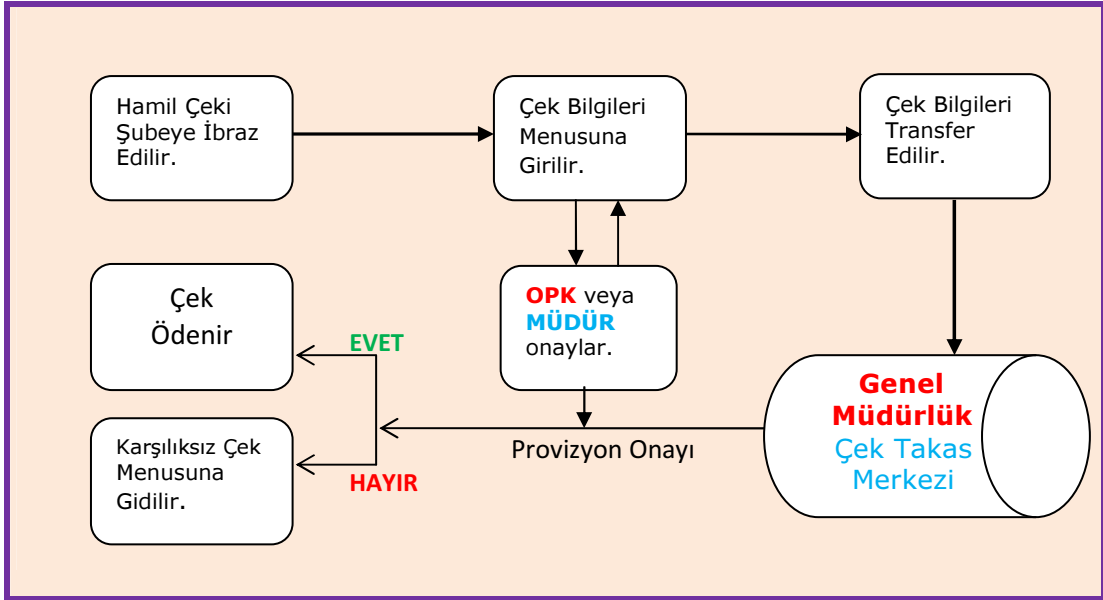
Genel anlamada çek, para yerine kullanılabilen (kaydı para) ve dolayısıyla para dolaşımını kolaylaştıran bir ödeme aracıdır⁷⁶. Banka iki türlü çekle muhatap olur. Birincisi kendi müşterilerine verdiği çekler. Bunlar kendi içerisinde elektronik ağ

⁷⁵ <http://www.takasbank.com.tr/Pages/VizyonveMisyona.aspx> (25.10.2009)

⁷⁶ Vakıfbank, *Mevduat ve Bankacılık Hizmetleri İzahnamesi*, 1998,s. 2-142.

sistemi ile kolay bir şekilde tahsil ve tediye işlemlerini yürütür. İkincisi ise konumuzla ilgili olarak müşterilerin başka banka çeklerinin tahsilini istediği takas çekleridir. Takas çekleri, bankalararası para piyasalarının başlangıç temelini oluşturan önemli enstrümanlardan biridir. Bankaların elektronik takas çek sistemleri ile bankanıza tahsilât için teslim ettiğiniz çeklere ait bilgilerin bankalar arasında elektronik ortamda alışverişini sağlamaktadır. Aynı zamanda, bu çeklere ait tahsilât bilgilerinin manyetik ortamda gerçekleşmesi firmaların nakit akışı kontrolünün daha kolay hale gelmesine yardımcı olmaktadır.

Şekil 10. Banka içi Takas Çeki Akış Şeması

Şekil 8’de gösterildiği üzere hamil tarafından bir banka şubesine tahsilâtının yapılması için ibraz edilen çek, ibraz edilen bankanın çeki ise; çekle ilgili bilgiler sistemde mevcut olup, çek karşılığının bulunması halinde, meblağına göre Operasyon Koordinatörü (OPK) veya Şube Müdürü tarafından onaylanarak çek hamiline ödenir. Çek karşılıksız ise hamilin talebi doğrultusunda iade edilir veya karşılıksız çek işlemleri menüsüne gidilir.

Eğer ibraz edilen çek takasa verilmek isteniyorsa; takas çekleri en az bir gün öncesinden bankaya teslim edilmesi gerekir. Böylece ibraz edilen bilgileri girilir ve

çek takas merkezine transfer edilir. Bilgileri transfer edilen takas çeki, takas tarihinde şubenin tekrar manüel müdahalesine gerek kalmadan takas merkezine gider. Provizyon onayı almış ise otomatik olarak ilgili hesaba ödenir. Çek karşılıksız ise hamilin talebi doğrultusunda iade edilir veya karşılıksız çek işlemleri menüsüne gidilerek, istenen işlem yapılır.

2.3.2.3. Bankalararası takas odaları merkezi

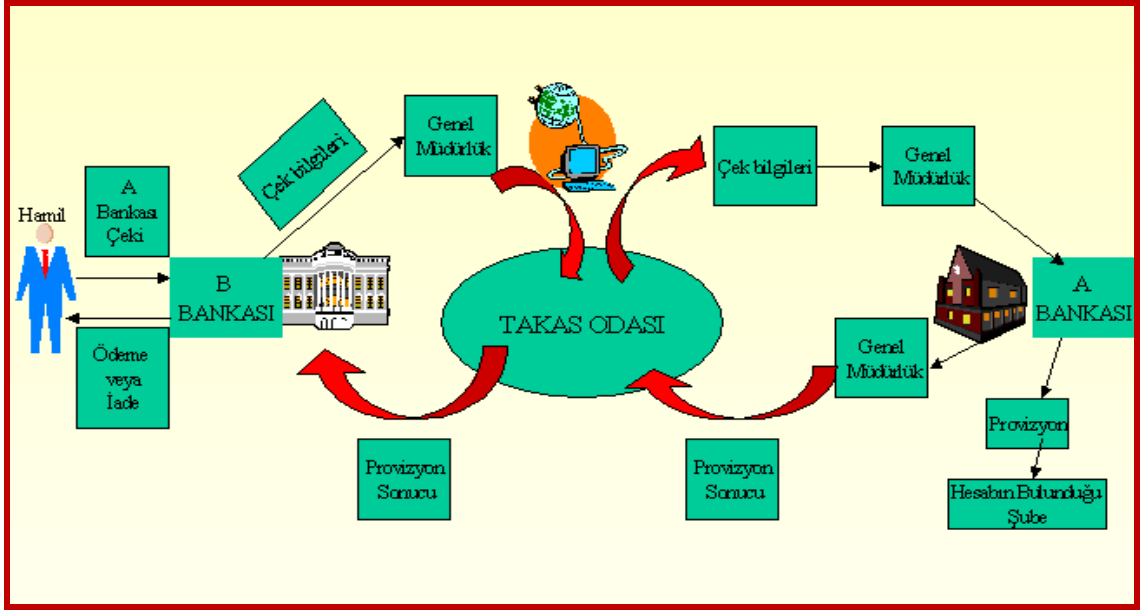
Bankalararası Takas Odaları Merkezi (BTOM): Muhatap bankalara fiziken ibraz edilen, çekler ile fiziken ibraz edilmeyen çeklere ilişkin bilgilerinin, banka bilgisayarları ve merkezi bir bilgisayar aracılığı ile elektronik ortamda bankalar arasında hesaben tesviyesini sağlayan bir ödeme sistemidir. Çek takası katılımcıları bankalardan oluşmaktadır. Bankalar Kanununa tabi olup, katılımcılar bankalararası takas odaları faaliyetlerine en az bir şube ile katılmak zorundadırlar. 03.04.1985 tarih, 10714 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun’un 6. maddesi ile merkezi Ankara’da bulunan ve faaliyetlerinde özel hukuk hükümlerine tabi “Bankalararası Takas Odaları Merkezi” kurulmuştur. Tüzel kişiliğin kurulmasından sonra BTOM Yönetim Kurulu’nun teklifi üzerine TCMB Banka Meclisi Kararıyla Erzurum’da 26 Mayıs 1986, Antalya’da 4 Şubat 1987, Malatya’da 5 Ekim 1992, Edirne’de 28 Haziran 1996 tarihlerinde takas odaları faaliyete geçirilmiştir⁷⁷.

Klasik olarak çeklerin fiziki değişimi yapılırken, iletişim ve teknolojinin gelişimi ile birçok banka takas işlemlerinde fiziki değişime son verip, çek bilgileri üzerinden elektronik olarak yapılmaya başlanmıştır. “Elektronik ortamda yapılan çek takasının yaygınlaşması ile birlikte Ankara ve İstanbul Takas odası dışındaki diğer odalar iki aşamada 31.12.2002 ve 30.6.2003 tarihleri itibariyle kapatılmıştır”⁷⁸.

Şekil 11. Çekin Takas Odası Aracılığı ile Ödenmesi Sisteminin İşleyişi

⁷⁷ [http://www.btom.org.tr/\(25.10.2009\)](http://www.btom.org.tr/(25.10.2009))

⁷⁸ [http://www.btom.org.tr/\(25.10.2009\)](http://www.btom.org.tr/(25.10.2009))

Kaynak : <http://www.btom.org.tr/>

Çek hamili, bulunduğu yerde şubesi bulunmayan bankanın çekini, herhangi bir banka üzerinden takas aracılığıyla tahsil edebilmektedir. Şemada görüldüğü üzere çek hamili en az bir gün önceden takas çekini muhatap bankaya verip, tahsil edilmesini ister. Banka ise çek bilgilerini sisteme girişini yapar ve Genel Müdürlük Çek Operasyonları Merkezi, ödeme gününde takas odasına göndererek tahsilâtını sağlar. Bu işlemler elektronik ortamda yapılır. Her banka kendisine ibraz edilip, ödenen çekleri kendisi muhasebeleştirerek arşivler. Yeni sistemde fiziki takas söz konusu değildir.

Takas odasında katılımcıların net borçlu durumundaki borçlarını ödemesinden ve net alacaklı konumundaki katılımcılara alacaklı oldukları tutarlar gönderildikten sonra (virman) işlemler sonuçlandırılmaktadır. Borç/Alacak karşılıklı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Ankara Şubesindeki hesaplar üzerinden mahsup edilip, bakiye borçludan tahsil edilmektedir. Ancak borçlu banka borcunu ödeyecek yeterli miktarda hesabında parası yoksa bankalararası para piyasasından borçlanarak ödeyebilir.

3.3.3. Banka Kartları Merkezleri

Banka kartlarının ülkemizde kullanılmaya başlaması çok eski değildir. Ancak internetin keşfi ile birlikte 1990'ların başında yaygınlaşmaya başlamıştır. İlk önce her banka kendi şubeleri arasında işlemleri yürütebilmek için kart merkezleri kurmuş, daha sonra ise bireysel bankacılığın gelişimi ve banka kartların kullanımının artması nedeniyle, farklı bankaların ödeme sistemlerinde (ATM, POS, BTM) kartların kullanılmasında kolaylık sağlanabilmesi için bankalararası kart merkezi (BKM) kurulması gerekmiştir.

Bankalararası kart merkezi bankalar arasında gerçekleşen banka kartları işlemleri için BKM takas komisyon ücreti alır. Sistem borç/alacak, mahsup şeklinde çalıştığı için bankalararası para piyasasının alt birimleri niteliğindedir.

3.3.3.1. Banka içi kart merkezi

Her banka kendi organizasyon yapısı içinde banka kartlarının iş akışını gerçekleştirmek için kart merkezi operasyon birimleri kurmuşlardır. Kart merkezi operasyon birimlerinin başlıca amacı, banka kartları işlemlerinde, yurtdışı kullanımlarda dâhil olmak üzere kendi ve diğer bankaların ödeme sistemlerindeki işlemlerini takip etmek, denetlemek, düzenlemek ve bankalararası kart merkezi ile mutabakat sağlamaya yöneliktir.

Tablo 8. Yıllara Göre Kredi Kartı Sayıları

Yıllar	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Visa	7.947.302	9.572.460	13.202.147	15.989.986	17.800.385	20.878.744	24.332.198
Master	7.718.049	10.255.667	13.450.664	13.963.095	14.623.148	16.416.829	18.824.985
Diğer	40.019	35.040	28.317	25.162	9.800	39.606	236.842
Toplam	15.705.370	19.863.167	26.681.128	29.978.243	32.433.333	37.335.179	43.394.025

Kaynak: <http://www.bkm.com.tr/yillara-gore-istatistikî-bilgiler.aspx>

Yukarıda Tablo 5'de görüldüğü üzere Bankalararası [Kart Merkezi \(BKM\)](#) verilerine göre, 2002 ve 2008 yılları arasında kredi kartı ve banka kartı sayısı bilgileri görülmektedir. 2007 yılında 37.335.179 adet olan kredi kartı sayısı % 18 düzeyinde artarak 43.394.025 sayısına ulaşmış bulunmaktadır.

Yine merkezin verilerine göre 2008 yılı sonu itibariyle banka kartı (bankamatik) sayısı ise 60 milyon 551 bin 484 adet olup, toplam kredi kartı ve banka kartı sayısı 104 milyon 485 bin 509 sayısına ulaşmıştır. Bu sonuçlara göre ülkemizde çocuklar çıkarıldığında her yetişkinin cebinde en az 2 banka kartıyla dolaşiyor demektir. Artan kredi ve banka kartı sayısına paralel olarak, 2008 yılı sonu itibariyle, toplam POS cihazı sayısı 1 milyon 632 bin 639, ATM sayısı ise 19 bin 531 adete ulaşmıştır.

Diğer yandan, 43.4 milyon kredi kartı ile 1.7 milyar adet işlem yapılmış ve 186.5 milyar TL tutarında ciro gerçekleşmiştir. Banka kartları ile ise 106.8 milyar adet işlem yapılmış ve işlemlerin parasal tutarı ise 3.5 milyar TL'ye tekabül etmektedir⁷⁹. Toplam gayri safi milli hâsılanın 1/3'üne denk gelen söz konusu harcamaların büyüklüğü, bize banka kartları merkezlerinin yüklediği fonksiyonlarının önemini göstermektedir.

3.3.3.2. Bankalararası kart merkezi (BKM)

Bankalararası Kart Merkezi (BKM), kartlı ödeme sistemi içerisinde ortak sorunlara çözüm bulmak, ülkemizdeki banka ve kredi kartları kural ve standartlarını geliştirmek amacıyla 1990 yılında, 13 kamu ve özel Türk bankasının ortaklığı ile kuruldu. Üye banka/kuruluşlar arasındaki kredi kartı paylaşım işlemlerinin takası, tarafların tüm özel talep ve komisyon oranlarını içerir bir şekilde bu sistem ve Takas Merkezi üzerinden gerçekleştirilir. Bu işlemler sonucunda doğan borç ve alacakların T.C. Merkez Bankası nezdinde ki BKM hesabında net olarak hesaplanması sağlanır. BKM Switch (Yönlendirme) Sistemi üzerinden geçen banka kartı işlemlerinin ücretlendirme ve hesaplaşma ihtiyacını karşılamaktadır. Merkezi ve standart bir işleyiş mekanizmasında, banka kartı işlemlerinin ve bankalar arasında kredi ve banka kartlarına verilen hizmetlerin ücretlendirme ve hesaplaşmalarını gerçekleştirmektedir⁸⁰.

Mahsuplaştırma sonucunda borçlu bankadan alacak tahsil edilir. Eğer ödeme yapılmazsa Günlük TCMB avans faiz oranının 2 katı tutarında gecikme cezası ödenir.

⁷⁹<http://www.bkm.com.tr/yillara-gore-istatistikî-bilgiler.aspx>

⁸⁰ <http://www.bkm.com.tr/hizmetler.aspx>

Ve ertesi gün 12:00 'ye kadar ödeme yapamazsa ilgili bankanın iletişim ağı sistemde kapatılır.

3.3.4. Elektronik Fon Transferi Merkezleri

Kısaca Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi, bankalar arasında T.C. Merkez Bankası bünyesinde ve kontrolündeki fon transferi merkezi aracılığı ile Türk Lirası aktarım ve mutabakatının elektronik ortamda sağlamak amacıyla kurulmuş sistemin adıdır.

Ekonomik küreselleşmeye paralel olarak “Bankacılık sektörü ve bilişim teknolojisindeki gelişmeler, bankalararası işlem, hacim ve miktarının önemli ölçüde artması, elektronik bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşması sonucunda, ülke çapında elektronik bankacılık altyapısının kurulmasını ve bankalararası elektronik fon transferi sisteminin gerçekleştirilmesini gündeme getirmiştir”⁸¹.

Bunu takiben EFT Sistemi 1 Nisan 1992 tarihinde kurulmuştur. Daha sonra özellikle hazine bonosu ve devlet tahvili transfer işlemlerinin ayrılması gerekliliği dikkate alınarak, sisteme yeni işlevlerin eklenmesiyle yazılım ve donanımda önemli değişikliklerin yapıldığı ikinci kuşak EFT sistemi EFT-II veya EMKT (elektronik menkul kıymet transferi) şeklinde 24 Nisan 2000’de devreye alındığı görülmektedir. Ancak sistemin genel isimlendirmesi EFT olarak bilinmektedir.

3.3.4.1. Banka içi elektronik fon transferi merkezi

Her banka, genel müdürlük düzeyinde kendi şubelerinin (birimlerinin) yaptığı EFT işlemlerini takip etmek amacıyla “Banka İçi Elektronik Fon Transferi Merkezi”ni kurmuşlardır. Söz konusu transfer merkezinin öncelikli temel hedefi, yapılan EFT’lerin bilgilerini, TCMB fon transferi merkezine aktarımını gerçekleştirip, gelen EFT bilgilerini ise şubelere dağıtımını yapmaktır. Böylece yapılan fon transferlerinin durumunu takip ederek, TCMB fon transferi merkezi aracılığı ile diğer bankalardan gelen EFT’leri ayırt edip, gün sonunda hesapları tutturmak gibi başlıca işlevleri yürütür.

3.3.4.2. Merkez bankası elektronik fon transferi merkezi

⁸¹ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/osi/III1Tr.htm>

Elektronik Fon Transferi (EFT) sistemi bir bankadan diğere Türk Lirası cinsinden ödeme gönderilmesini sağlıyor. Aynı sistem içerisinde Elektronik Menkul Kıymet Transferi (EMKT) ise devlet tahvili ve hazine bonosu gibi menkul kıymetlerin aktarılmasına imkân veriyor. Sistemler sadece TL cinsinden ödemeler ile menkul kıymetlerin aktarılmasını ve hesapların mutabakatını (kesinleştirilmesini) sağlamakla kalmaz; katılımcı bankalara ihale teklifi, genel duyuru gibi haber nitelikli mesajların kullanılmasına da olanak verir. Sisteme yalnızca bankalar ve özel finans kurumları katılabilmektedir⁸². EFT Sistemini sadece belli fonların transferlerinin yapılması olarak görmemek gerekir. Aynı zamanda kurumlar ve bireyler, e-bankacılığının gelişimi ile kredi kartı borçlarını, telefon, doğalgaz, elektrik, su, yakıt, okul taksidi, e-ticaret ödemelerini günü geldiğinde, anında ve birçoğunu herhangi bir ücret ve komisyon ödemeksizin ya da çok düşük ücret ödeyerek gerçekleştirebilmektedirler.

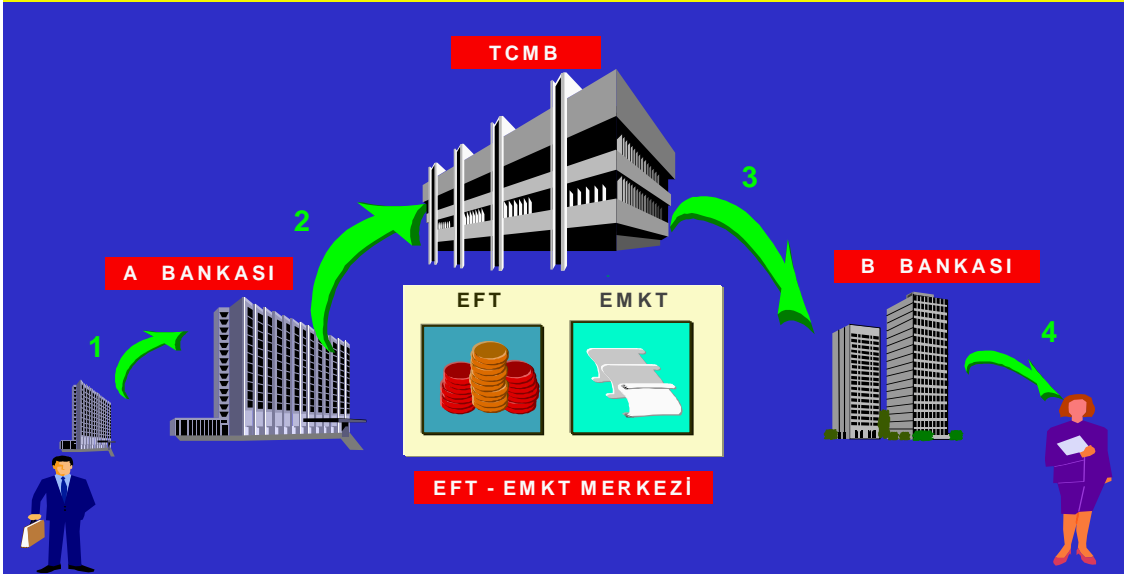
Aynı zamanda EFT Merkezi katılımcıların fon aktarımlarının ve mutabakatlarının yapılmasını, hesaplarının işlenmesini ve çeşitli raporların alınmasını sağlar. TCMB sistemdeki tüm katılımcıların hesaplarını ve depolarını izler, sisteme fon aktarır. Gerekliğinde katılımcı hesaplarından fon, depolarından kıymet doğrudan borçlandırması yapar. Merkezde; gün içinde katılımcıdan elektronik olarak gönderilen mesaj alınır, gönderen katılımcının EFT Merkezinde bulunan hesabı uygunsa, alıcının hesabına aktarır ve alıcıya mesaj gönderilir. Bu işlemler katılımcıların sistemleri ile merkez sistemler arasındaki iletişim, özel iletişim ağı (TICNET) üzerinden sağlanır⁸³.

Bankalar iletişim sistemi olarak SWIFT sistemini kullanarak birbirlerine mesaj göndermekte ve almaktadırlar. Her bankanın SWIFT ağına kendine ait tanıttıcı kodu ve ayrıca EFT alıcısının uluslararası banka hesap numarası (IBAN) bulunmaktadır. IBAN sayesinde işlemler karışmadan kolayca yapılır. TCMB fon transferi merkezi, bir katılımcının EFT bileşenindeki hesabını borçlandırmak, diğere bir katılımcının hesabını alacaklandırmak üzere, TCMB katılımcı hesapları arasında fon aktarımı yapar. Söz konusu EFT işlemlerinden dolayı gün içinde ortaya çıkan acil fon gereksiniminin karşılanabilmesi amacıyla TCMB tarafından katılımcıya talep edilmesi halinde belirli teminat ve komisyon karşılığında likidite (avans) sağlanmaktadır.

⁸² [http://www.eft.tcmb.gov.tr\(02.11.2009\)](http://www.eft.tcmb.gov.tr(02.11.2009))

⁸³ [http://www.eft.tcmb.gov.tr\(02.11.2009\)](http://www.eft.tcmb.gov.tr(02.11.2009))

Şekil 12. EFT Sisteminde İşlem Akışı

Kaynak : www.eft.tcmb.gov.tr.

EFT Sistemi akışının dört adımda tanımlaması,⁸⁴

Diyelim ki, siz hesabınızın bulunduğu A Bankasına giderek, B Bankasında hesabı olan bir şahsa ödeme göndermek istiyorsunuz (Bkz. Şekil 10, Adım 1).

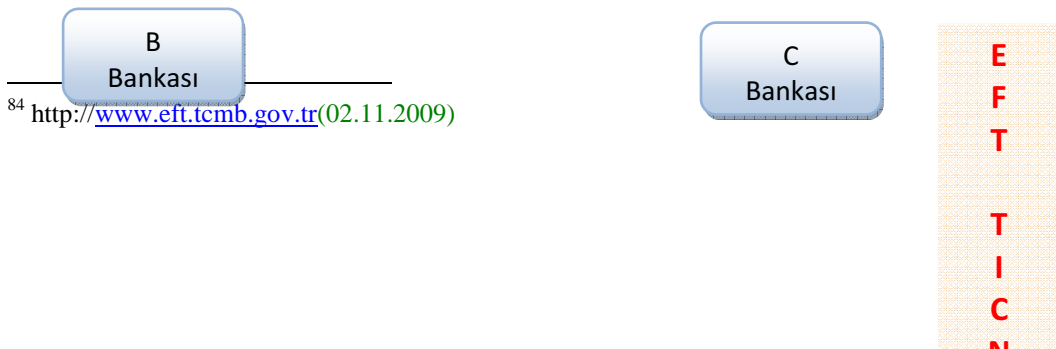
A Bankası, işlemi gerçekleştirmek için EFT Sistemine gönderici ve alıcı bilgileri, ödeme tutarı gibi gerekli bilgileri içeren bir **ödeme mesajı** yollar (Adım 2).

TCMB fon transferi merkezi gelen mesajı anında işleme koyar. A Bankasının EFT hesabında yeterli bakiye varsa, ödeme tutarı birkaç saniyede A Bankasından B Bankasına aktarılır (Adım 3).

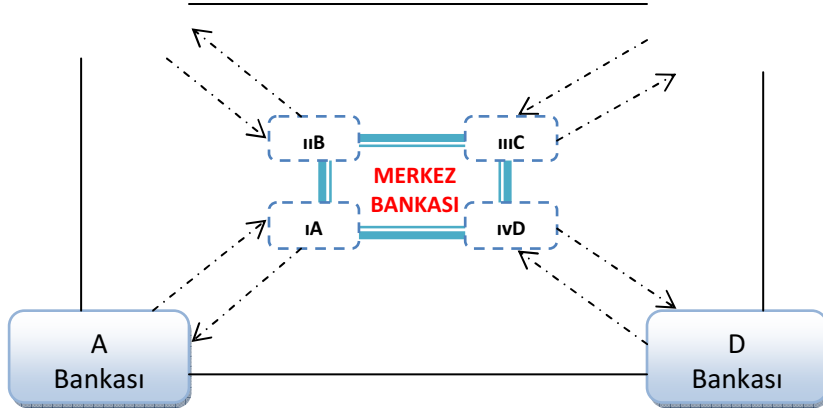
Son olarak B Bankası gelen ödemeyi alıcının hesabına kaydeder (Adım 4).

Eğer gönderen bankanın EFT Sistemindeki hesap bakiyesi, bu ödeme için yeterli değilse, ödeme mesajı bekleme kuyruğuna konur.

Şekil 13. EFT Sisteminde Aktarım Mekanizması

⁸⁴ <http://www.eft.tcmb.gov.tr>(02.11.2009)

Örneğimizin basit olması açısından, şekil 11’de görüldüğü üzere A,B,C ve D gibi dört katılımcı bankanın bulunduğu transfer sistemi içerisinde, her bankanın Merkez Bankası’nın nezdinde 1A-11B-111C-1111D kodlu/nolu bileşik mevduat hesapları bulunmaktadır. Ve bu sistem içerisinde TICNET adı verilen özel bilgisayar ağı sistemi sayesinde, her banka kendi hesabını izleyebilirken, Merkez Bankası tüm katılımcı bankaların bileşik hesaplarını izleyebilmekte ve transfer işlemlerini gerçekleştirebilmektedir. Her banka sabahleyin hesabını kontrol eder, bakiyesini yetersiz görürse hesabına para transferi yapar. Diğer yandan sözü edilen bilgisayar ağı yazılım sistemi sayesinde EFT gelen giden, mesaj ve para aktarımları ilgili bankaların sistemlerine otomatik olarak intikal ettirilir. Sistemde bir tuşla 1000 adet EFT aktarımı gerçekleştirilebilmektedir. Burada Merkez Bankası’nın en önemli fonksiyonu, yukarıda şekilde gösterilen bileşik hesapları sürekli kontrol altında tutup, bakiyesi yetersiz olan hesapları beklemeye almasıdır. Çünkü tüm banka ve şubeleri karşılık mesajı (provizyon) geldiğinde EFT ödemelerini yapar. Bu nedenle merkez bankası nakit akışını düzenlerken aynı zamanda, doğabilecek her türlü istismarı da önlemiş olur.

Yukarıda görüldüğü üzere eğer dört banka arasında tüm bu EFT’ler karşılıklı virman yolu ile gerçekleştiriliyor olsa idi, karşılıklı en az on iki $4 \times (4-1) = 12$ virman yapılması gerekecektir. Gerçekte 46 bankanın olduğu ve bunlar arasında her birinin, diğeriyle tek ödeme yapıldığını düşündüğümüzde, yapılması zorunlu transfer sayısı, $46 \times (46-1) = 2070$ olacaktır. Günlük ortalama her bankanın 10.000 adet EFT yaptığını düşündüğümüzde ise virman sayısı 20.700.000’e yükselecek ve hesapların

ayrışması takibi için içinden çıkılmayacak hale gelecektir. Oysa bu durum kurulan transfer sistemi (TICNET) sayesinde birkaç tuşla halledilebilir hale gelmiştir.

Şimdi tekrar örneğimize dönelim. Şekil 11' de görüldüğü üzere A bankasının merkez bankasındaki 1A hesabı bakiyesinde 7 birim parası olduğunu varsayalım.

A bankası tarafından B,C ve D bankalarına yapılan EFT;

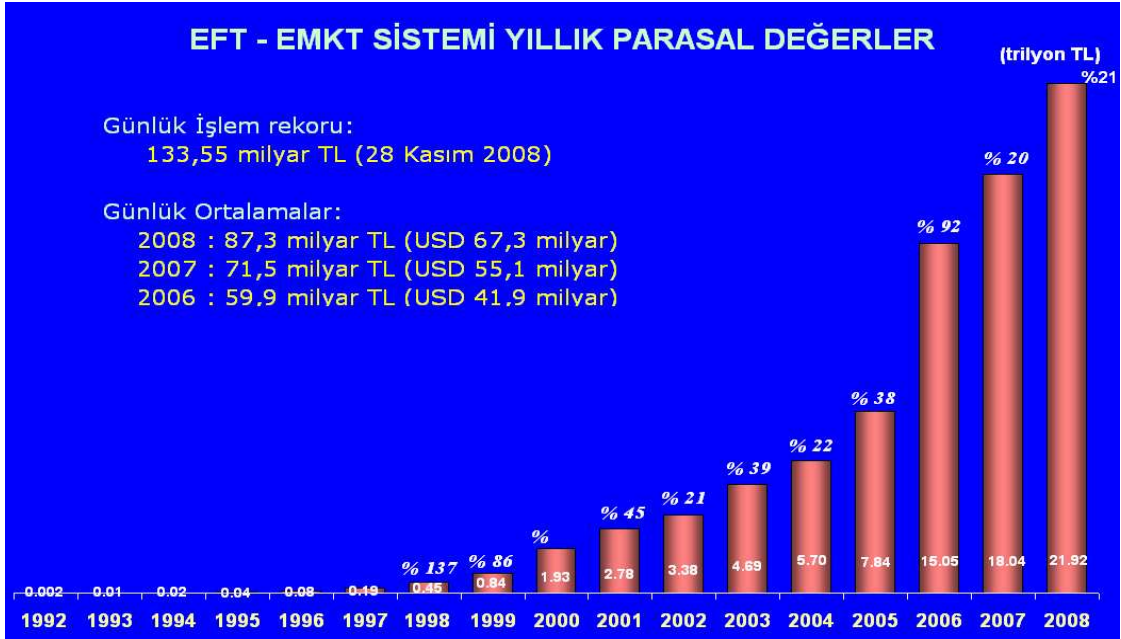
1. EFT 1000 adet, parasal değeri 4 birim,	}	<u>Toplam</u>	<u>1A bakiyesi</u>
2. EFT 800 adet, parasal değeri 2 birim,			
3. EFT 500 adet, parasal değeri 1 birim,			
4. EFT 1000 adet, parasal değeri 3 birim,		7 birim	0 (sıfır) olur.
5. EFT 500 adet, parasal değeri 1 birim,			
6. EFT 800 adet, parasal değeri 2 birim.			

Bu durumda, merkez bankası 1, 2, 3 nolu EFT'leri gerçekleştirmiş, 4,5 ve 6 nolu EFT'leri kuyrukta beklemeye almıştır. Aynı zamanda merkez bankası tarafından uyarılan A bankasının yapması gereken üç alternatifinden söz edilebilir. Bunlardan birincisi yetersiz bakiyeli hesabına para aktarmak, ikincisi eksi bakiye hesap yöntemi ile merkez bankası kaynaklarından avans kullanmak, üçüncüsü ise diğer bankalardan gelecek EFT'leri beklemektir. Aksi durumda, mesai bitimine (18.⁰⁰) kadar beklenir, hesapları sistemden kapatılır. Ancak bu hayati durumun farkında olan bankalar işlem hareketlerini sıkı takip ederek, önceden gerekli önlemleri almış olurlar.

EFT Sisteminin işleme geçtiği 1992 yılı boyunca sistemde toplam 534.853 işlem gerçekleşmiştir. Yıllar geçtikçe EFT'nin tüm bankalar arası ödemeleri kapsamına alması ve müşteri bankacılığı alanında yaygın bir kullanıma ulaşması sonucunda, yıllık işlem adedi önemli oranda artmış ve bu rakam 2008 yılı için 120.144.136 işleme ulaşmıştır⁸⁵. Bu nedenle bankalar, müşterilerine gerek internet sitelerinden ve gerekse banka şubelerinden, saat 17.⁰⁰'ye kadar EFT yapma imkânı sağlamışlardır.

Şekil 14. EFT Sistemi Yıllık Parasal Değerler ve Artış Oranları

⁸⁵ [http://www.eft.tcmb.gov.tr\(04.11.2009\)](http://www.eft.tcmb.gov.tr(04.11.2009))

Kaynak : www.eft.tcmb.gov.tr.

Yukarıdaki grafik 1992-2008 yılları arasında gerçekleşen EFT'lerin yıllık toplam miktarlarını ve bir önceki yıla göre artış oranlarını göstermektedir. 1992' yılında 2 milyar TL (1992 yılı ABD doları karşılığı 267 milyar) olan bu değer; 2008 yılı sonunda 21 trilyon 919 milyar (2008 yılı ABD doları karşılığı 16.893 milyar) değerine ulaşmış bulunmaktadır. Yıllık oranda, bir önceki yıla göre en fazla artış oranları ise 1998'de % 137, 1999'da % 86 ve 2006 yılında % 92 şeklinde artış gerçekleştiği görülmektedir.

2.4. Bankalararası Para Piyasasının Niteliği ve Kullanılan Araçlar

Para piyasası, kısa vadeli fonların karşılaştığı piyasa olup, likidite ihtiyacı bulunan ile likidite fazlası olan tüketici ve yatırımcı kurumların bir araya gelmesini sağlar. "Dolayısıyla, bu finansal varlığın işlem gördüğü piyasa borç piyasası ve para piyasasıdır. Vadeleri 1 seneden daha kısa özsermaye söz konusu olmadığından para piyasaları aynı zamanda borç piyasasıdır. Para piyasalarında menkul kıymetler devlet veya yüksek kredibilitelere sahip işletmeler tarafından ihraç edildiğinden ve vadeleri kısa olduğundan riski ve dolayısıyla getirisi de düşüktür.⁸⁶".

⁸⁶ http://www3.dogus.edu.tr/amuslumov/2007-8/ch1_Muslumov_FIN321.pdf (17.05.2010)

Başlıca para piyasası araçları; **para, döviz, altın** ile bir yıla kadar vadeli **menkul kıymetler** ile bununla ilgili türev işlemlerini de kapsar. Para piyasalarını belirtilen diğer finansal piyasalardan (sermaye ve para piyasası, döviz piyasası, kredi piyasası) nitelikler itibarı ile birbirinden ayrılrsa da ilgili piyasaları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Ülkemizde finans kesimi içinde en büyük paya sahip olan, Merkez Bankası ve Ticari Bankalar para piyasasının temel unsuru olmakla birlikte, sermaye piyasasında da yoğun bir şekilde faaliyette bulunmaktadır.

Bankalararası Para Piyasası ise para piyasanın bir alt piyasasıdır. Likiditesinin yüksek ve vadesinin kısa olması nedeniyle para piyasasının alt piyasası olarak sınıflandırılmıştır. Ancak Bankalararası Para Piyasasında vadesi bir yıldan uzun olan fonların alınıp, satıldığı da görülür. Ayrıca Merkez Bankasının para politikası planlamasında Bankalararası Para Piyasasında kullanılan araçların fonksiyonlarını da düşünür ve stratejisini ona göre belirler.

Dolayısıyla finansal piyasalarda kullanılan araçlar aynı zamanda Bankalararası Para Piyasasında kullanılan araçlar içerisinde de yer alır. Burada kullanılan araçlar arasında kesin bir ayırım yapmak mümkün olmamakla birlikte, Merkez Bankasının Kullandığı Araçlar ile Bankaların Kullandığı Araçları aşağıdaki şekilde sınıflandırılabilir.

A. Merkez Bankasının Kullandığı Araçlar

Para piyasası araçları, kredi ve mevduat faiz oranları, döviz kuru politikası ve para arzının yâda hareketlerinin kontrolü şeklindedir.

Para politikası araçları ise, Merkez bankasının en önemli para politikası araçları bilindiği üzere açık piyasa işlemleri, reeskont politikası ve zorunlu karşılıklardır.

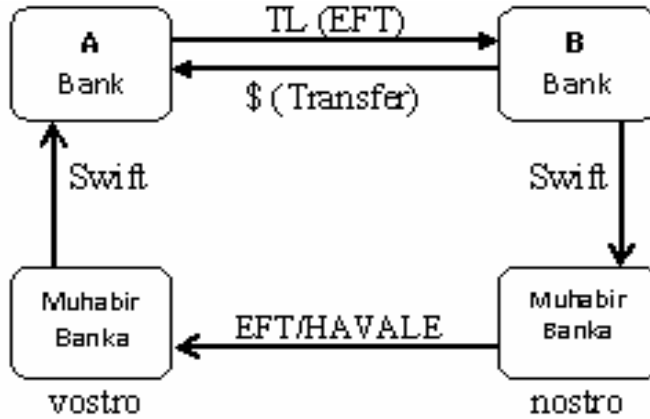
B. Bankaların Kullandığı Başlıca Araçlar

Bankaların söz konusu piyasalarda kullandığı başlıca araçlara bakıldığında zaman en başta mevduatlar (TL/YP) ve krediler gelir. Bunlar arasında ticari senetler (bono, poliçe, çek), yatırım fonları, repo /ters repo, menkul kıymetler (tahvil, bono, hisse

senedi) gibi araçları⁸⁷ ve türev araçlarını; alivre işlem sözleşmeleri/forward, vadeli işlem sözleşmeleri/futures, opsiyon sözleşmeleri/options, takas sözleşmeleri/swaps, tam teminatlı döviz opsiyonu/dcd, dual currency deposit* olarak sayılabilir⁸⁸.

Bankaların kullandığı fon aktarım araçları ya da yardımcı araçlar ise EFT Ticnet (Elektronik fon transferi), ATM, BTM, VTM, internet bankacılığı, elektronik çek, POS (Point of sale), banka kartları, ticket kartları şeklinde olup, elektronik (mekanik, elektronik, dijital) yapıyı ifade ederler. Farklı olarak dövizde aktarım aracı olarak Swift sistemi kullanılır. Swift; Dünya Bankalararası Telekomünikasyon Topluluğu (Society For Worldwide Interbank Financial Telecommunication)'un baş harflerinden oluşmaktadır. Üye bankaların uluslararası ödemelerinin ve döviz transferlerinin bilgisayar ağı aracılığı ile yürütülmesini sağlayan kurumdur.

Şekil 15. Sistemin İşleyişi

Şekil 21'de gösterildiği üzere döviz açığı olan A Bankası ile döviz fazlası olan B Bankası aralarında anlaşarak efektif döviz alışı satışına karar verirler. A Bankası talep ettiği döviz miktarının karşılığı TL olarak B Bankasına EFT ile ödemesini yapar. Ancak döviz transferi yurt dışını dolaşan özel transfer sistemi ve muhabir banka aracılığı ile gerçekleştirilir. Döviz satışı yapan banka, muhabir bankadaki hesabından

⁸⁷ <http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/DesktopDefault.aspx?tabid=126>

⁸⁸ Barton Biggs, *Hedge Cambazları*, 1. Baskı, Scala Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.317.

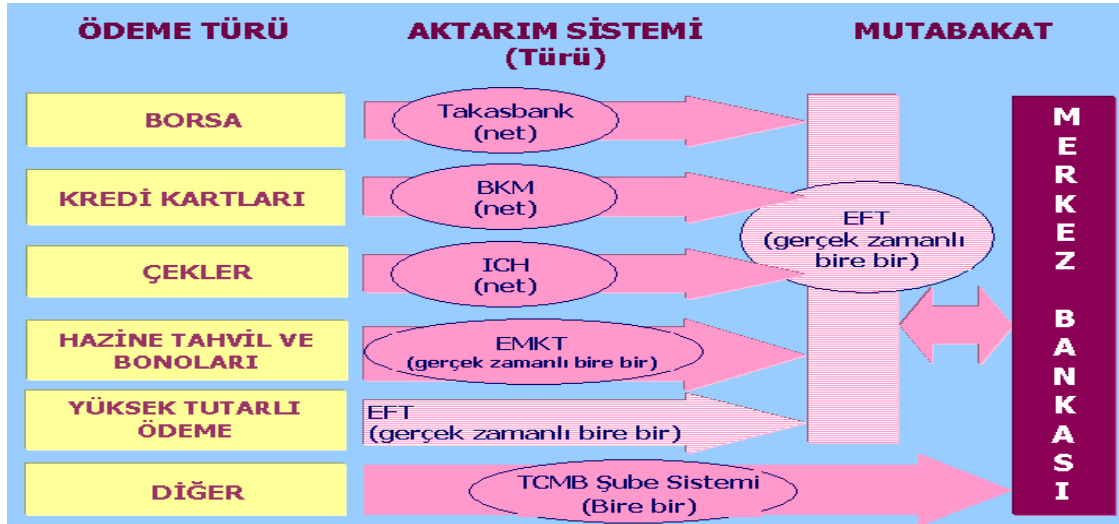
* Herhangi bir para cinsini, belirli bir vadede, müşterinin belirlemiş olduğu bir seviyeden alma hakkını bankaya satarak, karşılığında bankanın müşteriye prim ödemesi yaptığı bir opsiyon işlemi olup, bu opsiyona konu olan anaparanın aynı vade için vadeli mevduata bağlanarak mevduat getirisi sağladığı bir türev ürünüdür.

(nostro), A Bankasının muhabir banka hesabına (vostro) ödeme emri talimatı (Swift) verir. Gönderilen swift, ödenecek dövizin cinsi, dövizin miktarı, ülkesi, bankası ve hesabı gibi ilgili bütün bilgileri içerir. Söz konusu sistem aracılığı ile B Bankasından, A Bankasının muhabir bankadaki hesabına yapılan transfer işlemi gerçekleşmiş ve alım satım işlemi tamamlanmıştır.

2.5. Takas Merkezlerinin Bankalararası Para Piyasası İle İlişkisi

Küreselleşme ile birlikte üretim, pazarlama, finansal hizmetler gibi iktisadi boyutlar, daha karmaşık ve daha çelişkili bir süreç haline gelmiştir. Nakit akışı ile firma, birey, devlet ya da ekonomi arasında önemli ilişki bulunmaktadır. Bir varlığın işe yarayabilmesi için gerçekten aktif olup, olmadığını belirleyen nakit akışıdır. Nakit akışı finans dünyasının en önemli kavramıdır. Nakit olabilir, ama çoğu kimse bu akışı göremez. Oysa bir varlığın aktif, pasif ya da işe yaramaz bir varlık olup, olmaması nakit akışına bağlıdır.

Şekil 16. Ödeme Sistemlerinin Şematik Gösterimi

Kaynak : <http://www.tcmb.gov.tr/>

Ekonomik aktörler faaliyette bulunurken, süre giden nakit akışı içerisinde, bilerek veya bilmeyerek Bankalararası Para Piyasasını kullanmak durumundadırlar. Bu noktada takas merkezleri ise elektronik fon transferlerini gerçekleştirmek ve nakit

akışını düzenlemek amacıyla hayatı kolaylaştıran çeşitli ödeme sistemleri kurmuşlardır. Aşağıda bununla ilgili şekil ve açıklamalar yer almıştır.

Takasbank A.Ş. :

Bankalar ve aracı kurumlar tarafından İMKB'de yapılan işlemlerin mutabakatının gerçekleştirilmesi Takasbank sistemine bağlıdır. Ancak sisteme bağlı diğer katılımcılar ile Takasbank arasındaki ödemeler EFT Sistemi ile yapılır. Ayrıca EFT Sistemi katılımcısı olmayan borsa aracı kurumların ödemeleri de Takasbank aracılığıyla EFT Sistemi üzerinden gerçekleştirilir⁸⁹. Bir örnek verecek olursak; X yatırımcının, A menkul değerler firmasındaki yatırım portföyünü, B menkul değerler firmasına transfer etmek isterse, Hisse Senetleri Takasbank A.Ş. tarafından virman şeklinde yapılırken, portföyündeki para, Takasbank aracılığı ile EFT Sistemi üzerinden yapılmaktadır. Eğer hazine bonusu, altın gibi menkul kıymet aktarımı ise EFT (EMKT) Sistemi ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Bu bağlantı ile iki katılımcı arasında ödeme karşılığı teslimat koşuluyla fon ve menkul kıymet aktarımı istendiğinde kıymet ve fon aktarımların eş zamanlı yapılması sağlanır.

Kredi Kartları ve Çekler:

Kredi kart ödemelerinin mutabakatının yapıldığı Bankalararası Kart Merkezi'ne ilişkin ödemeler ve çeklere ilişkin günlük birleştirilmiş takas sonuçları kesinleştikten sonra borçlu ve alacaklı bankalar tarafından yapılması gereken ödemeler EFT Sistemi aracılığıyla yapılabilmektedir.

T.C. Merkez Bankası:

TCMB'de bir katılımcı olarak Bankalararası Para Piyasası sistemine bağlıdır. EFT katılımcılarının TCMB'deki hesaplarından EFT Sistemine fon aktarma ve fon çıkış talimatları EFT Sistemi ile gönderilir. Ayrıca bankalar TCMB'den kullandıkları reeskont, avans gibi finansal fonları EFT Sistemi ile işlem görür.

2.6. Bankalararası Para Piyasasının İşleyişi

Bir önceki bölümde bankalararası para piyasasının yapısı içerisinde kullanılan araçların niteliğinden ve yapılan işlemlerin içeriğinden bahsedilmiştir. Bu bölümde ise

⁸⁹ [http://www.tcmb.gov.tr/\(05.11.2009\)](http://www.tcmb.gov.tr/(05.11.2009))

bankalararası para piyasası sisteminde prosedür olarak nelerin gerektiği ve İnterbank piyasasının bir piyasa olarak nasıl işlediği konusunda bilgi verilmiştir.

2.6.1. Bankalararası Para Piyasasında İşlem Yapılabilmesi İçin Nelerin Gerektiği

2.6.1.1. Türkiye’de Bankalararası Para Piyasasının Kuruluş Amacı

Bankalararası Para Piyasası kısa dönem likidite ihtiyacının giderilmesi amacıyla bankalararası rezerv hareketlerini desteklemek, sistemdeki likiditenin düzenlenmesi ve dengeli bir biçimde bankalar arasında dağılımına yardımcı olmak ve kaynakların daha etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla kurulmuştur. Temel hedef ise T.C.Merkez Bankasının ülke ekonomik politikalarına uygun olarak, fiyat istikrarını sağlamak ve sürdürmek amacıyla, para politikası araçlarını etkin bir şekilde kullanmak istemesinde yatar.

Bunun için bankalararası para piyasası işlemleri aracılığıyla sistemdeki kısa dönem nakit fazlası olup, bunu plase edemeyen bankalar ile kısa dönem nakit ihtiyacı bulunup, bu ihtiyacı uzun dönemli varlıklarını elinden çıkarmadan karşılamak isteyen bankalar karşılaşılarak söz konusu ihtiyaçlarını giderirken ekonomide de nakit akışı düzenlemektedirler. Bu piyasa aracılığıyla Merkez Bankası daha uzun dönemli politika amaçlarına ulaşma hedefi doğrultusunda Açık Piyasa İşlemleriyle birlikte piyasadaki rezerv hareketleri günü gününe takip etmektedirler.

Yaşanan 2001 krizinden alınan derslere münhasıran, 2 Aralık 2002 tarihinde T.C.Merkez Bankası’nın BPP’daki aracılık işlevinden çekilmesi, alınan tedbirlerden biri olmuştur. Böylece bankalararası para piyasası yer alan bankaların, bilançolarındaki varlıklar ile yükümlülükler arasında doğabilecek likidite sıkıntısının, bu piyasa sayesinde kolayca giderilmesinde ve öngörülemez daha büyük banka kaynaklı krizlere meydan vermemesi bakımından etkili olacağı düşünülmüştür.

Diğer taraftan ülkelerin para politikası uygulaması çerçevesinde ve para ile ilgili sorunların temelinde müdahale aracı olarak bankalararası para piyasasının fonksiyonlarının göz ardı edilmesi beklenemez. Bu bağlamda; paranın miktarını (para arzını), paranın maliyetini (faizlerini) ve beklentilerini belirleyip, para arzı sürecinde oyuncularını etkileyerek ekonomik amaçlara ulaşmayı hedeflenmektedirler.

Ülkemizde Bankalararası Para Piyasası işlemleri Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Para Piyasası Genel Müdürlüğü bünyesinde, Para Piyasası Kurulu Müdürlüğü ve operasyon ayağı Merkez Bankası Şube Müdürlükleri tarafından yürütülmektedir. Para politikası uygulamasında önemli bir fonksiyona sahip olan Bankalararası Para Piyasasında, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası doğrudan faizleri belirleyerek para piyasalarını yönlendirebilmekte ve son kredi merci olarak sahip olduğu fonksiyonlarını yerine getirmektedir.

2.6.1.2. Bankalararası Para Piyasasının Katılma Koşulları

BPP’de işlem yapmak isteyen bankalar bu isteklerini Para Piyasaları Müdürlüğü’ne bildirdiklerinde, kendilerine gönderilen ve Merkez Bankası’nca hazırlanmış olan “Bankalararası Para Piyasası Taahhünamesi” imzalayıp Merkez Bankası’nın ilgili birimlerine geri gönderdikten sonra ilave şartları da yerine getirerek BPP’de işlem yapabilme hakkı kazanır. İlave şartlar ise⁹⁰;

Merkez Bankası İstanbul Şubesi nezdinde Devlet İç Borçlanma Senetleri (DİBS) Serbest Depo Taahhünamesi’ni imzalayarak DİBS Serbest Deposu tesis ettirilmesi ya da Elektronik Menkul Kıymet Transferi (EMKT) sistemine üye olunması gerekmektedir. Ayrıca Açık Piyasa İşlemleri Çerçeve Sözleşmesi’nin imzalanarak iki kopya halinde Merkez Bankasına ibrazı ile bu kopyalardan birinin Merkez Bankası yetkililerince imzalanarak bankaya iade edilmiş olması ve banka tanıtım formunun düzenlenerek Açık Piyasa İşlemleri Müdürlüğü’ne tevdi edilmiş olması sağlanmalıdır.

Bankalararası Takasbank para piyasası, Bankalararası Türkiye Bankalar Birliği para piyasasında İşlem yapmak isteyen bankalar, bu kurumlara ait Taahhütname imzalamaları gerekmektedir.

2.6.1.3. Bankalararası Para Piyasasının Çalışma Saatleri

Bankalar, Merkez Bankasınca yürütülen para piyasasında, belirlenen bütün vadelerde (O/N, T/N, 1W, T/W, 2W, 1AY, 3AY) ve Borç Alabilme Limitleri (BAL) ile Vadeli İşlem Limitleri (VİL) çerçevesinde, sadece kendi aralarında olmak üzere,

⁹⁰ [http://www.tcmb.gov.tr/\(16.12.2009\)](http://www.tcmb.gov.tr/(16.12.2009))

sabah 10:00-12:30, öğleden sonra 13:00-16:30 saatleri arasında işlem yapmaktadırlar. Merkez Bankası saat 16:30'dan sonra teklif ve/veya talep yönünde kotasyon vererek, sadece bir gecelik (O/N) işlemlere taraf olarak ve saat 17:00'ye kadar işlem yapmaktadır. Bankalar, Gün İçi Limit (GİL) imkanından saat 09:00-12:30 ile 13:00-15:00 arasında yararlanmaktadır. Geç likidite penceresi uygulaması saat 16:00-16:30 saatleri arasındadır⁹¹.

TPP' da işlemler aynı gün valörlü olarak saat 10:00-12:00 ve 13:00-15:30 arasında yapılır. Verilen emirler saat 10:00-15:30 arasında geçerlidir⁹². Bankalararası serbest para piyasasında ise karşılıklı anlaşma ile bankaların mesai saatleri içerisinde serbestçe yapılabilir.

O/N (Over Night) ; Aynı gün valörlü, vadesi bir gün olan işlemleri, T/N (Tomorrow Next); Valörü ertesi gün olup, vadesi bir gün olan işlemleri, 1W (1 Week); Aynı gün valörlü, vadesi 1 hafta olan işlemleri, T/W (Tomorrow Week); Valörü ertesi gün olup, vadesi 1 hafta olan işlemleri ve 2W (2 Week); Aynı gün valörlü, vadesi 2 hafta gün olan işlemleri ifade etmektedir.

2.6.1.4. Bankalararası Para Piyasası İşlem Türleri

Bankalararası Para Piyasası işlem türleri incelendiğinde beş türlü işlem yapıldığı görülmektedir. Bunlar⁹³;

1- Bankaların borç alma limitleri (BAL) dâhilinde, O/N'dan 2 haftaya kadar (2 hafta dâhil) olan vadelerde gerçekleştirilen işlemler,

2- Türk Lirası depo alım ihalesi işlemleri,

3- Gün içi limit (GİL) işlemleri,

4- Vadeli işlem limitleri (VİL) çerçevesinde, 1 aylık ve 3 aylık vadelerde gerçekleştirilen işlemler,

5- Geç likidite penceresi (GLP) işlemleri,

2.6.1.5. Bankalararası Para Piyasası İşleyişinin Temel Uygulamaları

⁹¹ iletisimbilgi@tcmb.gov.tr SWIFT: tcmbtr2a/ e-posta yoluyla elde edilmiştir.

⁹² <http://www.takasbank.com.tr/UserFiles/Documents/TPPygulamaEsaslari1.pdf> (24.05.2010)

⁹³ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/PIYASALAR/pgmppty.htm> (16.12.2009)

BPP’de işlem yapmak isteyen her banka için BAL ve VİL belirlenir. Piyasa’da işlem yapacak bankalar, ilgili birimi telefonla arayarak borç almak veya vermek istediği tutarı, razı olabileceği faiz oranını, vadeyi, başlangıç ve bitiş valörlerini bildirir. Bir gecelik (Overnight) işlemler dolayısıyla alınan teklif ve talepler gün sonunda otomatik olarak iptal edilir, diğer teklif ve talepler ise iptal edilmedikçe geçerliliğini korur. Piyasadaki işlemler, bilgisayar ortamında otomatik olarak karşılaştırılmaktadır. Sistemin daha hızlı ve etkin işlemlerini sağlamak amacıyla bankaların telefonla bildirecekleri talep ve tekliflerini aşağıda belirtilen sıra ile bırakmaları ve iptal ettirilmediği sürece değişmeyecek olan emir numaraları ile takip etmeleri gerekmektedir⁹⁴:

Tablo 9. Talep veya Teklif Tablosu

1-	BANKA ADI	
2-	TALEP/TEKLİF	
3-	VADE TÜRÜ	
4-	FAİZ ORANI	
5-	MİKTARI	
6-	YETKİLİ : ADI SOYADI İMZA KAŞE	

Bankaların borç alma yada vermek istekleri ile ilgili talep, teklif ve bunların en cazipleri piyasada sürekli takip edilir. En cazip talep, en yüksek faiz oranına sahip borç alma talebi, en cazip teklif ise en düşük faiz oranına sahip borç verme teklifidir. Piyasa işlemleri ile ilgili en son bilgiler Reuters ve Telerate Servisleri aracılığıyla tüm sisteme bildirilir. Reuters ekranındaki bilgileri gören ya da Merkez Bankası’nı veya Takasbank’ı arayarak en son verileri öğrenen banka, bu tekliften daha düşük faizle

⁹⁴ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

borç vermek istiyorsa bu isteğini telefonla bildirdiğinde bir önceki borç verme teklifine ait bilgilerin yerini daha cazip olan bu yeni teklif alır. Aynı şekilde, daha yüksek faizden borç alma talebi Merkez Bankası'na bildirildiğinde ekranda bir önceki borç alma talebine ait bilgiler, yerini yeni talebe bırakır. Böylelikle piyasanın devamlılığı sağlanmış olur⁹⁵.

Bir bankanın bildirdiği faiz oranı ile borç almak veya vermek istediği tutarların sadece bir bölümü piyasada kabul görebilir. Bu durumda bankalar, talep ve tekliflerinin kısmen karşılanmış olma halini kabul eder. Merkez Bankası'ndan borçlanmada 1 gecedan 91 güne kadar vadeli işlemler kabul edilmektedir. Borç veren taraf Merkez Bankası'na mevduat yapmış, borç alan taraf ise Merkez Bankası'na borçlanmış olmakta, ancak her borç alana karşılık aynı miktarda borç veren bulunduğu için sistemdeki para stoğunda bir artış veya azalış olmamaktadır. BPP'de Piyasada yapılan işlemlerde Merkez Bankasınca alınan komisyon tutarı her işlem için anaparanın milyonda kırksekizi (%000048) oranındadır ve bu tutar borç verenden de borç alandan da ayrı ayrı alınır. Söz konusu komisyon üzerinden hesaplanacak Banka ve Sigorta Muameleleri Vergisi bankalardan ayrıca tahsil edilir⁹⁶.

Her banka için belirlenen bankaların borç alma limitleri (BAL) bankalara ayrı ayrı bildirilir ve her bir işlem için bankaların limit durumları takip edilerek, borç alabilme limitinden aldığı borç düşülür. Bankalararası Para Piyasası'nda alıcı konumunda olan bankalar, almak istedikleri tutarı, vadeyi ve faiz oranını telefon ile ilgili birime bildirirler. Yine Bankalararası Para Piyasası'nda verici konumunda olan bankalar da satmak istedikleri para tutarı ile birlikte vadeyi ve faiz oranını telefon bildirirler. Bankalarca EFT sistemi ile gönderilmiş olan, ancak Piyasa'da satılamayan tutarlar, Piyasa'nın kapanış saatinden sonra ilgili bankanın Merkez Bankası nezdindeki mevduat hesabına alacak kaydedilir ya da ilgili bankanın talebi üzerine kendilerine iade edilir. İşlem teyitleri günlük olarak Piyasa kapandıktan sonra kontrol edilerek yapılır. Gönderilen teyit mesajlarında yer alan bilgiler aşağıdaki tabloda gösterilmektedir⁹⁷.

⁹⁵ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

⁹⁶ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

⁹⁷ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

Bankalararası Para Piyasası'ndan veya Merkez Bankası'ndan borç alan bir banka vadesinde bu borcunu faiziyle birlikte geri ödemesi ve borç veren bir banka da valör gününde verdiği borç kadar tutarı ilgili hesabında bulundurması gerekmektedir.

Tablo 10. Teyit Mesajlar Bilgileri

Borç Alana	Borç Verene
1: Tutar	1: Tutar
2: Faiz oranı (%),	2: Faiz oranı (%),
3: İşlem tarihi	3: İşlem tarihi
4: Başlangıç valörü	4: Başlangıç valörü
5: Bitiş valörü	5: Bitiş valörü
6: Deponun ödeneceği hesap	6: Deponun ödeneceği hesap
7: Vadede ödeme yapacağınız	7: Vadede ödeme yapacağınız

Aksi takdirde, Merkez Bankası'nca bankaların Merkez Bankası nezdindeki her türlü hesaplarındaki paralara el konulmakta veya teminat olarak alınan kıymetleri nakde çevrilebilmektedir. Bu durumlarda nakde çevrilme işlemi gerçekleşinceye kadar geçen süreler için "Overdraft" tutarına Mevduat Munzam Karşılıkları için uygulanan cezai faiz oranı üzerinden faiz uygulanmaktadır. Cezai faiz uygulamasına ek olarak, piyasaların herhangi birinde yükümlülüğünü vadesinde, en geç EFT'nin kapanış saati olan 17:30'a kadar yerine getiremeyen kuruluşun piyasaların tümünde işlem yapma yetkisi, geçici veya sürekli olarak kaldırılabilir⁹⁸.

O/N'den 2 Haftaya Kadar Olan Vadelerde Yapılan İşlemler

Bankaların borç alma limitleri (BAL) çerçevesinde, yeterli teminat bulundurmamak kaydıyla O/N'dan 2 haftaya kadar (2 hafta dâhil) olan vadelerde borçlanabilmekte, yeterli teminatı bulundurmamak veya EFT sistemi aracılığı ile göndermek koşuluyla istenilen tutar satılabilmektedir. Borç alan bankanın teminatına vadede yükümlülüğünü yerine getirinceye kadar anapara toplamı üzerinden blokaj

⁹⁸ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

konulmaktadır. Para satan bankanın teminatlarına ise valör gününde, satış yaptığı tutarı Merkez Bankası'na ödeyene kadar blokaaj konulmaktadır. Piyasada aynı gün valörle yapılmakta olan işlemlere ilaveten 1 ve 2 işgünü sonrası valörlü işlemler de kabul edilmektedir. Bu durumda aynı gün içinde, üç değişik başlangıç valörü ile işlem yapmak mümkün olabilmektedir⁹⁹.

Depo Alım İhalesi İşlemleri

BPP'de mevcut işlem çeşitlerine ek olarak 3 aya kadar olan vadelerde ihale yöntemi ile Türk Lirası Depo Alım işlemleri de yapılmaktadır. Buna göre¹⁰⁰;

İhaleye katılmak isteyen bankalar telefon aracılığı ile faiz oranı, tutar, vade ve valör bilgilerini içerecek şekilde tekliflerini ilgili birime bildirirler. İhale duyurusu Reuters ve Telerate sayfalarında ilan edilir. Daha sonra ihalede kazanan bankalar, ihale bedellerini işlem valöründe en geç saat 17:30'a kadar Merkez Bankasına ödemekle yükümlüdür.

Gün İçi Limit (GİL) İşlemleri

Sistemde gün içerisinde ortaya çıkan acil fon ihtiyaçlarının karşılanabilmesi ve ödeme sisteminde tıkanıklılığa yol açmaması amacıyla Merkez Bankası tarafından GİL kullanılmaktadır. Buna göre¹⁰¹;

Bankaların BPP'nda dikkate alınan BAL, GİL için de geçerli olmaktadır. Bankaların GİL imkanından saat 9:00-12:30 ila 13:00-15:00 arasında yararlanmaları mümkündür. BAL limitlerinin serbest kısmı kadar GİL kullanabilmektedirler. Böylece bankalara ilave limit imkânı tanınmamış olmaktadır.

Bankalar GİL imkânını kullanmaları sonucu doğan yükümlülüklerini aynı gün EFT sisteminin kapanış saatine kadar yerine getirmek zorundadırlar. Burada da yükümlülüğün yerine getirilmemesi durumunda teminatların nakde çevrilmesi ve bu süreye kadar da yükümlülüğe cezai faiz uygulaması söz konusudur.

Vadeli İşlem Limiti (Vil) Çerçevesinde Yapılan İşlemler

⁹⁹ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

¹⁰⁰ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

¹⁰¹ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

Bankacılık sisteminde vadeli işlemlere derinlik ve süreklilik kazandırılması amacıyla, BPP’nda vadeli işlemler yapılmaktadır. Buna göre ¹⁰²;

-Bankalara, BPP işlemleri için verilen BAL dışında ayrıca takip edilmek üzere 1 ve 3 ay vadelerde kullanmak üzere VİL tahsis edilmiştir. VİL, 1 ve 3 aylık vadelerde (91 günü geçemez) ve aynı gün valörlü işlemler için kullanılabilir. BPP işlemleri için tahsis edilen borç alabilme limitleri vadesi iki haftaya kadar (iki hafta dâhil) olan işlemlerde, VİL ise sadece 1 ve 3 ay vadeli işlemlerde kullanabilmektedir.

-Bankalar, 1 ve 3 aylık vadelerde kendilerine tahsis edilen VİL ve yaptıkları vadeli satışlar toplamı kadar borçlanabilmektedir. Diğer bir deyişle, bankalara vade uyumu dikkate alınarak BPP’de yaptıkları vadeli satış tutarları kadar ilave borç alabilme imkânı tanınmaktadır.

-Vadeli olarak borç alan bankanın teminatına vade sonunda yükümlülüğünü yerine getirinceye kadar anapara ve faiz toplamı üzerinden blokaj konulmaktadır. Vadeli para satan bankanın teminatlarına ise işlem gününde, satış yaptığı tutarı blokaj konulacaktır. Merkez Bankası vadeli işlemlere taraf olmamaktadır.

Geç Likidite Penceresi

Türk lirası likidite imkanının sağlanmasında yeni bir uygulamayla 1 Temmuz 2002 tarihinden itibaren BPP’de saat 16:00-16:30 saatleri arasında “borç veren son merci” işlevi çerçevesinde O/N vadede “geç likidite penceresi” uygulamasına başlanacağı duyurulmuştur. Bankalar bu imkân sayesinde Merkez Bankası’nın satış kotasyonundan teminatları karşılığı olmak üzere limitsiz olarak borç alabilecek ve Merkez Bankası alışı kotasyonundan Merkez Bankası’na borç verebileceklerdir¹⁰³.

Bankalararası Para Piyasası Teminatları

BPP’de işlem yapmak isteyen bankalar, merkez bankası tarafından kendileri için saptanan limitlerin belli oranlarında BPP teminatı oluşturmaktadırlar. Bu teminatlar; Devlet İç Borçlanma Senetleri, yurt içinde ihraç edilen Döviz/Döviz Endeksli Kıymetler, Kamu Ortaklığı İdaresi’nce ihraç edilmiş olan Gelir Ortaklığı Senetleri ile Müteahhit Bonoları, Döviz Depoları, Merkez Bankası’nın Ankara,

¹⁰² <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

¹⁰³ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

İstanbul ve İzmir Şubeleri nezdinde kendi adlarına açtıkları Efektif Depoları, vade yapıları ve özellikleri Merkez Bankası'nca belirlenecek yabancı devlet veya hazine kuruluşlarınca çıkarılan Bono ve Tahvilleri, Merkez Bankası'nın Ankara ve İstanbul Şubeleri nezdinde kendi adlarına açtıkları Altın Depoları ve Hazine Müsteşarlığı'nca yurt dışında ihraç edilen menkul kıymetlerden (Eurobondlar) oluşmaktadır¹⁰⁴.

Bankalararası Takasbank para piyasası bankalardan alıcı olması halinde almak istediği miktarın %125'i oranında değerlendirilmiş teminat istenir. Takasbank aracılık görevini bir garantör olarak yürütür. Değerlenmiş teminat, teminatların piyasa değerlerinin belirlenen katsayılarla çarpımı sonucu elde edilir.

TPP'nda Aracı Kuruluşların Takasbank'a verebilecekleri teminat çeşitleri aşağıda belirtilmiştir¹⁰⁵;

- Nakit (TL,YP)
- Teminat Mektubu (TL,YP)
- Hazine Bonosu
- Devlet Tahvili
- Yatırım Fonu Katılma Belgesi
- Hisse Senedi

2.6.2. Bankalararası Para Piyasası, Likidite ve Aktif Pasif Yönetimi

Bankaların hedeflerine ulaşabilmesine yönelik olarak, aktif ve pasif kalemlerinin likidite, karlılık, risk ve güvenilirlik gibi ilkelerin sağlanması için bilanço üzerinden uygulanan stratejilere aktif pasif yönetimi denir. Bankaların yönetimi hedeflerine ulaşabilmek için BPP'da sadece likidite açığını gidermek amacıyla değil, aynı zamanda line limitleri dâhilinde aşağıdaki amaçlara yönelik hareket ettikleri görülmektedir.

- 1- Etkili likidite yönetimini sağlamak,
- 2- Gelir artırıcı stratejiler uygulamak,
- 3- Hedeflenen Aktif büyüklüğünü gerçekleştirmek,

¹⁰⁴ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>(17.12.2009)

¹⁰⁵ <http://www.takasbank.com.tr/UserFiles/Documents/TPPuygulamaEsaslari1.pdf>(24.05.2010)

Merkez Bankası Kısıtları;

Uygulanan gecelik faiz oranı

Borç Verme 9,00

Borç Alma 6,50

Geç likidite uygulanmışsa gecelik faiz oranı

Borç Verme 12,00

Borç Alma 2,50

Alım satım komisyon ücreti

Milyonda kırksekiz % 000048

Zorunlu karşılıklar; Bankaların pasiflerinde yer alan kaynaklardan Merkez Bankası'nca belirlenmiş olanlara karşılık tutulmak zorunda olan nakitlerdir.

Zorunlu karşılık oranları

TL kaynaklar için % 5

YP kaynaklar için % 9

1. Etkili likidite yönetimini sağlamak;

a) *Nakit Fazlası Durumu*; Bankaların temel fonksiyonu, tasarrufları kredi olarak yatırımlara aktarması ve bunu yaparken etkili likidite yönetimi uygulaması gerekmektedir. Konuyu bir örnekle açıklamak yararlı olacaktır. A Bankasının Şubeleri 5.000.-TL mevduat bulduğunu düşünelim. Bu işlem, yukarıdaki Merkez Bankası uygulamaları dikkate alınarak banka bilançosunda aşağıdaki şekilde işlem görecektir.

A Bankası – Şube Kayıtları (Milyon TL)

VARLIKLAR

Kasa	5.000.-
------	---------

YÜKÜMLÜLÜKLER

Mevduat	5.000.-
---------	---------

Kasa hesabı nakit değerleri ifade ettiğinden banka genel bilançosunda para rezervleri hesabına alınır.

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
Rezerv	5.000.-	Mevduat	5.000.-

Nakit rezerv hesabına aktarılan para 14 günde bir güncellenir ve hesap banka bilançosunda belli bir yüzdesi (% 5) karşılık ayrılarak kalan hesap aşağıdaki şekilde değerlendirilecektir.

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
Rezerv	350.-	Mevduat	5.000.-
Diğ. Rezerv	100.-		
Zorunlu Rezerv	250.-		
Krediler	3.000.-		
BPP	1.650.-		

Görüldüğü üzere bankalar, nakit para fazlalarını pratik çözüm olarak BPP'da değerlendirme yoluna gittikleri görülmektedir.

b) Nakit Eksiği Durumu; Aşağıdaki A bankasının zorunlu rezerv miktarı 250.- TL'dir. Ancak bankanın kullanılabilir rezervi 500.- TL daha fazla olup, bu rakamda para çıkışı sadece rezerv hesaplarını değiştirecektir.

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
Rezerv	750.-	Mevduat	5.000.-

Krediler	3.650.-	Özsermaye	2.000.-
Menkul Değ.	2.600.-		

Bankadan 500.-TL nakit çıkışı olduğunda, banka bilançosuna yansımaları aşağıdaki şekilde olacaktır.

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
Rezerv	250.-	Mevduat	4.500.-
Krediler	3.650.-	Özsermaye	2.000.-
Menkul Değ.	2.600.-		

Bu durumda banka rezerv açığının kısa dönemde en kısa yoldan bankalararası para piyasasından borçlanarak karşılayabilir. Bilanço yansımaları aşağıdaki şekilde olur.

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
Rezerv	750.-	Mevduat	4.500.-
Krediler	4.000.-	BBP	500.-
Menkul Değ.	2.600.-	Özsermaye	2.000.-

2. *Gelir artırıcı stratejiler uygulamak:*

a) *Alım satım yaparak faiz geliri elde etmek;* Sabah dokuzda BBP'dan % 7,5 faiz oranından 5.000.-TL alım yapan A bankası, öğlenden sonra saat dörtte geç likidite penceresinden % 9,5 faiz oranından satış yaparak % 2 faiz geliri elde etmiştir.

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	

Rezerv	350.-	Mevduat	4.750.-
Krediler	4.000.-	BBP	5.250.-
Menkul Değ.	2.500.-	Özsermaye	2.000.-
BBP	5.000.-		

a) *BBP'daki alacakların daha yüksek faizli kredilere dönüştürülmesi*; Getirili aktifin toplam aktif içindeki payının yüksek olması daha yüksek karlılık anlamını taşır. Diğer taraftan yüksek faizli getirili aktifin payı arttıkça gelir düzeyi de artar. Varlıkların BPP'nda değerlendirilmesi yerine, kredilerde kullanılması bankanın karlılık düzeyini nasıl artırdığı aşağıdaki örnekle açıklanmıştır.

A Bankası Özet Bilançosu
(Milyon TL)

AKTİFLER		PASİFLER	
Nakit Değerler	4.250.-	Mevduat	55.000.-
Krediler	45.000.-	Krediler	2.000.-
BBP	3.400.-	BBP	1.500.-
Menkul Değ.	16.250.-	Öd. Vergi	400.-
İştirakler	150.-	Karşılıklar	1500.-
Bağlı Ortaklıklar	1.500.-	Diğ. Yabancı Kay.	150.-
Maddi Duran Var.	2.500.-	Özkaynaklar	12.500.-
TOPLAM	73.050.-	TOPLAM	73.050.-

Banka Bilançonun Anlamı;

Bilançoda temel bir eşitlik söz konusudur. Buna göre bilançoda yer alan ana denklem:

$$\text{Varlıklar (Aktifler)} = \text{Borçlar} + \text{Özkaynaklar}$$

Bankanın belirli bir andaki varlıkları toplamı, pasif toplamına (borçlar ve özkaynaklar) eşittir. Ancak günümüzde özellikle finans sektörü için eşitliğin anlamı değişmiş, özkaynakların alternatif getirileri düşünülerek girişimci tarafından verilen borç olarak ele alınarak, *Varlıklar = Borçlar* şeklinde eşitlik söz konusu olmaktadır.

Bu nedenle aşağıda getiri ve maliyet oranı tablosunda özkaynaklar kalemi bir maliyet unsuru olarak ele alınmıştır.

Banka Gelir Tablosu ve Banka Karı;

(Aktiften Elde Edilen Faiz Geliri- Pasif İçin Ödenen Faiz Gideri)

+

(Faiz Dışı Gelirler – Faiz Dışı Giderler)

Kredilerin bileşik faiz getirisi	% 19,0
BPP'dan alacakların bileşik faiz oranı	% 9,4
Faiz farkı :	<u>9,6</u>

Banka Getiri ve Maliyet Oranı Tablosu;

<u>AKTİF</u>		<u>PASİF</u>	
Getiri Oranı	% 14	Maliyet Oranı	% 7,5
TOPLAM	73.050.-	TOPLAM	73,050

A Bankası Özet Gelir Tablosu (Milyon TL)	
Faiz Gelirleri	10.227.-
Faiz Giderleri	5.479.-
Net Faiz Gelirleri	4.748.-
Faiz Dışı Gelirler	2.350.-
Faiz Dışı Giderler	3.920.-

Getiri Oranı X Top. Aktif
0.14 X 73.050 = 10.227.-
Maliyet Oranı X Top. Pasif
0.7,5 X 73.050 = 5.479.-

Net Faiz Dışı Gelirler (-)	- 1.570.-
Vergi Öncesi Kar	3.178.-
NET KAR	1.748.-

A Bankası sene başında toplanan “aktif pasif yönetimi komitesi” düşük getirili olan BPP’da değerlendirilen 3.450.- TL’nin 2.000-TL’lik kısmının kredi olarak verilmesi için karar almıştır. Ve bu operasyonun sonucunda banka 192 milyon TL vergi öncesi karını ve 106 milyon TL net karını yükseltmiş bulunmaktadır.

Getiri ve Maliyet Oranı Tablosu

<u>AKTİF</u>		<u>PASİF</u>	
Getiri Oranı	% 14,26	Maliyet Oranı	% 7,5
TOPLAM	73.050.-	TOPLAM	73,050

BBP’den 2.000.-TL alacağın daha yüksek getirili aktiflerden olan kredilere dönüştürülmesi aktif getiri oranını % 0026 oranında artırarak, % 14,26 oranına yükseltmiştir. Bu durum bankanın bilanço ve gelir tablosuna aşağıdaki şekilde yansımıştır.

A Bankası Özet Bilançosu (Milyon TL)

AKTİFLER		PASİFLER	
Nakit Değerler	4.250.-	Mevduat	55.000.-
Krediler	<u>47.000.-</u>	Krediler	2.000.-
BBP	<u>1.400.-</u>	BBP	1.500.-
Menkul Değ.	16.250.-	Öd. Vergi	400.-
İştirakler	150.-	Karşılıklar	1500.-

Bağlı Ortaklıklar	1.500.-	Diğ. Yabancı Kay.	150.-
Maddi Duran Var.	2.500.-	Özkaynaklar	12.500.-
TOPLAM	73.050.-	TOPLAM	73.050.-

A Bankası Özet Gelir Tablosu (Milyon TL)	
Faiz Gelirleri	10.419.-
Faiz Giderleri	5.479.-
Net Faiz Gelirleri	4.940.-
Faiz Dışı Gelirler	2.350.-
Faiz Dışı Giderler	3.920.-
Net Faiz Dışı Gelirler (-)	1.378.-
Vergi Öncesi Kar	3.370.-
NET KAR	1.854.-

Getiri Oranı X Top. Aktif
0,14,26 X 73.050 = 10.419.-

Maliyet Oranı X Top. Pasif
0,7,5 X 73.050 = 5.479.-

3. Hedeflenen Aktif büyüklüğünü gerçekleştirmek;

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
Rezerv	10.000.-	Mevduat	75.000.-
Krediler	55.000.-	BBP	2.500.-
Menkul Değ.	31.000.-	Krediler	10.000.-
BBP	4.000.-	Özsermaye	12.500.-
	<u>100.000.-</u>		<u>100.000.-</u>

A Bankası 31.12.2009 tarihi itibariyle BBP'dan 10.000.-TL alım satım yaparak aktif büyüklüğünü % 10 artırmıştır.

A Bankası Bilançosu
(Milyon TL)

VARLIKLAR		YÜKÜMLÜLÜKLER	
Rezerv	10.000.-	Mevduat	75.000.-
Krediler	55.000.-	BBP	12.500.-
Menkul Değ.	31.000.-	Krediler	10.000.-
BBP	14.000.-	Özsermaye	12.500.-
	<u>110.000.-</u>		<u>110.000.-</u>

Likidite yönetimin temel amacı ise¹⁰⁶;

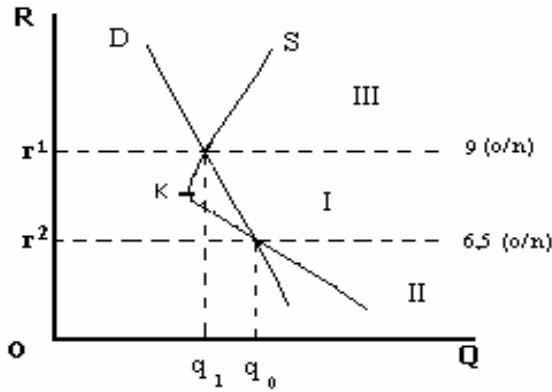
- Fon sağlamada pazara olan bağımlılığı kontrol etmek,
- Bankanın faiz gelirleri ve faiz giderleri arasındaki farkı maksimuma çıkartmak veya korumak,
- Bankanın değerini (piyasa fiyatını) kabul edilebilir bir risk seviyesinde maksimuma çıkartmak veya korumaktır.

2.6.3. Bankalararası Para Piyasasının Arz ve Talep Analizi

Arz ve talep teorisi Adam Smith'in görünmez eli tarafından dengeye ulaşırken gerçek dünyada piyasaların aslında görünen bir el tarafından yönlendirildiği her zaman ve açıkça görülebilmektedir. Dünyada sıklıkla ekonomi ile bağlantılı bu müdahalelerin bir analizi olarak Bankalararası Para Piyasasını nasıl şekillendirdiği aşağıdaki şekilde gösterilmiştir.

Şekil 17. Bankalararası Para Piyasasında Denge

¹⁰⁶ Canbaşı, Doğukanlı, a.g.e.,s.194.

Şekil 23'de, Bankalararası Para Piyasasında TL arz ve talebinin nasıl belirlendiği ele alınmaktadır. Şekilde, dikey eksen "R" doğrusu TL arz ve talebinin faiz oranı cinsinden fiyatı gösterilmekte, yatay eksen "Q" doğrusu ise ilgili faiz oranlarından TL arz ve talep miktarlarını ifade etmektedir. Dikey eksende yer alan " r^1 " faiz oranı (% 9) Merkez Bankasının TL satış fiyatını, " r^2 " faiz oranı (% 6,5) BPP'ndan TL alış fiyatını göstermektedir. Bankalar alış ve satış faiz oranlarında Merkez Bankası'nın bankalar için belirlediği limitler ve daha önce bahis konusu edilen koşullar dâhilinde merkez bankasından istedikleri kadar TL alış verişinde bulunabilirler.

Şekilde gösterilen "I. Bölge" bankaların, Merkez bankası tarafından belirlenen r^1 ve r^2 faiz oranları referans alınarak, bu faiz oranları (% 6,5-% 9) aralığında kendi aralarında serbestçe TL alım satım işlemi gerçekleştirdikleri alanı ifade etmektedir.

Eğer piyasaya arz edilen TL miktarında fazlalık söz konusu ise BPP'nda alım satım işlemleri faiz oranları K (kırılma noktası) noktası ile r^2 faiz oranları arasında gerçekleşir. Talep fazlalığı olması durumunda ise K noktası ile r^1 faiz oranları arasında daha yüksek fiyatlardan alım satım işlemlerinin gerçekleşmesi söz konusu olmaktadır. Söz konusu bölgede pazarlık usulü gerçekleşen faiz oranları, yukarıda görülen arz ve talep eğrilerinin kaymaları ile dengelenmektedir.

Şekil 23'de görülen II. ve III. Bölgeler BPP'da geç likidite penceresini dolayısıyla olağanüstü piyasa şartlarını ifade etmektedir. Yine merkez bankasının belirlediği faiz oranları referans alınarak bankalar kendi aralarında pazarlık usulü BPP'sı şekillenmektedirler. Aynı zamanda III. Bölge kriz dönemlerinde oluşabilecek

piyasa faiz oranlarını ve I. ve II. Bölge ise özellikle yabancı bankaların nakit ihtiyaçlarını giderebilmek için uluslararası piyasalardan borçlandıkları faiz oranlarını göstermektedir.

Bütün fiyat sistemlerinde olduğu gibi ticaretin temel doğrusu fiyatların belirlenmesinde alıcı ve satıcılar karşılıklı etkili olmasıdır. Merkez bankasının aracılık işlevinden çekilmesinden sonra BPP’da da alıcı ve satıcıların fiyatların gerçekleşmesinde daha etkili oldukları görülmektedir. Serbest piyasada alıcı bankalara göre malın faydası, fiyatından daha yüksek ise malı satın alırlar. Eğer bankalar satıcı durumda ise bu defa malı (TL) satmak istemezler. Bu özgür seçim, piyasa tercihleri hakkında bilgi üretir ve piyasadaki bütün bankaların seçimleri bir araya gelerek denge fiyatlarının oluşmasını sağlamaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BANKALARARASI PARA PİYASASINDA YAŞANAN GELİŞMELER

VE

DİĞER PİYASALAR İLE ETKİLEŞİMİ

3.1. Mevduat Talebi ve Kredi Talebinin Eşitlenmesi Üzerine Teorik Tartışmaların Değerlendirilmesi

Bankaların temel görevi mevduatların krediye çevrilmesidir. Para, kredi ve üretimi bir bütün olarak ele aldığımızda paranın mala dönüşümünde bankalar, ekonominin hareket noktası olarak görülür. Dolayısıyla mevduatların üretime doğru olan ilişkisinde mevduat talebinin ve kredi talebinin nasıl eşitleneceği önemli tartışma konularından biridir.

Mevduat talebi ile kredi talebinin nasıl eşitleneceği problemini çözmeye yönelik olarak beş temel teorik tartışma bulunmaktadır. Bunlar, Chick'in gelir çarpanı yaklaşımı, para talebine tampon stok yaklaşımı, Kaldor-Trevithick'in geri ödeme yaklaşımı, Moore'un uygun borç verme yaklaşımı ve Arestis-Howells'in görelî faiz oranlarındaki değişimler yaklaşımıdır. Bu çalışmada, öncelikle mevduat talebinin ve kredi talebinin eşitlenmesine yönelik temel teorik tartışmalar incelenecek ve daha sonra ise bu yaklaşımların uygulamayla ilgili değerlendirmeleri yapılacaktır¹⁰⁷.

Chick'in gelir çarpanı yaklaşımı

Buradaki problem, para arzının gelir ile aynı miktarda artması ve para talebinin sadece gelirin bir fonksiyonu olması nedeniyle aşırı para miktarının para talebine nasıl eşitleyeceğidir¹⁰⁸.

Gelir çarpanının çalışmasıyla ilgili belirsizlikler; büyük ölçüde hükümetin bütçe açığını nasıl finanse ettiği, bankacılık sisteminin para arzını hangi yolla arttırdığı (yeni krediler, yeni menkul kıymetler veya mevcut menkul kıymetlerin satın alınması), borç alanların aldıkları borçları ne şekilde kullandıkları (mallara, yeni veya mevcut kıymetlere harcama) gibi faktörlere bağlıdır. Bu nedenle, gelir çarpan sürecinin işlemesiyle ilgili her aşamada iktisadi karar birimlerinin olası farklı davranışları harcamalar, gelir ve para talebi üzerinde farklı etkilere sahip olmaktadır. Sonuç olarak, gelir çarpan sürecini etkileyen bu belirsizliklere para talebini farklı şekillerde etkilemesi Chick'in yaklaşımının para (mevduat) arzı ve talebinin eşitlenmesi problemini çözmede yetersiz olduğunu göstermektedir¹⁰⁹.

Para talebine tampon stok yaklaşımı

¹⁰⁷ Işık, a.g.e.,s.239-261.

¹⁰⁸ a.g.e.s.240

¹⁰⁹ a.g.e.

Bu yaklaşıma göre mevduatlar, banka kredi talebi sonucunda yaratılmış olsa bile mevcut para stoku ile toplam para talebi arasında uyumsuzluğa ve böylece makro ekonomik etkilere neden olmaktadır. Eğer para arzı ortalama hedef para talebinden daha hızlı büyürse, faiz oranları düşmeye başlayacak ve faize duyarlı harcamalar artmaya başlayacaktır. Sonuç olarak, servet sahipleri tuttıkları para miktarını, sadece alt veya üst limitlere ulaşıldığında ayarlayacaklardır¹¹⁰.

Para talebine tampon stok yaklaşımında talep edilen para miktarı üst ve alt sınırlara sahip bir band içinde tutulacaktır. Ekonomik birimler bu limitler arasında para balanslarının dalgalanmasına izin vereceklerdir. Toplam para stoku ve bireylerin para talebi fonksiyonunu oluşturan unsurların sabit olduğu bir durağan denge durumunda, bir bireyin üst para talebi limitini vurma olasılığı ile alt para talebi limitini vurma olasılığı eşit olacak ve para balansları finansal sistem yoluyla yeniden ayarlanacaktır. Ancak para stoku, ekonomik birimlerin talep fonksiyonu limitlerinden daha fazla artarsa birinci olasılık ikinci olasılığı aşacak ve makro ayarlamalar başlayacaktır. Örneğin, piyasa faiz oranları düşmeye başlayacak ve faize duyarlı harcamalar artacaktır. Sonuç olarak, yeni para herhangi bir problem olmadan sisteme girecektir¹¹¹.

Kaldor- Trevithick'in geri ödeme yaklaşımı

Kaldor- Trevithick (1981:5-6)'e göre kredi para, mal paranın aksine özel kesimin kredi talebinin bir sonucu olarak yaratılmaktadır. Kredi para, özel kesimin bankalara borçlarını geri ödemesiyle ortadan kalmaktadır. Dolayısıyla, Bir kredi para ekonomisinde mal para ekonomisinin aksine mevcut para arzının harcamalara bağlı olması nedeniyle insanlar tutmak istediklerinden daha fazla para talep edemez. Para arzının özel kesimin mevduatlarından oluştuğu bir parasal sistemde, banka kredileri ile banka mevduatları aynı oranda artmaktadır¹¹².

Böylece, Kaldor-Trevithick (1981: 6-7)'in geri ödeme yaklaşımı para arzının talep tarafından belirlendiği ve dolayısıyla kredi paranın kesinlikle aşırı olarak arz edilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Para arz ve talebinin özdeş olmasıyla aşırı veya yetersiz para arzı veya talebi ortaya çıkmayacak ve dolayısıyla harcamalar, portföy

¹¹⁰ a.g.e.

¹¹¹ a.g.e.

¹¹² a.g.e.

ayarlamaları, üretim ve fiyatlar üzerinde herhangi bir etkiye sahip olmayacaktır. Yeni paranın etkisi sadece ek kredi talebinin finansmanı ile sınırlanmaktadır. Diğer yandan aşırı para, borçların bankalara geri ödenmesinde kullanılmış olsa bile bankanın likiditesini ve dolayısıyla borç verme kapasitesini artıracığından parasal etkiler devam edecektir¹¹³.

Moore'un uygun borç verme yaklaşımı

Moore'un içsel para arzı yaklaşımına göre "uygun borç verme" nedeniyle mevduat arzı ile mevduat talebinin uyumlaştırılması problemi mevcut değildir. Bankalar müşterilerine kredi verdiklerinde kredi para(mevduatlar) yaratırlar. Yani, bankaya borçlanarak finanse edilen açık harcamalar, eş anlı olarak mal ve hizmet satanların gelirlerini (mevduatlarını) arttırır. Bu mevduat artışı ise eş anlı olarak bazı ekonomik birimlerin bankaya verdiği borcu göstermektedir. (Moore, 1988:300) başka bir ifadeyle, mevduatlar artarken bankacılık sistemine verilen toplam krediler de yükselir. Dolayısıyla, bankacılık sisteminden borçlanma girişimi, eş anlı olarak bankacılık sistemine bir borç verme girişimini de kapsamaktadır. Böylece, yeni banka kredileri, kredi para miktarının artışı neticesinde, mevduat sahiplerinin bankacılık sistemine girdiği "uygun borç verme" deki artışla finanse edilmektedir. Bankacılık sistemi tarafından verilen nominal kredi miktarı bankacılık sistemine verilen nominal kredi miktarını belirlemektedir¹¹⁴.

Banka kredisi girişimcilerin döner sermaye ihtiyaçlarını karşıladığı sürece, banka kredilerindeki bir değişme zorunlu olarak döner sermayedeki değişmelerle birlikte hareket edecektir. Böylece, firmaların toplam kredi talepleri ile arz edilen toplam kredi para miktarı döner sermaye ihtiyaçlarına bağlıdır. Eğer banka kredileri, tüketim harcamalarındaki artışla birlikte üretimdeki bir artışı da finanse ediyorsa, toplam talep kadar toplam üretimdeki artış ile birlikte artacaktır. Geniş olarak tanımlanan para arzının gelir dolaşım hızı göreceli olarak istikrarlı ise, kredi para arzı nominal gelir ve servetteki değişmelere bağlı olarak değişecektir. Banka kredi genişlemesiyle yaratılan para arzı nihai olarak talep edilen para miktarından farklı olmayacaktır¹¹⁵.

¹¹³ a.g.e.

¹¹⁴ a.g.e.

¹¹⁵ a.g.e.

Kredi paranın ikinci özelliği ise, diğer malların aksine, likidite ihtiyaçlarını karşılamak için talep edildiği sürece dayanıklı olarak kalan tek mal olmasıdır. Tüm mal ve hizmetler zamanla kalıcı olmazken; para, talep edildiği sürece kalıcı olan tek maldır. Moore'un uygun borç verme yaklaşımını genel olarak değerlendirdiğimizde, herkesin eş anlı olarak hem para hem de banka borcuna sahip olduğu ve dolayısıyla borç alanlarla para tutanların aynı kişiler olduğu koşullarda, yeni kredileri yeni mevduatlara eşitleyen tek mekanizmanın uygun borç verme olduğu ortaya çıkar. Oysa borç alanlar ile para tutanların farklı gruplar olması ve para talebinin varlığı Moore'un uygun borç verme yaklaşımında mevduat arzı ve talebinin eşitlenmesini önlemektedir¹¹⁶.

Arestis-Howells'in görelî faiz oranları yaklaşımı

Arestis ve Howells yeni kredilerle yeni mevduatların eşitlenmemesi problemin esas olarak kredi ve mevduat talebinde bulunan ekonomik birimlerin farklı güdülerle hareket eden farklı gruplar olmasından kaynaklandığını ileri sürdürmektedirler. Kredi talebi, harcamaları gelirlerini aşan ekonomik karar birimlerinin kararları sonucu ortaya çıkmaktadır. Böyle bir gelir/harcama kararı, herkesin bankaya borçlu olmaması nedeniyle toplumun bir kesimi tarafından alınmaktadır. Görelî faiz oranlarındaki değişimler ise bu kavramları dikkate alarak kredilerin büyüme oranı ile arzulanan mevduatlar arasındaki farklılıkları süratle gideren bir mekanizma ortaya koymaktadır¹¹⁷.

Mevduat Bankaları

YILLAR	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Mevduat	45.292	64.943	110.522	135.575	154.185	187.290	233.428	285.488	328.881	415.327
Krediler	16.967	27.372	33.952	34.475	52.355	80.685	122.412	172.116	219.505	270.446
Oran	% 37	% 42	% 31	% 26	% 34	% 43	% 52	% 60	% 67	% 65

Mali Sektör

Mevduat	48.264	68.442	116.647	142.388	160.812	197.394	253.579	311.549	356.713	453.119
Krediler	21.715	34.214	37.086	52.632	69.002	102.483	152.295	217.309	278.998	363.861

¹¹⁶ a.g.e.

¹¹⁷ a.g.e.

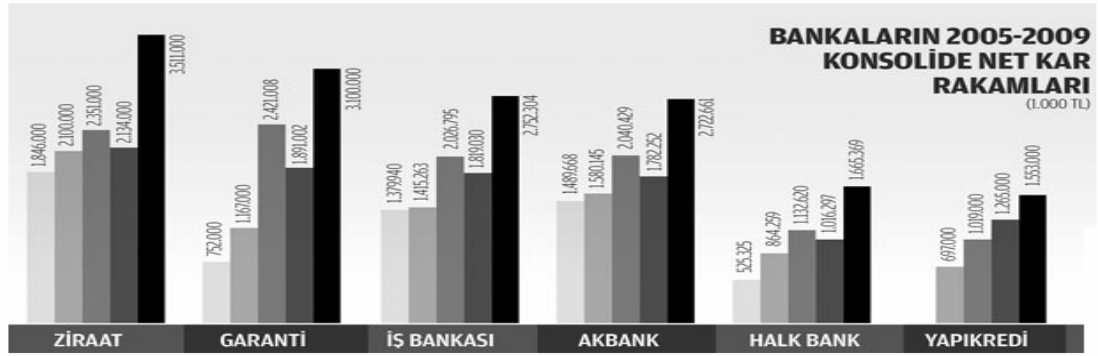
Oran	% 45	% 50	% 32	% 37	% 43	% 51	% 60	% 70	% 78	% 80
------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Tablo 11. Mali Sektör Mevduat/Krediler (000.000.TL)

Kaynak: TCM-TBB

Yukarıda Tablo 11’de mevduat bankalarının ve mali sektörün 1999-2008 yılları arasındaki on yıllık mevduat ve kredilerin seyri ile yüzde olarak kredilerin mevduata oranlarının dağılımını göstermektedir. Mevduat talebinin ve kredi talebinin eşitlenmesine yönelik temel teorik tartışmaların ortak noktası, mevduatlardaki artışın, kredi talebinde artışa yol açacağını ve sonuçta mevduat talebi ile kredi talebinin aynı kalacağını düşüncesinin ileri sürülmesidir. Tablo 11 ve Şekil 23’de görüldüğü üzere ülkemizde yaşanan ekonomik krizlerin etkisiyle (2008 yılı oran ve karlarda düşüş), gerçekleşen mevduat talebi ile kredi talebinde dalgalanmalar görülse de ileri sürülen teorik tartışmaların ortak düşüncesini desteklediği görülmektedir.

Şekil 18. İlk Altı Bankanın Konsolide Net Karları

Kaynak: <http://medya.zaman.com.tr/2010/03/08/banka.jpg>

Tablo 12. Şube için günlük vaziyet cetveli (31.12.2008)

<u>MEVDUAT</u>	: 22,257,649.00	<u>KREDİLER</u>	: 19,753,370.20
Vadeli Mev.Toplamı	: 15,773,053.00	<u>Nakdi Krediler</u>	: 18,098,405.54
Vadesiz Mev.Toplamı	: 6,484,596.00	Ticari Krediler	: 5,176,640.98
Vadeli Mev.Oranı	: % 70.87	Bireysel Krediler	: 11,921,764.56
Vadesiz Mev.Oranı	: % 29.13	Krediler Takıp	: 890,109.66
<u>YATIRIM PORTFOYU</u>	: 1,207,708.00	<u>G.NAKDI KREDİLER</u>	: 764,855.00
Repo	: 0.00	Komisyon Geliri	: 73,441.02
Diğer	: 0.00	Operasyonel Gider	: 259,160.33
<u>TOPLAM KAYNAKLAR</u>	: 23,831,054.53	<u>TOPLAM VARLIKLAR</u>	: _____
Hizmet Gelirleri	: 48,631.82	Reeskont	: 11,221.76
Kar-Zarar	: 317,065.71	Tahakkuk Eden Faiz	: 0,00

Tablo 31’de ilgili tarih itibariyle bir banka şubesinin “günlük vaziyet cetveli” olup, içeriği gerçek rakamlarını ifade etmektedir. Şubenin nakdi kredilerinin, topladığı mevduatlara oranı % 81 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran aynı tarih itibariyle toplam mevduat bankalarında % 65, tüm mali sektörde ise % 80 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Mevduat ve kredi talebinin tam olarak eşitlenememesi sorunu, sadece Moore’un “uygun borç verme yaklaşımında” bahsettiği nedenlere dayanmamaktadır. Bankalar krebilitesi olan talepleri değerlendirmektedirler. Ancak bu kredi taleplerinde bir yetersizliğe neden olmamaktadır. Şüphesiz banka değerlendirmesi ekonomik kurallar çerçevesi içinde piyasaları disipline eden bir davranış şeklidir.

Sonuç olarak gerçekleşen mevduat talebi ile kredi talebinin eşitlenememesi sorunu uygun borç verme yaklaşımından daha çok, yasal yükümlülükler ve teknik engeller nedeni ile olmaktadır. Bankaların kasalarında günlük işlemleri yürütebilmeleri için mevduatlarının bir miktarını nakit bulundurma zorunlulukları, yasal karşılık oranları, verilecek kredilerin miktarı özkaynaklarının sekiz katını aşmaması, menkul cüzdan yatırımları ve sermaye yeterliliği gibi yasal ve teknik nedenler mevduat arzı ve talebinin eşitlenmesini önlemektedir.

3.2. Bankalararası Para Piyasasında Para Talebini Oluşturma Sürecinin İncelenmesi

Önceki konuda mevduat talebinin ve kredi talebinin eşitlenmesinin teorik tartışmaları ve uygulamada sonuçları incelenmiştir. Bu bölümde ise piyasalarda oluşan para talebinin döngüsü ile para akım hareketlerinin neler olduğu ve bankalararası para piyasasında gerçekleştirildiği etki ve sonuçları ele alınmıştır.

Öncelikle bir ekonomide para akımı gerçekleşirken, fiziki para veya elektronik para ile yapılması söz konusudur. Bilişim ve internet teknolojilerinin gelişmesi ile kurumlar otomasyon sistemleri kurarak, para akımının ve değişiminin elektronik ortamda gerçekleştirilmesi elektronik paranın önemini bir kat daha artırmıştır.

Bu anlamda ikinci önemli konu ise para akımı döngüsü dendiği zaman, ülkemizde ve diğer ülkelerde, ya DÖVİZ cinsinden ya da TL cinsinden para akımı şeklinde gerçekleşmesi söz konusudur. Kamu ve özel sektör tarafından yapılan borçlanmalar, ihracat döviz girdileri, işçi döviz girdileri ve dış âlem tarafından yapılan doğrudan veya dolaylı yatırımlara ilgili döviz girdileri ve bunlarla ilişkin döviz çıktıları ülkemizdeki döviz cinsinden para akımını oluşturmaktadır. Daha önce finansal piyasalar incelenirken merkez bankası ve bankalar başta olmak üzere aracı kurumlarla birlikte döviz piyasalarının işleyişi ve bu piyasalarda döviz cinsinden para akımının nasıl olduğu hakkında bilgi verilmiş bulunmaktadır.

3.2.1. Türkiye’de kamu kesiminin para akımı ve yönetimi

Türkiye’de kamu kesimi TL cinsinden para akımı döngüsünde, yine bütün ekonomik birimlerin etkisi olmasına rağmen, en başta Hazine, Merkez Bankası ve Bankalar para akımını belirleyen ve düzenleyen kurumlardır. T.C.Merkez Bankası bağımsızlığı ile değiştirilen 25.4.2001 tarih, 4651 sayılı Kanun ile Hazine’ye kredi ve avans açamaması sonucunda, rezerv hareketlerini ve para akımını, para talebine göre ayarlamak zorunluluğunu doğurmuştur.

Hazine’nin para talepleri bilindiği üzere, genel bütçe kapsamındaki kamu kurumlarının taşra birimlerine ait ödeme ve tahsilât işlemleri 1972 yılından bu yana Tek Hazine Hesabı Sistemi dâhilinde gerçekleştirilmekteydi. Tek Hazine Hesabı Sistemi; muhasebe birimlerinin, banka hesabında yeterli nakit mevcudu olup, olmadığına bakmaksızın, banka hesapları üzerine düzenleyecekleri çek ve gönderme emirleri ile ödeme ve göndermelerini yapması, muhabir bankanın, Perşembe günü

başlayıp Çarşamba günü akşamı sona eren haftalık dönem sonunda, hesap bakiyesine göre Hazine ile hesaplaşması esasına dayanmaktadır. Sistem, günümüze kadar Merkez Bankası'nın muhabiri konumundaki T.C. Ziraat Bankası üzerinden uygulanmaya gelmiştir¹¹⁸.

Ödemelerin hesap bakiyesine bakılmaksızın yapılması Tek Hazine Hesabı yönteminde zaman içinde bazı aksaklıklar ortaya çıkmıştır. Bunların en başında bankalara eksi bakiyeye düşmesinden dolayı “ödenen komisyon bedellerinin fazlalığı (2006 yılında 128.438.051,57.-YTL komisyon ödenmiştir.), Hazine'nin Ziraat Bankası'nda tutması gereken rezervin yüksekliği, tek hazine hesabı sisteminde nakit planlamasının yapılamaması ve büyük vadesiz meblağlar banka lehine imtiyaz oluşturması gibi maliyetler doğurmuştur”¹¹⁹.

Bu aksaklıkların çözümü için Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü Devlet Muhasebe Uzmanlarının koordinasyonunda Maliye, Hazine ve Merkez Bankası yetkilileri çalışmalar yaptılar. Sonuçta, muhasebe birimlerinin banka hesaplarına aktarılacak nakit mevcudu kadar ödeme yapabilecekleri Nakde Dayalı Ödeme Sistemi benimsendi. Bu yeni ve gelişmiş yöntemine geçilebilmesi için Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü, Türkiye çapında mevcut 1274 Muhasebe biriminde günlük çalışmaların bilgisayar yardımıyla yapılması ve bütün verilerin merkezde bir veri tabanında tutularak devlet hesaplarının günlük olarak izlenebilmesi amacıyla say2000i web tabanlı bir saymanlık otomasyon projesine geliştirdi¹²⁰.

Nakde Dayalı Ödeme Sistemi; say2000i adı verilen internete dayalı elektronik bir sistem olup, nakit taleplerinin hazine aracılığı ile Merkez Bankasına iletilmesi ve ödeme yapılacak muhabir banka (Ziraat Bankası) hesaplarına aktarma işlemlerinin yapılmasında kolaylık sağlamıştır. İnternet teknolojisinin gelişmesi sayesinde söz konusu sistem; nakit planlaması ve kaynak tasarrufu sağlaması, ödeme ve tahsilât yönetiminin çok daha hızlı şekilde gerçekleştirmesi, zaman ve mekân yönünde denkleştirmeyi anında sağlaması ve işlemlerin daha kolay, daha düşük maliyetlerle yapılmasını gerçekleştirmiştir.

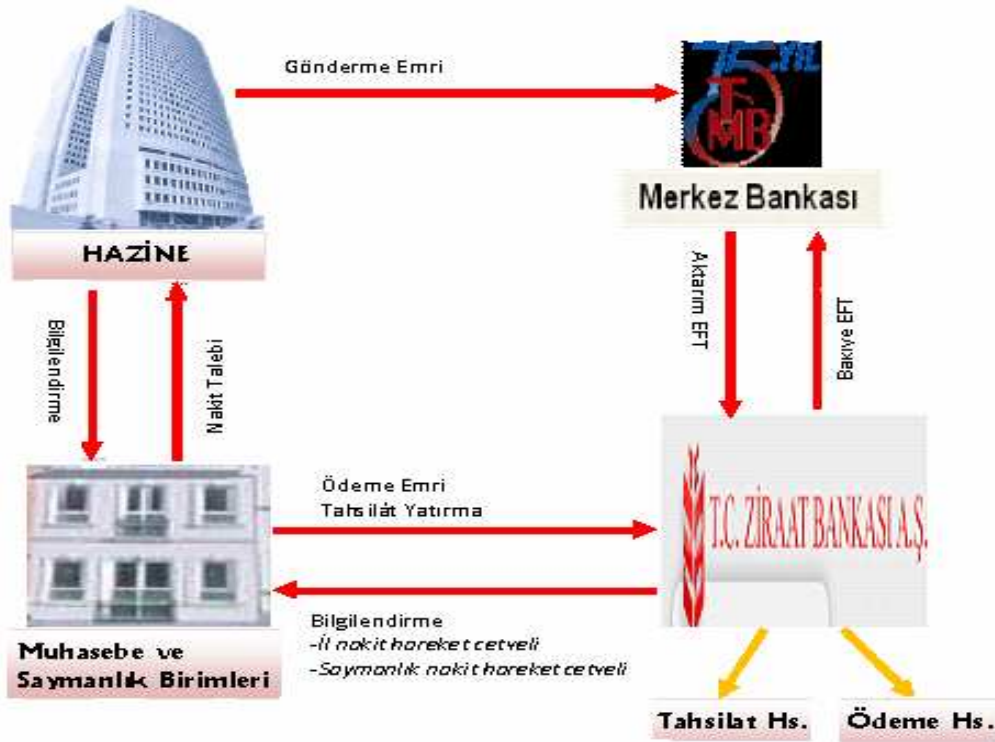
¹¹⁸ www.muhasibat.gov.tr/NakdeDayaliOdemeSistemiUygulamaKlavuzu.doc(22.01.2010)

¹¹⁹ www.muhasibat.gov.tr/faaliyet/odenek/docs/sunuson.ppt - (22.01.2010)

¹²⁰ <http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType= mahfi egi lmez&ArticleID=893468&Yazar>

Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürlüğü'ne bağlı saymanlık ve muhasebat birimlerinin Ziraat Bankası'nda ödeme hesabı ve tahsilât hesabı şeklinde iki türlü hesapları bulunmaktadır. Ödeme Hesabı: Hazine tarafından nakit aktarması yapılan, üzerine gönderme emri düzenlenen hesap türüdür. Tahsilât Hesabı: Muhasebe birimlerinin tahsil ettikleri vergi vs. gelirlerini akşama bankaya teslim edilen tutarları ifade eder. Ödeme hesabı tahsilât işlemleri için kullanılamazken, tahsilât hesabından ise hiçbir şekilde para çekilemez ve ödeme işlemleri yapılamaz. Yapılan tahsilâtlar her günün sonunda Merkez Bankası'nın Hazine hesabına EFT yapılır. İstisnalar hariç bu iki hesapta sıfır bakiyeye işlemektedir. Diğer taraftan bankalarca yapılan hazine gelirlerine ilişkin başta vergiler olmak üzere bütün tahsilâtlar belirli aralıklarla Merkez Bankası'nın Hazine hesabına maledilir.

Şekil 19. Sistemin İşleyişi

Şekil 23'de şematik olarak gösterildiği üzere muhasebe ve saymanlık birimleri, nakit ihtiyaçlarını sistem aracılığı ile Hazine İç Ödemeler Saymanlığına iletir. Hazine; belirlediği nakit ihtiyaç miktarlarını Merkez Bankası'na gönderme talimatları verir. Talimatlar hakkında bilgi eş zamanlı olarak ilgili birimlere bilgilendirme mesajı şeklinde gönderilir. Merkez Bankası, talimatı aldığı anda belirtilen nakit miktarlarını

muhabir bankaya aktarır. Muhasebe birimleri ise Ziraat Bankası'na hak sahiplerinin hesaplarına aktarılmasını sağlamak için gerekli talimatları verir. Ziraat Bankası ise haftanın her perşembe günü Vergi Dairesi Müdürlüklerine “Saymanlık Nakit Hareketi Cetveli” (tahsilât hesabı ekstresi) ve Defterdarlık Muhasebe Müdürlüklerine “İl Nakit Hareketi Cetveli” (ödeme hesabı ekstresi) düzenleyerek gönderir. Ayrıca ay sonunda haftalık dönem hareketlerine bakılmaksızın hesap ekstreleri düzenlenerek hesaplar karşılıklı dekleştirilir.

Hazine açısından ve kamu maliyesi çerçevesinde Türkiye’de para akımı ve yönetimini gerçekleştiren diğer önemli kurumlar ise Sosyal Güvenlik Kurumu, İller Bankası, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı ve Döner Sermayeli İşletmelerdir. Bunların en başında “115 milyar 398 milyon TL’lik 2010 yılı bütçesiyle [Sosyal Güvenlik Kurumu](#) gelmektedir. SGK olduktan sonra ilk defa 2009 yılında bütçe planlaması yapılmış ve 2009 yılını 28.702 milyon TL açıkla kapatmıştır. [Devlet Planlama Teşkilatının Genel Ekonomik Hedefler](#) ve Yatırımlar 2010 raporuna göre, kurumun geliri 83 milyar 622 milyon TL olarak planlanmıştır”¹²¹. Kurumun gelirlerini, sigorta primleri, gecikme zammı ve idari para cezaları, katılım payları gibi ana kalemler oluşturmaktadır. Bu durumda 31 milyar 776 milyon TL olarak öngörülen açık ise Hazine tarafından karşılanacaktır. Ayrıca kurum hedeflenen prim gelirleri toplanamaması durumunda, özellikle maaş ödemelerini denkleştirebilmek için kısa vadeli banka kredileri kullandığı da görülmektedir.

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonları; T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü’ne bağlı olarak faaliyetlerini, bütçe disiplini dışında, ancak hazineden aldığı paylarla sürdürürler. Kurumun temel amacı; “Adil bir gelir dağılımının sağlanmasına katkıda bulunmak, yoksullukla mücadele kapsamında kaynakların etkin bir biçimde kullanılmasını sağlamak, temel ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksun nüfusun en yoksul diliminde yer alan vatandaşlarımızı sosyal yardımlarla desteklemek; üretim ve istihdama yönelik projeleri sürekli kılarak vatandaşların toplumsal hayata entegre olmalarını sağlamak, kamu kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, vatandaşlar ve diğer paydaşlar ile eşgüdüm içerisinde çalışarak sosyal yardımların etkin bir biçimde dağıtılmasını sağlamak ve bu doğrultuda sosyal

¹²¹ [http://www.tumgazeteler.com.tr/haber.portal\(04.01.2010\)](http://www.tumgazeteler.com.tr/haber.portal(04.01.2010))

yardımlar politikaları geliştirmektedir. Bu çerçevede kurumun harcamalarını, aynı ve nakdi yardımlar, proje destek yardımları, aile yardımları, eğitim yardımları, özürli yardımları, özel amaçlı yardımlar ve sağlık yardımları oluşturmaktadır”¹²².

T.C. İller Bankası: 1945 yılında, daha önce 1933 yılında kurulmuş olan Belediyeler Bankası'nın tüm aktif ve pasiflerini devralarak kurulmuştur. 4759 Sayılı Kuruluş Kanunu ve bu kanuna dayalı olarak çıkartılmış olan “İller Bankası Kanunu Uygulama Yönetmeliği” hükümleri gereğince faaliyette bulunmaktadır¹²³.

İller Bankası'nın temel amacı; Belediyeler, Belediye Birlikleri ve Özel İdareler olmak üzere Türkiye genelindeki yerel idare birimlerine, talepleri doğrultusunda, kamu kullanımı niteliği taşıyan, kentsel alt ve üst yapı sektörü kapsamındaki harita, imar planlarını yaptırmakta, içme suyu, kanalizasyon, şebeke, arıtma tesisi, katı atık, deniz deşarjı, jeotermal ısıtma sistemi, peyzaj alanı, soğuk hava deposu, et kombinası, turistik otel, otopark vb. işleri için etüt, plan ve uluslararası standartlarda projeler hazırlamakta, teknik danışmanlık, yapı denetim hizmetleri sunmakta ve bu işler için kredi sağlamaktadır¹²⁴.

İller Bankası'nın 5779 sayılı Kanun gereği; genel bütçe vergi gelirleri tahsilâtı toplamının; yüzde 2.85'i büyükşehir dışındaki belediyelere, yüzde 2,50'si büyükşehir ilçe belediyelerine ve yüzde 1,15'i il özel idarelerine ayrılır. Ayrılan belediye paylarının yüzde %80'lik kısmı belediyelerin nüfusuna, yüzde 20'lik kısmını da gelişmişlik endeksine göre belediyelere dağıtılmaktadır. Kaynaklarının tamamı, yerel yönetimlerin Devlet Planlama Teşkilatınca belirlenen yıllık yatırım programına alınan alt ve üst yapı yatırımlarına sarf edilmektedir¹²⁵.

Belediyeler, İller Bankası'ndan programında bulunan alt ve üst yatırımları için kredi kullanabilmektedirler. Borçlandıkları miktarları, 2380 sayılı Kanunun birinci maddesine göre “İller Bankası kendisine borçlu Belediyelerin vadesi gelmiş borç taksitlerini genel bütçeden bu idarelere ayrılan paylardan kesmeye yetkilidir.” gereğince kesilmektedir¹²⁶. Kalan Belediye payları Hazine tarafından Merkez

¹²² [www.sydgm.gov.tr/\(05.01.2010\)](http://www.sydgm.gov.tr/(05.01.2010))

¹²³ Oksoy, Serhan, *Kalkınmanın Finansmanı*, 1.Baskı, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul, 2005, s.194.

¹²⁴ [http://www.ilbank.gov.tr/\(23.01.2010\)](http://www.ilbank.gov.tr/(23.01.2010))

¹²⁵ [http://www.ilbank.gov.tr/\(23.01.2010\)](http://www.ilbank.gov.tr/(23.01.2010))

¹²⁶ [http://www.ilbank.gov.tr/\(24.01.2010\)](http://www.ilbank.gov.tr/(24.01.2010))

Bankasına, Merkez Bankası'ndan İller Bankası'na, İller Bankası'ndan da Belediyelerin hesaplarına aktarılmaktadır.

Döner Sermaye İşletmeleri; devletin iktisadi işletmeleri genellikle özerk bütçeli hale getirilse de, belirli bir kısmı da genel bütçe içinde yönetilmektedir. Ticari özelliğinde faaliyette bulunan söz konusu kamu kuruluşlarına, işçi ve uzman çalıştırmak, malzeme satın almak gibi ihtiyaçlarını karşılamaları ve ayrıca çalışanlarının ücretlerini artırmak amacıyla döner sermaye tahsis edilmiştir.

Temel amaç ise genel bütçe içinde idare olunan Üniversite, hastane, mesleki okullar, darphane gibi kuruluşların belirtilen nitelikteki faaliyetlerinde etkinlik sağlamak ve daha verimli hale getirmektir. Söz konusu kuruluşlara, genel bütçeden bir defa için döner sermaye verilmektedir. Bunların mal ve hizmet üretimleri sonucunda sağladıkları paralar, döner sermayeye gelir olarak kaydedilmektedir. Bu kuruluşların harcamaları da yine döner sermayeden yapılmaktadır. Döner sermayelerin kontrol ve onayı Maliye Bakanlığı, Muhasebat Genel Müdürlüğü ilgili Saymanlıklar tarafından yapılmaktadır. Sistemin akışı aşağıdaki örnekte açıklanmıştır.

1.000.000.-TL	<u>Döner Sermaye Gelirleri</u>
1.000.000.x % 20= 200.000.- TL	<u>Vergi ve Diğer Pay Kesintileri</u>
800.000.- TL	<u>Esas Alman Gelir</u>
800.000.x % 80= 640.000.- TL	<u>Performans Kriteri Kesintisi</u>
640.000.x % 50= 320.000.- TL	<u>Personele Dağılan Miktar</u>
320.000.- TL	<u>İşletme Giderleri Miktarı</u>
160.000.- TL	<u>Döner Sermayeye Eklenecek Miktar</u>

Yukarıda hesaplamada işletmenin % 80 performans gösterdiği varsayılarak hesaplanmıştır. Sistemin bu şekilde para akışı sayesinde başlangıçta tahsis olunan sermaye, sürekli beslenerek yok olmamakta ve ayrıca gelir-gider akımı içinde devamlı olarak kullanılabilmesi imkânı doğmaktadır.

Para akımı yönetiminde, en eski ve en çok bilineni kamu maliyesinin nakit yönetimidir. Nakit yönetimi düzgün işlemezse yani yer ve zaman bakımında denkleştiremezse, bütün piyasaları olumsuz etkilemesi kaçınılmaz hale gelir. Kamu maliyesi bütün piyasalarda olduğu gibi özellikle para akımını gerçekleştiren bankacılık sektörü için olmazsa olmazı konumundadır. Bankacılık sektörünü ve bankalararası para piyasasını nasıl etkileyebileceğine örnek olarak, X bankasının 2 milyon kişiye maaş ödemesi yapacağını düşünün. Ortalama kişi başına bin TL ödeme olduğunu varsaydığımız da ilgili bankaya, hazineden 2 milyar TL aktarılacaktır. Ancak banka müşterileri bu paranın en fazla % 60'ını kullanacaklardır. Bu durumda banka 800 milyon TL fazlasını bankalararası para piyasasında değerlendirmek zorunda kalacaktır.

3.2.2. Hane halkı, firma ve bankalar

Piyasa ekonomisinin çekirdeğinde finansal sistem yatar. Finansal sistemin en önemli oyuncularını ise bankalardır. Bu nedenle bankaları önemli yapan, piyasa ekonomisinde özel konumlarıdır. Bir ekonomide bankalar, fon talebi ile fon arzını dengelemek üzere aracılık yaparlar. Bu ifadeden de kolaylıkla anlaşılacağı üzere, bankaların temel katkısı istenen fon transferini yapmak ve bilgi eksikliklerini gidermektir. Bunu yaparken BPP'sını kullanarak para piyasalarının daha iyi yürütmesine katkıda bulunmasıdır.

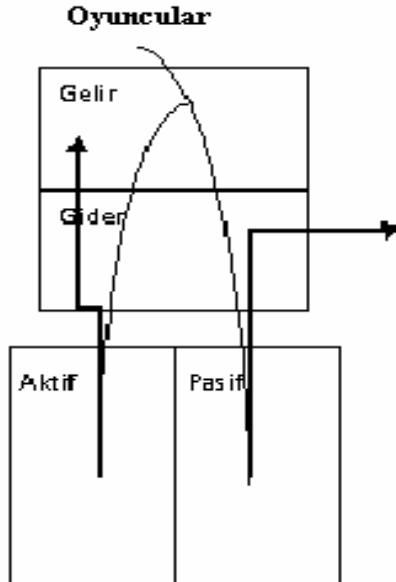
Bankalar bu aracılık işlevini yerine getirirken piyasa ekonomisine iki yönlü yarar sağlarlar. Bunlardan birincisi, bankacılık hizmeti olarak bundan bir gelir elde etmesidir. İkinci işlevi ise bankaların, bu yolla piyasaların belirsizlik ortamından kurtarılmasına ve ekonomide istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmasıdır. Konumuz çerçevesinde asıl önemli olanı, piyasa ekonomisinin olmazsa olmaz konumundaki bankacılık sisteminin, ekonominin kan damarlarını oluşturması ve kalbini ise "Bankalararası Para Piyasası"nın oluşturmasıdır. Özellikle Merkez Bankası'nın Bankalararası Para Piyasası'nda aracılık işlevinden çekilmesinden sonra, piyasada fiyatların oluşumu ve işleyişi bakımından BPP'sının etkisi ve katkısı bir kat daha artmıştır.

Bankanın kredi açma faaliyetini düşünelim. Banka, kendisinden yüksek faizle kredi talep eden ama çok da risk alan bir müşteriye mi, yoksa daha düşük faizle kredi almayı kabul eden buna karşılık daha az risk alan müşteriye mi tercih etmelidir? Aslında her iki durumda para talebini oluşturmaktadır. Burada bankanın tercihi para piyasasını ve dolayısıyla BBP'sını doğrudan etkilemektedir. Firmaların, hane halkının ya da devletin para talebinin bankalar tarafından reddedilmesi, var olan bir talebin para piyasasına, BPP'na ve hatta Merkez Bankası'na yansımaması demektir.

Eğer banka tercihleri doğru yapılmışsa, uzun dönemde piyasaların istikrarı açısından olumlu yansıyacaktır. Ancak özellikle kriz dönemlerinde bankaların kendilerini düşünmesi, istikrarsızlığın en önemli boyutu haline gelmektedir.

Bankaların, Merkez Bankası'nın ve BPP'sının (Bankacılık Sisteminin) piyasalara etki ve katkıları konusunda bilgi verilmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan aşağıdaki şekilde piyasa oyuncularının ve özellikle bireylerin, finansal davranışları hakkında hesap tablosu şeklinde görülmektedir.

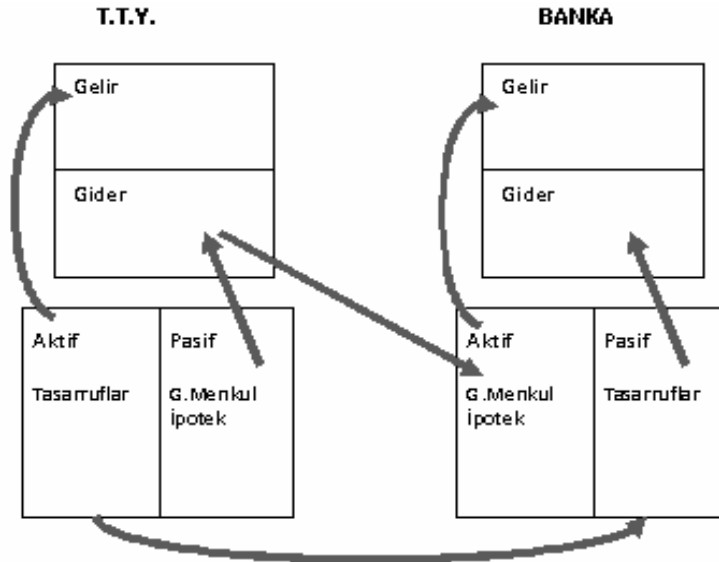
Şekil 20. Hesap Tablosu

Piyasalarda para arz ve talebini oluşturan yatırım harcamaları, tüketim harcamaları ve tasarruf harcamaları konusundaki tercihler, devlet, hane halkı ve firmalar gibi piyasa oyuncuları tarafından karar verilmektedir. Alınan kararların geri

dönüşümü, şekil 24’de Hesap Tablosunda görüldüğü üzere pasif karakterli ise gider, aktif karakterli ise gelir olarak gerçekleşmektedir.

Şekil 21. Hesap Tablosu ve Banka İlişkileri

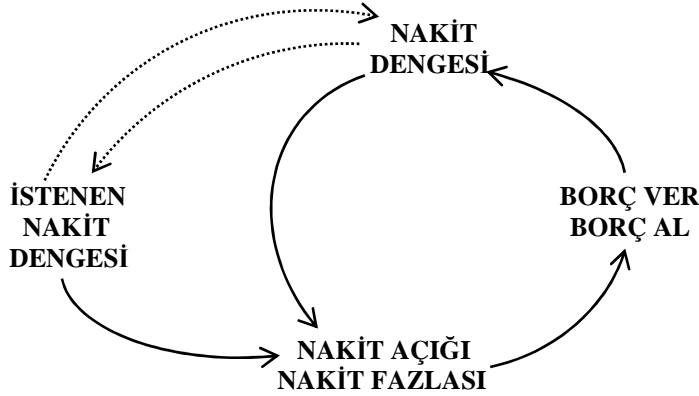
T: Tüketici T: Tasarrufçu Y: Yatırımcı

Mevduat sahiplerinin elinde bulunan para, onların gelirlerinden oluşmuş tasarrufları, dolayısıyla aktif varlıklarıdır. Bu aktif varlıklar bankanın kaynaklarını oluştururken, aynı zamanda bankanın gider kalemleridir. Diğer taraftan banka, topladığı mevduatları bir an önce kredi talebinde bulunan kişi veya kuruluşlara plase etmek ister. Buna ek olarak bankalar, tasarrufların tedavüle girmesinde nakit akışını kolaylaştıran transfer ve ödeme hizmetleri sunmaktadırlar. Ayrıca etkin fon tahsisini sağlamak için, piyasada olup biteni yakından izleyip, bilgi oluşturur ve bu bilgileri transfer ederler. Birbiriyle bağlantılı bütün bu noktalar hesaba katıldıktan sonra, oluşan mevduatlar her zaman yapılan kredi tahsislerine yetmeyebilir. Bankalar günün sonundaki fazla veya açıklarını “Bankalararası Para Piyasası”ndan gidermeye çalışmaları para talebi sürecinin bir sonucunu olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.3. Banka şubelerinin nakit yönetimi

Banka şubeleri, nakit yönetimlerini sürdürebilmek için sürekli nakit döngüsünü sağlayan kararlar alırlar. Aşağıdaki şekilde bu döngüyü anlatan bir diyagram görüyorsunuz.

Şekil 22. Nakit Dengeleme Diyagramı

Nakit akışı ihtiyacı, istenen nakit ile fiili nakit miktarı arasındaki farktır. Açığı gidermek için ödünç para almaya veya tersi durumda ödünç para vermeye çalışılır. İstenen nakit durumu zamanla işin büyümesine veya azalmasına göre değişir.

Nakit yönetiminde “istenen nakit dengesi” ile “nakit dengesi” arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır. İstenen nakit dengesinde, nakit açığının ve nakit fazlasının olması istenmez. Yukarıda gösterilen nakit dengesini borçlanarak veya borç vererek sağlayabilirsiniz. İstenen nakit dengesi ile nakit dengesinin aynı olması ideal olan durumdur. Ancak çoğu zaman bu gerçekleşmez. Nakit açığını kapatmanın faiz ve diğer maliyetleri vardır. Aynı şekilde nakit fazlası da istenen durum değildir. Nakit fazlasının satılmaması durumunda bir maliyeti ve hatta satılması durumunda dahi, kredi olarak satılması halindeki alternatif fırsat maliyeti düşünüldüğünde, nakit fazlasındaki durum sanıldığından daha kötüdür. Örneğin, nakit açığını kapatmak için % 7 oranında faiz maliyetine katlanmak zorunda olmanıza karşın. Nakit fazlasında ise fazlanızı plase edemezseniz kaybınız % 7. Ve buna ilave olarak bunun vadeli mevduat (genellikle durum böyledir) olduğunu varsayarsak % 8,5 faiz ödemek zorunda kalınır. Kredi olarak verilmesi gereken nakit fazlası, yıllık bileşik faiz olan % 17 oranında kayıp söz konusu olmaktadır.

Yukarıda görülen diyagram bankaların nakit yönetimi birimlerine “geri besleme” (*geri bildirim, geri dönüşüm*) sağlamaktadır. Geçmiş dönemlerde nakit ihtiyacında yaşanan deneyimler, nakit akış dengesi konusunda söz konusu birimlere ışık tutar. Ancak bankacılık nakit akımlarında her zaman bir belirsizlik hâkimdir.

Çünkü hane halkı ve firmalar beklentilerin aksine kararlar alıp, sizin öngöremediğiniz finansal davranış gösterebilirler. Aynı gün içerisinde üç, beş müşterinin nakit kredi kullandığı da görülebilir. Veya beklemediğiniz bir anda yüksek miktarlarda mevduat gelebilir. İşte bu gibi durumlarda nakit yönetim birimleri bankalararası serbest para piyasası işlemlerinden faydalanmak durumunda kalırlar.

3.2.4. Dış âlem ve para akım hareketleri

Bankalararası para talebini oluşturma sürecini, yurtiçi akım hareketleri yanında dış âlemden oluşan para akım hareketleri de oldukça önemli düzeyde etkilemektedir. Bir ülkede oturup başka ülkelerde gelir elde edenler olduğu gibi, ülkede üretilen gelirlerin bir kısmı ise ülke dışına aktarılmaktadır. Söz konusu ekonomik faaliyetler dış âlem para akım hareketlerini oluşturmaktadır. Bu durum ülkenin tümü için (devlet, birey, firma) önemli bir unsur olarak, borç/alacak ve faizlerinden oluşmaktadır. Ayrıca dış ticaret, kâr ve işçi gelirleri transferleri de akım hareketleri arasında yer almaktadır.

Dış âlem ve para akım hareketleri, bir ülke ekonomisinin diğer ülke ekonomileri ile girdiği ilişkilerin sonucunda finansal sektör üzerindeki etkilerini ifade etmek üzere kullanılan bir terimdir. Çok istisnai durumlar dışında bütün ekonomiler dış âlemlerle ilişkiye girer ve bu ilişki tüm dengeleri değiştirebilir. Dış âlemlerle kurulan ilişkiler ödemeler bilançosunda yer alır. Ödemeler bilançosu bir ülke vatandaşlarının bütün diğer ülkelerle belli bir dönemde giriştikleri tüm ekonomik ilişkileri özetleyen bir hesap tablosudur. Ödemeler bilançosundaki en önemli kalem cari işlemlerdir. Cari işlemler mal ve hizmet ihraç ve ithalini gösterir. Üretim faktörleri ve faktör gelirlerinin ihraç ve ithali de burada yer alır. Cari işlemler ülkenin milli gelirini doğrudan etkiler, ihracat başka ülkelerden elde edilen gelir olduğundan olumlu, ithalat başka ülkelerin geliri olduğundan olumsuz olarak milli gelir hesaplarına yansır. Cari işlemlerde olumsuz etki yapan kalemlerin olumlulardan büyük olması durumunda cari işlemler açığı ortaya çıkar, bu durumda milli gelir olumsuz yönde etkilenir. Cari işlemler genellikle uluslararası kabul gören dövizler üzerinden yapılmaktadır. Bu nedenle cari

işlemler açığı olması durumunda ülkeye döviz girişi çıkışından az olması demektir. Ülkenin dövizinin az olması ithalat olanaklarını kısıtlayacaktır¹²⁷.

Cari işlemlerdeki dengesizlikler genellikle sermaye hareketleri ile kapatılır. Sermaye hareketleri ülkenin kısa veya uzun vadeli borçlanmasını ifade eder. Cari işlemler açığı varsa dış âleme borçlanılarak, fazla varsa dış âleme borç vererek denge sağlanır. Ancak sermaye hareketlerinin tek amacı cari işlemler dengesini sağlamak değildir. Dış âlemden bağımsız nedenlerle de borçlanılabilir. Bütün bu işlemler ülkenin döviz rezervlerini olumlu ya da olumsuz etkiler¹²⁸.

Diğer taraftan dış âlem ve para akım hareketleri küreselleşmeyle birlikte bankaları, dış ticaret işlemlerinde ve dolayısıyla uluslararası para hareketlerinde en önemli kuruluşlar haline getirmiştir. Günümüzde dış ticaretin ulaştığı seviyeye paralel olarak uluslararası finansal talepler de önemli ölçüde artmıştır. Uluslararası sermaye hareketlerinin döviz transferi bazında günlük 2 trilyon doların üstüne çıktığı günümüzde, bankacılık hizmet alanında ve bankalararası para işlemlerinin tür ve miktarlarını artırmıştır. Özellikle teknolojik gelişmeler sonucu yaygınlığı artan elektronik bankacılık sayesinde bankaların işlem maliyetleri düşmüş, mevduat ve kredilendirme de ulusal sınırlar aşılmıştır. Bankalar klasik bankacılık hizmetleri olarak; fon transferi, yurtdışından mevduat toplama, yurtdışına kredi kullandırma, döviz ticareti yapma, uluslararası çek senet/tahsili ve döviz işlemleri gerçekleştirme gibi hizmetler verirken bunlarla birlikte modern bankacılık fonksiyonları olan, bilgi aktiflerini kullanarak; danışmanlık hizmetleri, yönetim hizmetleri sunmak ve uluslararası tahvil, factoring, forfaiting, leasing ve kıymetli madenlerin alım satımı gibi hizmetleri sunmaktadırlar¹²⁹.

3.3. Bankalararası Para Piyasası'nın İzlenmesi ve Okuma Yöntemleri

Merkez Bankalarının temel amacı, fiyat istikrarını sağlamak ve bunu sürdürmek olarak benimsenmiştir. Fiyat istikrarının, ekonomik ve sosyal istikrarın sağlanabilmesi açısından olmazsa olmaz bir ön koşul olduğu genel kabul gören bir olgudur. Fiyat istikrarının sağlanmadığı ortamlarda, finansal piyasaların verimli finansal aracılık

¹²⁷ [http://www.bilgininadresi.net/Madde/14917/D%C4%B1%C5%9F-Alem-\(13.01.2010\)](http://www.bilgininadresi.net/Madde/14917/D%C4%B1%C5%9F-Alem-(13.01.2010))

¹²⁸ [http://www.bilgininadresi.net/Madde/14917/D%C4%B1%C5%9F-Alem-\(13.01.2010\)](http://www.bilgininadresi.net/Madde/14917/D%C4%B1%C5%9F-Alem-(13.01.2010))

¹²⁹ Güney, Alptekin, *Banka İşlemleri*, 2. Baskı, Beta Yayın, İstanbul, 2008.s.123-128.

yapma yetenekleri azalmakta, reel faiz oranları yüksek risk primi içermekte, uygulanan politikalara güvensizlik oluşmakta ve ayrıca uluslararası piyasalarda ekonominin rekabet gücünü azaltmaktadır¹³⁰.

Tablo 13. Karar Alma Mekanizması ve Uygulamaları

<i>Ülke</i>	<i>Karar Alma Organu</i>	<i>Toplantı Sayısı</i>	<i>Faiz Kararı Duyurusu</i>	<i>Toplantı Özetleri Açıklanıyor mu?</i>	<i>Toplantı Özetleri Tarihi</i>
Avustralya	Banka kurulu	11	1 gün sonra	Hayır	-
Brezilya	Para politikası kurulu	8	Aynı gün	Evet	8 gün sonra
Çek Cum.	Banka kurulu	12	Aynı gün	Evet	8 gün sonra
Endonezya	Başkanlar kurulu	12	Aynı gün	Evet	Düzensiz
Filipinler	Para kurulu	11	Aynı gün	Hayır	-
G. Afrika	Para politikası kurulu	6	Aynı gün	Evet	Aynı gün
İngiltere	Para politikası kurulu	12	Aynı gün	Evet	13 gün sonra
İsrail	Başkan	12	Aynı gün	Evet	2 hafta sonra
İsveç	Yönetim kurulu	7-8	1 gün sonra	Evet	2 hafta sonra
İsviçre	Yönetim Kurulu	4	Aynı gün	Evet	Aynı gün
İzlanda	Başkanlar kurulu	6-7	1 gün sonra	Hayır	-
Kanada	Yönetim Konseyi	8	1 gün sonra	Hayır	-
Kolombiya	Direktörler kurulu	-	-	Hayır	-
Kore	Para politikası kurulu	12	Aynı gün	Hayır	-
Macaristan	Para konseyi	12	Aynı gün	Evet	Bir sonraki faiz Kararından önce
Meksika	Başkanlar kurulu	12	Aynı gün	Hayır	-
Norveç	Yönetim kurulu	9	Aynı gün	Hayır	-
Peru	Direktörler kurulu	12	Aynı gün	Hayır	-
Polonya	Para konseyi	12	Aynı gün	Hayır	-
Romanya	Direktörler kurulu	8	Aynı gün	Hayır	-
Slovakya	Banka kurulu	12	Aynı gün	Evet	Aynı gün
Şili	Yönetim kurulu	12	Aynı gün	Evet	Bir sonraki Toplantıdan 5 gün önce
Tayland	Para politikası kurulu	8	Aynı gün	Hayır	-
Türkiye	Para politikası kurulu	12	Aynı gün	Evet	8 gün sonra
Yeni Zelanda	Başkan	8	1 gün sonra	Hayır	-

Kaynak: Ercan Kumcu, “Krizler, Para ve İktisatçılar”,2.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2009

¹³⁰ Kumcu, a.g.e., s.81-149.

Fiyat istikrarının sağlanması için, enflasyon hedeflemesi, parasal büyüklüklerin ve döviz kurunun hedeflemesi gibi alternatif para politikası rejimleri bulunmaktadır. Türkiye’de ise 2001 yılından sonra enflasyon hedeflemesi rejimi uygulanmasına karar verilmiştir.

Tablo 13’de enflasyon hedeflemesi rejimini uygulayan birçok gelişmekte olan ülkelerin karar alma ve uygulama mekanizmalarını görüyorsunuz. Uygulamada farklılıklar olmasına rağmen karar alma mekanizmaları aynı kabul edilen ülkelerin temel hedef, fiyat istikrarını sağlamayı amaçlamaktadır.

Ülkemizde uygulanan enflasyon hedeflemesi rejimi çerçevesinde Merkez Bankasının temel politikası araçları Bankalararası Para Piyasası ve İstanbul Menkul Kıymetler Borsası, Repo- Ters Repo pazarında uygulanmakta olan gecelik faiz oranlarıdır. Merkez bankası borç alma faiz oranları ve borç verme faiz oranları piyasalar için referans faiz oranı olarak kabul edilir¹³¹. Buna örnek olarak aşağıdaki tabloda Türkiye Bankalar Birliği (TBB) tarafından yayınlanan Bankalararası Para Piyasası faiz oranları görülmektedir.

Tablo 14. Fiksing Piyasa Faiz Oranları

28.12.09	TRLIBID	TRLIBOR
O/N	6,5000	6,8817
1W	6,5250	6,9079
1M	6,8000	7,2000
2M	6,9000	7,3096
3M	7,0063	7,4254
6M	7,7000	8,1580
9M	8,2500	8,7396
1Y	8,6000	9,1084

Kaynak : TBB//www.trlibor.org/trlibor/

TRLIBOR oranları mesai günlerinde, veri sağlayıcı kurumların TRLIBOR sayfalarında saat 11:15’de Türkiye Bankalar Birliği tarafından web sayfalarında yayınlanmaktadır.

¹³¹ Kumcu, a.g.e.,s.137.

TRLIBOR, günlük (O/N), 1 hafta (1W), 1 ay (1M), 2 ay (2M), 3 ay (3M), 6 ay (6M), 9 ay (9M) ve 12 ay (1Y) oranları olmak üzere 8 ayrı vadede ilan edilmektedir. Türkiye'de gerek bankaların kendi aralarında yaptıkları işlemlerde, gerekse müşterileri ile yaptıkları işlemlerde esas alınabilecek bir referans faiz oranı olmaması sorununun, TRLIBOR (Türk Lirası Bankalararası Satış Oranı) ve TRLIBID (Türk Lirası Bankalararası Alış Oranı) şeklinde uygulamasının başlaması ile büyük ölçüde çözüleceği düşünülmüştür¹³². Bu uygulama ile Merkez Bankası'nın Bankalararası Para Piyasası'ndaki aracılık işlevine son vermesi nedeniyle önemli olan bir ihtiyacı karşılamış bulunmaktadır.

(i) Temel İletişim Araçları;

Finansal gelişmelere ilişkin verilere başta Merkez Bankası olmak üzere Türkiye Banklar Birliği, Bankalar ve diğer ilgili kuruluşların web sayfalarından ulaşmak mümkün olmaktadır. Para politikasının temel iletişim aracı yılda dört kez yayınlanan Enflasyon Raporu'dur. Enflasyon Raporu'nda enflasyonun seyri, makro ekonomik ve finansal gelişmelere ilişkin kapsamlı analizler yanında gelecekte uygulanabilecek faiz oranlarına ilişkin sinyaller yer almaktadır. İletişim araçlarının bir diğeri ise 2006 yılının Temmuz ayından itibaren fiyat endekslerinin açıklanmasını takip eden 2 iş günü içinde yayınlanmaya başlayan ve aylık enflasyon verilerinin doğru anlaşılmasına katkıda bulunmayı amaçlayan "Aylık Fiyat Gelişmeleri" raporudur. Bütün bunlara ek olarak, Merkez Bankası yetkililerinin yurt içi ve yurt dışı toplantılarında yaptığı sunum ve konuşmalar iletişim araçlarının önemli bir ayağını oluşturmaktadır. Ayrıca, banka bünyesinde yayınlanan araştırma tebliğleri kitapçıklar ve teknik notlar ile düzenlenen konferanslar iletişim politikasının etkin bir unsuru olarak kullanılmaktadır¹³³.

Finans sektöründe yaygın olarak kullanılan "Reuters Terminal"leri aracılığıyla yerel ve uluslararası iletişim ve haber ajanslarına gerçek zamanlı olarak ulaştırılmaktadır. Buradan ülkemiz Bankalararası Para Piyasası verilerine ulaşmak mümkündür. Reuters; veri dağıtım sistemi ve haber ajansı niteliğinde, finansal

¹³² [http://www.trlibor.org/trlibor/\(28.12.2009\)](http://www.trlibor.org/trlibor/(28.12.2009))

¹³³ Kumcu, a.g.e., s.139.

piyasalara konu olan anlık ve geriye dönük verilerin sorgulanması ve analiz edilmesi amacıyla yönelik olarak kurulmuş uluslararası bir sistemdir.

(ii)Bankalararası Para Piyasası İşlemleri;

CBTC, CBTD, CBTDEPTH; Reuters sisteminde yer alan T.C. Merkez Bankasına ait olan web sitesinde, Merkez Bankası Piyasalar Genel Müdürlüğü, Para Piyasaları Müdürlüğüne gerçekleştirilen Bankalararası Para Piyasası işlemlerine ait valör, vade, faiz oranı, hacim gibi bilgilerin ilan edildiği sayfalar olup, ilgili bilgilere bu sayfalardan ulaşılabilir¹³⁴.

Tablo 15. Bankalararası Piyasa Faiz Oranları

24.12.2009	O/N	1 Ay	2 Ay	3 Ay	6 Ay	1 Yıl
LIBOR*	0.17688	0.23125	0.24094	0.25063	0.43125	0.97875
EURIBOR	0.2875	0.43625	0.52563	0.66563	0.97188	1.21938
TRLIBOR**	6.5	6.8	6.9	7.0063	7.7	8.6

Kaynak: Ekonomik Araştırmalar Müdürlüğü (Reuters)

* İngiliz Bankalar Birliği (BBA) tarafından İngiltere saatiyle (GMT) her gün saat 11.00'de açıklanan resmi bankalararası piyasa faiz oranlarıdır.

**Türkiye Bankalar Birliği tarafından yayınlanan bankalararası piyasa faiz oranlarıdır.

(iii)Açık Piyasa İşlemleri;

Açık piyasa işlemleri duyurularının yapıldığı Merkez Bankasına tahsis edilmiş Reuters sayfaları aşağıdaki gibidir¹³⁵:

Repo/ters repo işlemleri ilanı: CBTF

Repo/ters repo işlem sonuçları: CBTG

Kesin alım/kesin satım ve likidite senetleri işlemleri ilanı: CBTL

Kesin alım/kesin satım ve likidite senetleri işlem sonuçları: CBTM

¹³⁴ iletisimbilgi@tcmb.gov.tr SWIFT: tcmbr2a/ e-posta yoluyla elde edilmiştir.

¹³⁵ [http://www.yenibir.com/busektorunsirketleri/0,sectorid~27@lmt~0@lc~1.00.asp\(22.12.2009\)](http://www.yenibir.com/busektorunsirketleri/0,sectorid~27@lmt~0@lc~1.00.asp(22.12.2009))

(iv) Merkez Bankası, ihale bilgileri;

Merkez Bankası, ihale bilgilerini piyasaya, Reuters servisi ve EFT, EMKT aracılığı ile duyurur. Duyuru, yukarıdaki araçlardan biri ya da ikisi bir arada kullanılmak suretiyle yapılabilir. İhale duyurusu hangi yöntemle yapılırsa yapılsın şu bilgileri içerir¹³⁶:

İhale numarası, ihalesi yapılan işlem türü (kesin alım, kesin satım, repo, ters repo, likidite senetleri ihracı ya da erken itfası), ihale tutarı (kesin alım/satım ve likidite senetleri ihraç/erken itfa işlemlerinde nominal tutar, repo ve ters repo işlemlerinde işlem valöründeki Türk lirası tutarı olup, ihale duyurusunda belirtilen tutar bir gösterge niteliğindedir. Merkez Bankası, bu tutara bağlı kalmayabilir veya ihale tutarını ilan etmeyebilir), İhale tarih ve saati (en son teklif verme zamanı), işlem valörü, Menkul kıymet tanımı (kesin alım/satım ve likidite senedi ihraç/erken itfa işlemlerinde) / işlem vadesi (repo ve ters repo işlemlerinde), Teklif verme şekli (EFT ya da telefon), ihale şekli (miktar, son fiyat veya geleneksel ihale yöntemi).

3.4. 2000 Yılı Sonrası Bankalararası Para Piyasasında Yaşanan Gelişmeler

Türkiye’de son on yılın Bankalararası Para Piyasasında yaşanan gelişmeleri anlayabilmek için BPP’nın 2000 yılı öncesi uygulamalarına bakmak gerekmektedir. Bu yıllarda Türkiye’de siyasal yönetimler, yüksek enflasyonun en önemli makroekonomik sorun olduğunu kabul ettiği ve enflasyonla mücadeleyi öncelikli konu olarak gördüğü bilinmektedir. Ancak kısmi başarıların ötesinde enflasyonu sürekli bir iniş temposuna oturtmak mümkün olmamıştır.

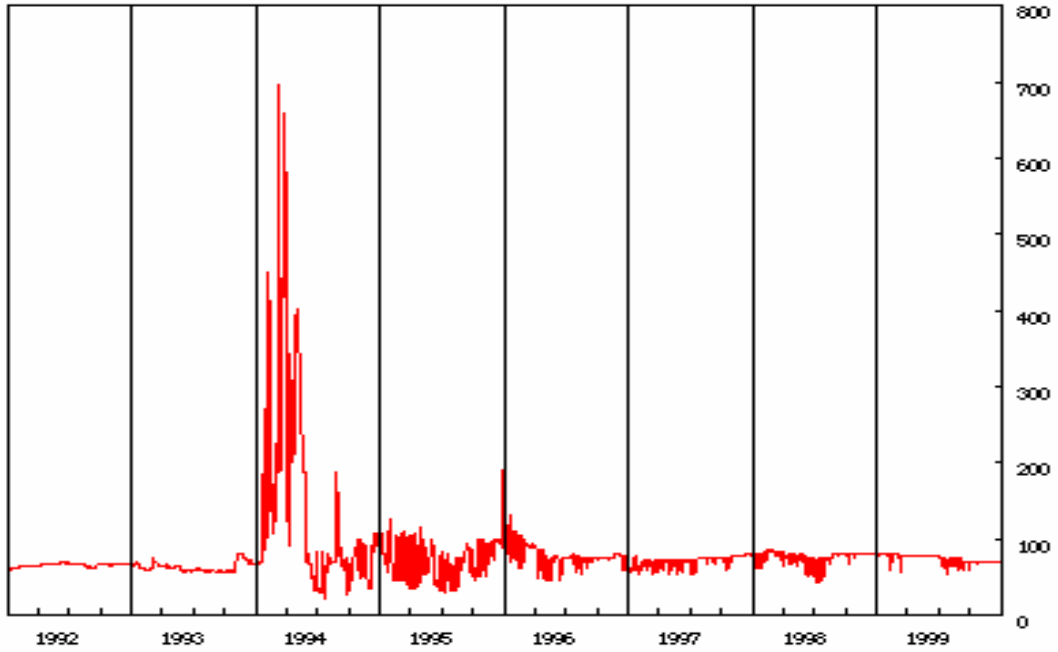
Enflasyonla mücadele politikası, zaman zaman doğru uygulanmakla birlikte zaman zaman da neden-sonuç ilişkileri birbirlerine karıştırılarak uygulanmıştır. Bazı dönemlerde yüksek faizin yüksek enflasyonun bir sonucu olduğu unutulmuş, faizlerin düşürülmesinin enflasyonda düşmeye yol açacağı düşüncesiyle zorlayıcı bazı uygulamalara girişilmiştir. Bu zorlamalar her defasında faizlerin daha da

¹³⁶ <http://www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/PIYASALAR/pgmppty.htm> (22.12.2009)

yükselmesine yol açtığı halde yeniden aynı uygulamalara dönülmekte ısrar edilmiş olması enflasyonla mücadelede başarısızlığın sebebi olmuştur¹³⁷.

Buna bağlı olarak 2000 yılı ve öncesi yıllarında uygulamaların sonucu olarak, Bankalararası Para Piyasası'nda gerçekleşen yüksek faiz oranları şekil 26'da net olarak görülmektedir.

Şekil 23. BPP/1992-2000 Yılları ON / Faiz Oranı

Kaynak: TCMB

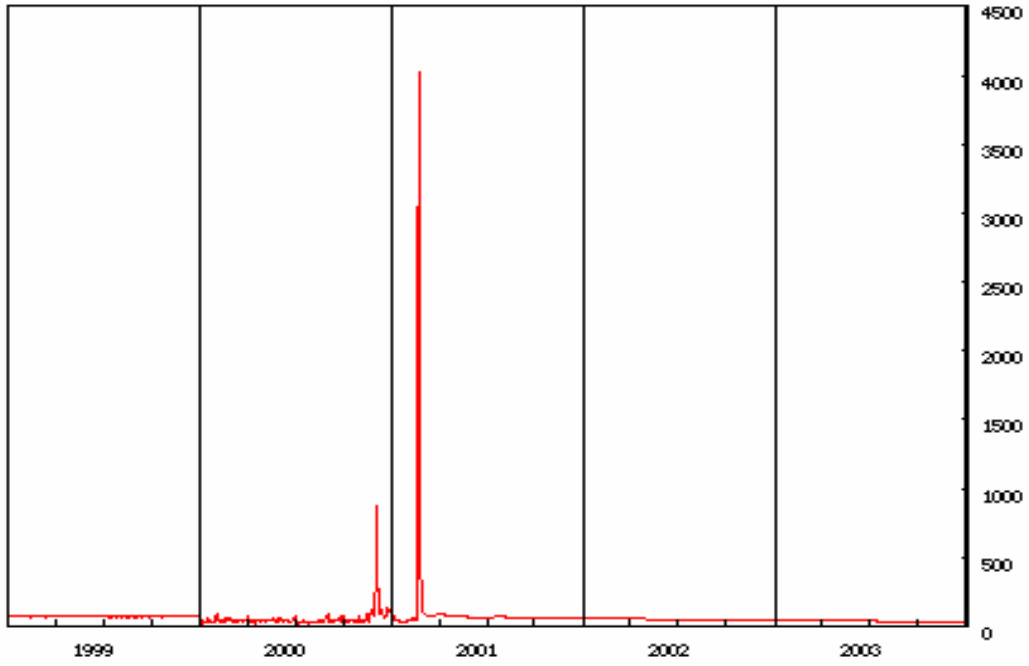
Şekil 23'da görüldüğü üzere ilk göze çarpan yönü 1994 Türkiye krizi sebebiyle Bankalararası Para Piyasası faiz oranının ilgili dönem içerisinde % 660'lara kadar yükselmesi ve uygulamaya konulan 5 Nisan 1994 kararları sonucunda, üç ay gibi kısa bir süre içerisinde Bankalararası Para Piyasası faiz oranı tekrar aynı seviyeye gelmesidir. Yine ilgili yıllar içerisinde Bankalararası Para Piyasası faiz oranları % 60-120 arasında dalgalanan istikrarsız bir seyir izlediği görülmektedir.

2000 yılına gelinceye kadar bu istikrarsızlık devam etmiş ve IMF'ninde önerisi ile yeni para politikası, önceden belirlenmiş döviz kuruna odaklanan ve Merkez Bankası'nın parasal hedeflere etkisinin sınırlı olduğu bir çerçevede oluşturulmuştu.

¹³⁷ Eğilmez, Mağfi, - Kumcu, Ercan, *Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması*, 12. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008, s.377.

“Bu yapıda mevcut olan kırılğan bir bankacılık sektörü, öngörülen yapısal reformların gecikmesi ve ek rezerv kolaylığının olmaması gibi sebeplerden ötürü ekonomik birimlerin programa olan güveni zedelenmiş”¹³⁸ ve 2000 yılı Kasım ayında başlayan kriz ortamı, 2001 yılı Şubat ayında yeni bir krizi doğurmuştur.

Şekil 24. BPP/1999-2003 ON / Faiz Oranı

Kaynak: TCMB

Şekil 24’de görüldüğü üzere bankalararası para piyasasında gecelik (O/N) faiz oranları 21 Şubat itibariyle % 4018 olarak Cumhuriyet tarihinin rekor seviyesine yükseldiği görülmektedir.

Bu amaçla dalgalı kur rejimine geçilerek, programın en önemli ayaklarından biri olan kur politikası terk edilmiştir. Bunun dışında para otoritesinin kısa vadeli faiz oranları üzerinde etkinliğini arttıran, döviz kurunun piyasa koşulları altında belirlenmesini öngören bir sistem benimsenmiştir. Uygulanmaya başlanan yeni para politikasının temel stratejilerinden biri olan şeffaflık ilkesi, politika şeffaflığı bazında kısa dönem faizlerde yapılacak değişikliklerin kamuoyuna net ve yazılı olarak

¹³⁸ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>

açıklanması şeklinde uygulanmaya başlamıştır. Para politikası stratejisinde diğer bir ilke olarak Merkez Bankasını kısa dönem faizleri belirlerken temel amaç olan fiyat istikrarı çerçevesinde kararlar gelecekteki enflasyonun ne olabileceğine bakılarak alınmaktadır¹³⁹.

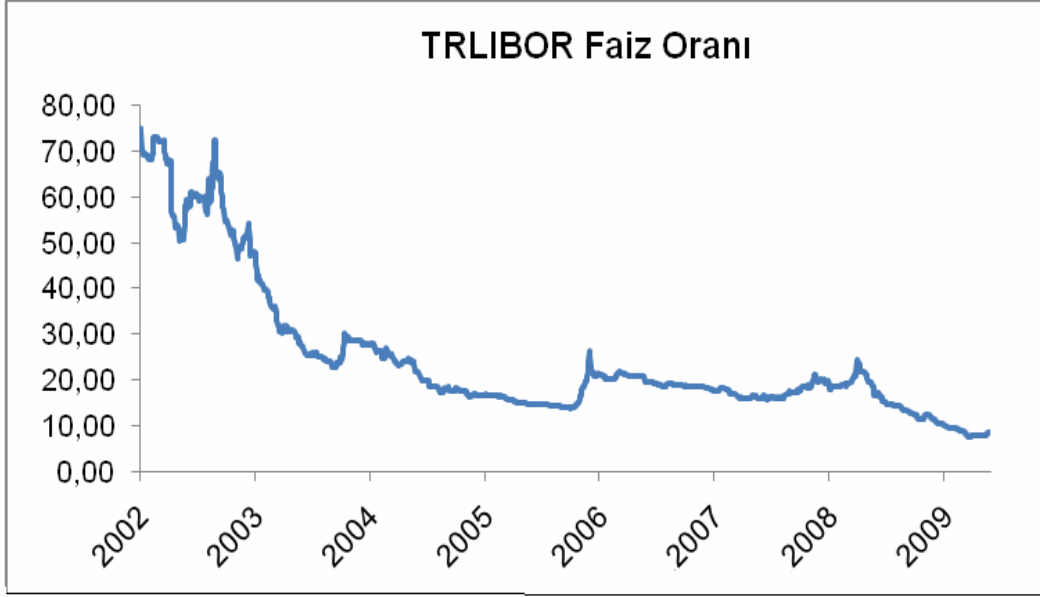
2002 yılına gelindiğinde para politikası stratejisinde yeni değişiklikler uygulanmaya başlamıştır. Bu çerçevede bakıldığı zaman Bankalararası Para Piyasası'nda iki önemli gelişme yaşandığı görülmektedir. Bunlardan birincisi; T.C. Merkez Bankası'nın, 2 Ocak 2002 tarih ve 2002-1 sayılı "2002 Yılında Para ve Kur Politikası ve Muhtemel Gelişmeler" başlıklı basın duyurusunda belirtildiği üzere Bankalararası Para Piyasası'nda üstlendiği aracılık işlevine, 2 Aralık 2002 tarihi itibarıyla son vermesi olmuştur. Ancak para piyasalarının kontrolü ve denetimi çerçevesinde T.C. Merkez Bankası, kendi nam ve hesabına ilan ettiği faiz oranlarından borç alma ve borç verme işlemlerine devam etme kararı almıştır.

İkinci gelişme ise, 2002 yılı başında "Enflasyon Hedeflemesi Rejimi" çerçevesinde para ve kur politikaların uygulamaya başlanmasıdır. Bunların sonucu olarak 2002-2009 tarihleri arasında grafikte görüldüğü üzere bankalararası para piyasasında (BPP) gerçekleşen gecelik faiz oranlarının, belirsizliğinin ortadan kalkması ve risk priminin düşmesine bağlı olarak kısa vadeli faizlerde hızlı bir düşüş sağlandığı görülmektedir.

Ayrıca 2002-2004 yılları arasında ekonomide güven ortamının sağlanması ile bir yıllık gibi kısa bir süre içerisinde BBP'si gecelik faiz oranları % 25'lere kadar gerilediği göze çarpan unsurlardandır. Temel olarak açık piyasa işlemleri ile yürütülen likidite yönetimi kriz dönemlerinde (2006,2008) faizlerin istisnai olarak yükseldiği, ancak Şekil 25'de görüldüğü üzere dönemin tümüne bakıldığı zaman başlangıçta gecelik borç alma faiz oranları % 76 seviyesinden % 6,5 kadar gerilemiştir. Bu dönemlerde uygulanan enflasyon hedeflemesi rejimi, dövize olan talebin azalmasını ve BPP'da kısa vadeli faizlerin "dengeleyici" rolü ile üstlenmesini gerektirmiştir.

Şekil 25. Bankalararası Para Piyasası O/N Faiz Oranları

¹³⁹ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>

Kaynak: TBB

Merkez Bankası 30 Kasım 2000 tarihinden itibaren sistemdeki bankaların kısa vadeli likidite ihtiyaçlarını karşılama imkânlarını arttıran yeni uygulamalar başlatmıştır. Bunun için, gün içerisinde ortaya çıkan acil likidite ihtiyacının gecelik borçlanmaya başvurmadan karşılanabilmesi ve ödeme sistemindeki tıkanıklıkların en aza indirilmesi amacıyla “Gün İçi Limit” kullanırılmasına başlanmıştır. Diğer taraftan vadeli işlemlere derinlik ve süreklilik kazandırılması amacıyla bankalara borç alabilme limitleri dışında 1 ve 3 aylık vadelerde ve aynı gün valörlü işlemler için kullanılmak üzere ek limit sağlayan “Vadeli İşlem Limiti” uygulaması başlatılmıştır¹⁴⁰.

19 Şubat 2001 tarihindeki politik kriz programa olan güvenin ortadan kalkmasına ve yoğun bir biçimde oluşan döviz talebine bağlı olarak ortaya çıkan likidite sıkışıklığı, faiz oranlarının tekrar yükselmesine neden olmuştur. Merkez Bankası dalgalı kur rejimine geçildikten sonraki dönemde, fon ihtiyacı içerisindeki ve özellikle kamu bankaları ve TMSF bünyesindeki bankaları fonlaması nedeniyle meydana gelen özel bankalara ait likidite fazlasını İMKB’de gerçekleştirdiği ters repo işlemlerinin yanı sıra BPP’de yaptığı alım yönlü işlemlerle de çekmeye başlamıştır. 16 Mart tarihinde başlatılan kamu bankalarının ve TMSF bünyesindeki bankaların kısa

¹⁴⁰ <http://www.tcmb.gov.tr>

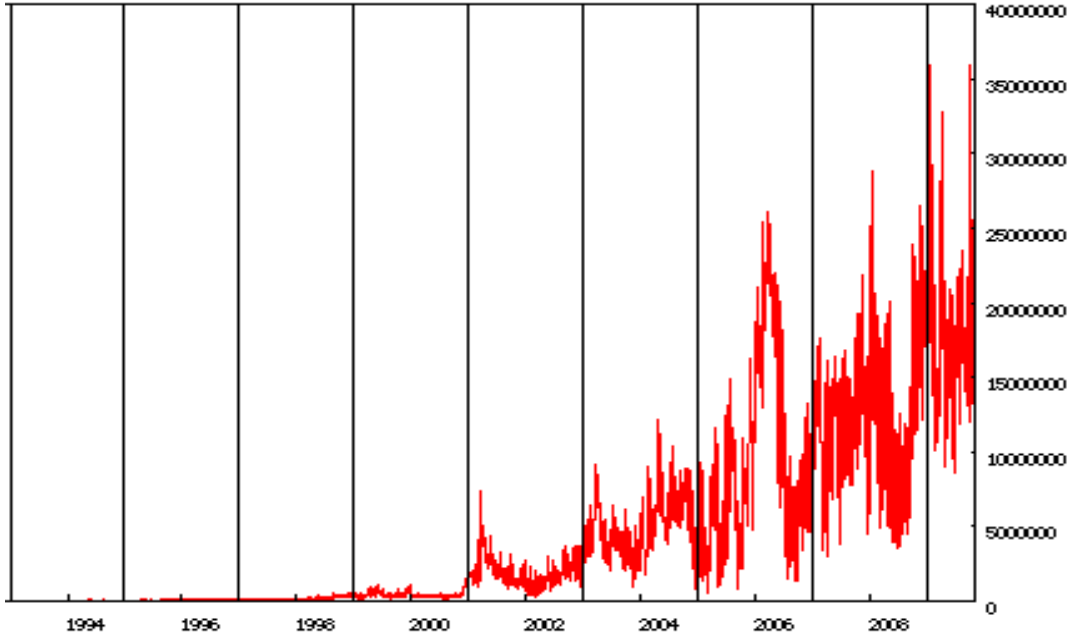
vadeli fonlama ihtiyaçlarının kademeli olarak Merkez Bankası tarafından karşılanması amacıyla uygun olarak Açık Piyasa İşlemleri (APİ) ters repo işlemlerine ek olarak BPP’de yapılan alım işlemlerine devam edilerek piyasadan çekilen likidite miktarı arttırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda gecelik ve bir hafta vadeli işlemlerin yanı sıra, 23 Mart tarihinden itibaren 2 haftalık işlemler de kullanılmaya başlanmıştır¹⁴¹.

2001 yılı Şubat ayında döviz kuruna dayalı para ve kur politikasının terk edilmiş, 2002 yılından itibaren Merkez Bankası’nın enflasyon hedeflemesi rejimi ile temel mücadelede aracı kısa vadeli faiz oranları olmuş ve kısa vadeli faiz oranları sadece enflasyonu düşürme hedefi doğrultusunda kullanılmıştır. Diğer taraftan Merkez Bankası döviz rezervlerinin piyasalar tarafından yeterli bulunması, dövize yönelik talebin zayıflaması ile kısa dönemli referans faizlerinin T.C. Merkez Bankası tarafından istenildiği şekilde belirlenmesine yol açmıştır. Bu yüzden kısa dönemli faizlerdeki oranlar ve dalgalanma marjı önceki dönemlere göre daha düşük düzeyde gerçekleşmiş ve iyice belirginleşen döviz piyasasındaki istikrar ile TL’nin değer kazanmasının yanında toplam talepte bir baskının söz konusu olmayışı enflasyonist baskının azalmasına ve T.C. Merkez Bankası faiz indirimine gidilmesine imkân tanımıştır.

Şekil 26’da görüldüğü üzere BPP’deki gecelik işlemlerde gerçekleşen çift taraflı (alış satış) TL hacimlerini göstermektedir. 2001 yılı Şubat ayındaki finansal kriz sonrası grafikten de görüldüğü gibi BPP’de gerçekleşen işlem hacimlerinde belirgin bir yükseliş görülmektedir. BPP’nin başlangıç yıllarında 1 milyar TL olan işlem hacmi 2009 yılına gelindiğinde 40 milyar TL’ye kadar yükselmiştir. 2006 ve 2008 yıllarında yaşanan krizler sebebiyle ilgili dönemlerde istikrarsız bir seyir izlerken, 2009 yılında bu farkın biraz daha azaldığını ve zaman içerisinde piyasalardaki istikrarın sağlanabileceğine işaret etmektedir.

Şekil 26. BPP- Çift taraflı İşlem Hacmi (ON / 1Gecelik - Bin TL)

¹⁴¹ <http://www.tcmb.gov.tr/research/work/wpserkanyigit1.pdf>

Kaynak: TCMB

2000 yılı sonrası dönemde piyasadaki olumlu gelişmeler dikkate alındığında oluşan döviz arz fazlası, Merkez Bankası tarafından düzenlenen döviz alım ihaleleriyle piyasadandan çekilmeye veya tersi durumda ise, piyasaya çıkan fazla likidite vadeli TL depo alım ihaleleri ile sterilize edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Diğer taraftan, BPP'daki aracılık işlevine kademeli olarak son veren Merkez Bankası, borç veren son merci olma fonksiyonu çerçevesinde "Geç Likidite Penceresi"nden işlem yapmaya devam etmektedir. Bu sayede Bankalararası Para Piyasasının yüksek işlem hacmine ulaşması söz konusu piyasanın gelişmesinde Merkez Bankası'nın bu anlayışının etkili olduğu görülmektedir.

3.5. Bankalararası Para Piyasası ve DEMİRBANK Olayı

Bankalararası para piyasalarından ve yurtdışı bankalarından kısa vadeli olarak borçlanan Halit Cıngıllıoğlu'nun sahibi olduğu Demirbank, DİBS olarak kamuyu finanse ettiği bilinmektedir. Bankanın 2000 yılında yapılan DİBS ihraçlarının yaklaşık %15'ini aldığı ve toplam DİBS stokunun yaklaşık %10'unu taşıdığı tahmin edilmektedir. Ancak buradan milyarlarca dolarlık tatlı kar elde etmesini hazmedemeyen alacaklı iki banka yöneticileri, Demirbank'la görüşmüşler ve haksız

kazanç sağladığını belirterek, aldığı DİBS'lerden kendilerine de pay vermeleri gerektiğini öne sürmüşlerdir¹⁴².

Demirbank ise riski kendilerinin aldığını, onlara pay vermesinin söz konusu olmadığını belirtmiştir. Bunun üzerine, iki büyük banka da, 'devlet, bizim gecelik verdiğimiz paralarla sana ödeme yapıyor. Biz para vermeyi durdurursak sen de alamazsın' diye tehdit ettiler. Banka bu uyarıyı da dikkate almayınca dedikleri gibi yaptılar. Devlete gecelik para vermeyi durdurdular. Merkez Bankası büyük bankalardan para toplayamayınca Demirbank'a da ödeme yapamamıştır. Böylece banka büyük bir likidite sıkıntısı çekmeye başlamış, bu durum çözülemeyince Demirbank'ın 1999 ve 2000 yıllarında satın alıp büyük karlar elde ettiği Devlet İç Borçlanma Senetleri'nin (DİBS) kurbanı olmuştur¹⁴³.

Diğer yandan söz konusu karlılığın nedeni, 1999 yılında uygulamaya konulan IMF Programı'nda döviz kuru öngörülebilir oranlarda yükselmesi ve bu da bankaların faizlerin çok düşük olduğu uluslararası piyasalardan rahatça borçlanmalarına imkân sağlıyor olmasıdır. Yurtdışından aldıkları ucuz döviz bozduran Türk bankacıları, bu para ile yüksek getiri sağlayan Türk Hazine kâğıtlarını satın alıyor ve bu sayede inanılmaz kazançlar elde ediyorlardı. Ancak yaşanan likidite krizi, Uluslararası bankalardan 6 farklı para birimi cinsinden borçlanan Demirbank'ın en büyük alacaklılarından biri de İngiliz HSBC'ydi. Demirbank'a 55 milyon dolar kredi açan HSBC önce Hazine'den alacaklarını tahsil etti ardından bankayı son derece makul bir fiyata satın almıştır¹⁴⁴.

Yukarıda tespit edilen bankalararası para piyasasından alacaklı olan banka yöneticilerinin Demirbank'ın karlılığını hazmetme olayından daha çok, yüzde 40'lar seviyesinde olan gecelik faiz oranlarının krizle birlikte yüzde 7000'lere yükselmesi, borç veren bankalar tarafından finansal piyasalar riskli bulunmasına ve Demirbank'ın finanse edilmesinden vazgeçilmesine neden olmuştur. İkinci olarak Demirbank'ın iflas olayında [IME](#), [Merkez Bankamıza](#) 2000-2001 krizindeki piyasaya likidite verilmemesini ve kimsenin kurtarılmamasını istemesi de etkili olmuştur. Son olarak Demirbank'ın yabancı banka HSBC tarafından satın alınması Demirbank'ın yabancı

¹⁴² <http://www.tumgazeteler.com/haberler/demirbank/>

¹⁴³ <http://www.tumgazeteler.com/haberler/demirbank/>

¹⁴⁴ <http://www.tumgazeteler.com/haberler/demirbank/>

bankalara borçlarından dolayı değil tamamen yaşanan konjonktürle ilgilidir. Çünkü o dönemde banka mevduatı üzerindeki Hazine garantisi devam ederken, ilk defa bankaların yurtdışındaki bütün yükümlülüklerinin Hazine garantisi altına alınmış olması ile batan özel bankaların dış borçları da devletleştirilmiştir.

Tablo 16. Demirbank Bilanço Değerleri (Milyar TL)

30 Eylül 2000		30 Eylül 2000	
VARLIKLAR		KAYNAKLAR	
Men. Değ. Cüzdanı	4.2 \$	Mevduat	1.0 \$
		Dış Borç	1.2 \$
		BPP	2.0 \$
		(Repo : 1.0 \$)	
		(O/N : 1.0 \$)	
Duran Varlıklar	0.8 \$	Özkaynaklar	1.0 \$
	<u>5.0 \$</u>		<u>5.0 \$</u>

Yukarıda 30 Eylül 2000 tarihi itibarıyla Demirbank'ın konuyla ilgili bilanço değerleri görülmektedir. Menkul Değerler Cüzdanı 4.2 dolar olup, ortalama vadesi 10.5 ay ve yıllık getirisi yüzde 38 olduğu bilinmektedir. Buna karşın söz konusu miktarın finansmanının 2 milyar dolarlık kısmını gecelik (BPP) piyasadan, 1.2 milyar dolarlık kısmını yurt dışı bankalardan ortalama 24 ay vadeli olarak borçlandığı ve geri kalan 1 milyar dolarlık kısmını ise ortalama 35 gün vade ile topladığı mevduatlarla finanse etmiştir.

Kriz ile birlikte yabancı para borçları açık pozisyona, yurt içi kaynakları vade uyumsuzluğuna, likidite rasyolarının bozulması likit kalamamasına ve dolayısıyla mali bünyesinin bozulmasına neden olmuş, sonuçta bankanın yükümlülüklerini yerine getirememesine karar verilerek, 25 Ekim 2000 tarihi itibarıyla TMSF'na devredilmesi kararı alınmıştır. Bütün bunların sonucunda, bankacılık sektöründe yaşanan Demirbank deneyimi, Merkez Bankası'nın Bankalararası Para Piyasası'ndaki aracılık fonksiyonundan çekilmesinde etkili olduğu ve dolayısıyla BPP'nin daha etkin kullanılmasına neden olduğu görülmektedir.

Ekonomi içinde yüksek öneme haiz olan finansal kesim son yıllarda yaşanan ve giderek hızlanan küresel değişimler sonucunda bankacılık kesimini ekonomik yaşamın kilit noktasına taşımıştır.

3.6. Bankalararası Para Piyasasının Likidite Düzenlemesi Konusundaki Rolü ve Ekonominin İstikrarı Açısından Önemi

Sağlıklı ve etkin işleyen bir finansal sistem, ekonomide para ve sermaye kanalını refah üretici projelere yönlendiren bir mekanizmaya sahip olması gerekir. Öncelikle yatırım, tasarrufun, yani tüketimden fedakârlığın sonucudur. Ya yatırımcının ya da yatırımcıya fon sağlayacak insanların tasarruf etmesi şarttır. Kim tarafından yapılırsa yapılsın, gerekli fonların tasarruf yoluyla oluşturulması, yatırımın zorunlu başlangıç aşamasıdır.

Bu durumda, üretim potansiyelini harekete geçirmek isteyen bir ekonomi, önce tasarrufları cezbeden sonra da bunları refah artıran yatırım projelerine yönlendiren bir mekanizmayı dikkate almak zorundadır. Bu açıdan bakıldığında piyasa ekonomilerinde bankaların, oldukça önemli rolleri bulunur. Bankacılık sektörü, tasarruf eden insanlarla iş âleminin çeşitli faaliyetlerini finanse edebilmek için fon arayan yatırımcıların davranışlarını koordine eder. Müteşebbis, potansiyel yatırım projelerini değerlendirerek kendisi için en karlı olacağını düşündüğü projeyi veya projeleri seçer. Ancak söz konusu yatırımı finansa etmek isteyen bankalar müteşebbisin projesinin oluşturacağı gelirlerin, maliyetlerini aşmasını ve o yatırım için kullanacağı kaynakların değerine oranla, ürettiği değer daha fazla olması yani karlı olmasını halinde değerlendirmeye alırlar. Bu yüzden bankalar, daha fazla kredilerinin geri dönüşümünü sağlaması açısından değerlendirirken, aynı zamanda karlı yatırımlar, bir ekonominin refahını da artırmaktadırlar.

Bankaların yokluğunda, kaynakları, tasarrufları cezbedecek refah artırıcı projelere tahsis etmek imkânsızdır. Yatırım kaynaklarının dağılımında piyasanın değil, devletin etkili olması durumunda ise, çok farklı yatırım kriterleri kullanılır. Ancak, çeşitliliklerine rağmen, bu kriterlerin ortak niteliği, politik tercihlere dayanmalarıdır.

Piyasanın kararlılık kriteri yerine, siyasi iktidara yakınlık derecesine göre fertler ve gruplar arasında ayırım yapma eğilimi proje seçiminde ağırlık kazanır¹⁴⁵.

Politikanın piyasanın yerine geçmesiyle yatırım projelerinin refahı artırıcı etkileri zayıflarken, refahı azaltıcı etkileri güçlenir. Eski Sovyetler birliği ve doğu Avrupa ülkelerinin yaşadıkları tecrübeler bunun en açık delilidir. Yaklaşık kırk yıl boyunca bu ülkelerde dünyanın en yüksek yatırım oranları gerçekleştirilmiştir. Öyle ki, merkezi planlama uzmanları, milli gelirin hemen hemen üçte birini yatırıma tahsis etmişlerdir. Bu yüksek oranlara rağmen, yatırımlar, politik düşüncelerin ekonomik düşünceleri geri plana itmesi yüzünden, hayat standardını yükseltmede son derece başarısız olmuştur¹⁴⁶.

İşte bankacılık sistemi piyasada oluşan son derece girift ve geniş bir alanda hareket eden iktisadi faaliyetlerle ilgili bilgileri toplar, sistematize eder ve ekonomi lehine kullanır. Başka bir mekanizma sözü edilen iktisadi olayları, ne yatırımcı ne de tüketicilere, başka bir yöntemle daha sağlıklı biçimde ve zamanında ulaştırılması mümkün değildir.

Likidite, ekonomideki birimlerin ellerindeki varlıkları üzerinde anlaşılan fiyatlardan satın alma gücüne dönüştürebilme hızı ve kolaylığı olarak tanımlanabilir¹⁴⁷. Buna ilave olarak bankacılık sisteminde likidite düzenlemesi, bütün tasarruf sahiplerinin aynı anda paralarını geri çekme riski altında, bankaların hem yatırımcılara uzun vadeli sermaye hem de tasarrufçulara likidite sağlayabilme yönetiminden doğmaktadır. Bankacılık sistemi likidite yönetimi ile fonları toplar, topladığı fonların yatırımlara tahsis ederken, denetlemek, gözetlemek ve değerlendirmek suretiyle riski dağıtır, likiditeyi düzenler ve böylece ekonomik etkinliği artırmış olur. Sistemin kendi çıkarları için piyasayı takip etmesi sayesinde, karlılığı en yüksek yatırımlar belirlenebilir. Kredi kullananların performansları takip edilerek (son yıllarda teknolojinin gelişimi desteğiyle bankalar takip sistemi kurmuşlardır.) sorumluluklarını yerine getirip getirmediği kontrol edilir. Böylelikle

¹⁴⁵ Gwartney, James D.- Stroup, Richard L., *Temel Ekonomi*, çev.Yıldırım Aslan,Adres Yayınları, Ankara,2008,s.66.

¹⁴⁶ James D.- Richard L.,a.g.e.,s.67.

¹⁴⁷ http://www.sinansahin.biz/FTP/Finans_Sektorunun_Ekonomik_Buyumeye_Etkisi.pdf

sistem doğru nakit akışını sağlar, kaynakları verimli yatırımlara tahsis eder, likiditeyi düzenler, yatırım ve büyümeyi de destekleyerek ekonomik istikrara önemli katkı sağlamış olurlar.

Bankalar yukarıdaki saydığımız fonksiyonlarını yerine getirirken, hedefleri, etkin bir aktif pasif/likidite yönetimi ile istenen karlılık düzeyine ulaşmaktır. Kısaca bankacılık yönetimi likidite yönetimine dayanır. “En önemlisi Levine ve Zervos hipotezlerine göre ekonomik büyümeyi etkileyen unsurun hisse senedi piyasasının büyüklüğünün değil, aslında likiditesinin olduğunu ileri sürmektedirler¹⁴⁸”. Bankacılık sisteminin bütünü içerisinde bankalararası para piyasası kan dolaşımını tamamlayan piyasa olarak sistem içerisinde öneminin kabul edilmesi ve ekonomik kalkınmayla olan bağlantısının araştırılması önemli bir konudur.

Likiditenin düzenlenmesi bir akım mekanizmasının oluşmasıyla mümkündür. Likidite para akımını ifade eder. Para ise bir değişim aracıdır. Mübadelenin tam olarak yapılabilmesi için piyasada yeterli miktarda paranın tedavülde olması şarttır.

Merkez Bankası özellikle 2002 yılından sonra, para basma kriterlerine yasal sınırlama getirilmesinin bir neticesi olarak, parasal büyüklükler üzerinde oynamamaya çalışmış ve enflasyon hedeflemesi yapıp mümkün olduğunca bu parasal tabanı koruma gayreti içine girmiş olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan merkez bankasının faiz oranlarını düşürmesi ve merkez bankası dışında, İnterbank piyasasının serbestçe etkin bir şekilde işlemesi ekonomide mübadele için dolaşımda olan para ihtiyacını daha düşük maliyetlerde, daha hızlı bir şekilde bankacılık sistemi tarafından sağlandığı görülmektedir. Paranın spekülasyon alanlardaki karlılığının düşüren bu anlayış, paranın piyasalara dönmesini, serbestçe dolaşımını ve reel ekonomiye katkısının olduğu önceki konularda gösterilmiştir.

Günümüz ekonomilerinde parasal dengeyi, belirli bir matematik ölçüsü içerisinde kesin olarak ölçmek mümkün olmayıp, arz ve talebin ayrı ayrı ve aynı anda bankacılık sistemi tarafından kaydı para+elektronik para ile desteklenmesiyle gerçekleştirilmesi ile mümkün olmaktadır.

¹⁴⁸ Ünal Seyfettin, *Finans Piyasaları ve Ekonomik Büyüme*, 1.Baskı, Ekin Yayınları, Bursa, 2009,s.141.

SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Günümüz modern kapitalist ekonomilerinin en önemli özelliği finansal sistemin ve dolayısıyla kapitalin ekonomiyle özdeşleşmiş olmasıdır. Bu açıdan finans sistemi sadece kendisini değil tüm ekonomik sistemi, hatta ülke ve ülkelerin istikrarı açısından çok önemli hale geldiği görülmektedir ki, son zamanlarda yaşanan olayların sonucu bunu teyit ettiği açıktır. Türkiye’de ise finansal sistemin gelişimi esas itibarıyla 24 Ocak 1980 kararları ile başlamıştır. Nitekim ülkemizde yaşanan krizlerin kaynağını da bankacılık sektörü veya parasal kesimin iyi yönetilememesine dayanmaktadır.

Bir ülkede ekonomik analiz yapılabilmesi için, ülke içinde finansal kesimin kurum ve örgütlenmelerinin neler olduğunun ve işleyiş mekanizmalarının bilinmesi ile mümkündür. Genellikle finansal piyasalar vadeleri açısından, sermaye ve para piyasası olarak ayrıma tabi tutulmaktadır. Türkiye’de finansal piyasalar, birincil (organize piyasa) ve ikincil piyasalar (organize olmayan piyasa) şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Bankalararası Para Piyasası, TCMB gözetimindeki birincil piyasa ve Serbest İnterbank olarak ikincil piyasalarda yer almaktadır.

Finansal sistem, bir ekonomide tasarruf sahiplerinin fonlarını, ödünç almak isteyen yatırımcı, tüketici gibi kişi ya da firmalara transferini gerçekleştirir. Fakat bu transfer gerçekleştirilirken, düzgün işleyen aktarım mekanizmalarına ve finansal sisteme ihtiyaç vardır. Bu çerçevede Merkez Bankası ve Bankaların yüklediği fonksiyonlar ilk akla gelen olmaktadır. Merkez Bankası, söz konusu piyasalar aracılığıyla likiditeyi düzenler ve politika hedefleri ile ilgili işlemleri yapmaya çalışır. Ancak incelenen Bankalararası Para Piyasası para büyüklükleri ile finansal sistemin içindeki piyasaların vazgeçilmezi olduğu görülmektedir. EFT sisteminin 2008 yılı parasal değeri 21 Trilyon 919 Milyar TL olup, bunun 3 Trilyon 750 Milyar TL’si Bankalararası Para Piyasası işlemleri olarak gerçekleşmiştir. Bu ülkemiz için GSMH’nın yedi katına tekabül etmektedir. Bu bankalararası para piyasasının ve aktarım sistemlerinin ne kadar önemli olduğunu gösteren parasal büyüklüklerdir.

Merkez Bankası’nın en temel hedeflerinden birisi likiditeyi kontrol etmektir. T.C. Merkez Bankası bunu yaparken parasal büyüklükler üzerinde oynamamaya çalışmış ve enflasyon hedeflemesi yapıp mümkün olduğunca bu parasal tabanı koruma

gayreti içine girmiştir. Gelişmekte olan ülkeler için doğruluğu tartışılabilen bu politika dolaşımdaki likiditenin yetersizliği nedeniyle ekonomilerde resesyona ve deflasyona sebep olabilir. Ülkemizde bankaların bu noktada devreye girdiği elektronik para oluşturup, dolaşımdaki paranın hızını artırarak ekonomide likiditeyi düzenlediği, bu itibarla ekonomik kalkınma ve istikrarın sağlanmasında etkili olduğu görülmektedir. En azından bunu incelediğimiz döneme ilişkin olarak rahatça söyleyebiliriz. İncelenen dönemde Bankalararası Para Piyasası'nın gerçekleştirdiği nakit akışı büyüklükleri net olarak bunu ifade ederken, diğer taraftan ekonomide likidite düzenlemesi ve istikrarı açısından son derece önemli olduğunu göstermektedir.

Öte yandan enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, yeni finansal ürünlerin ortaya çıkmasına yol açarak, parasal aktarım mekanizmasının etkinliğini artırmış olup, para arzının kontrolünü güçleştirmiştir. Şöyle ki yeni ekonomide, finansal ürünlerin sayıca artması, ikincil piyasaların gelişmesini sağlayarak, para piyasası tanımlarının, kapsamının ve sınıflandırılmasının da değişmesine yol açmaktadır. Bu çerçevede İnterbank piyasasının öneminin gün geçtikçe artacağına gerekçeleri aşağıdaki şekilde ifade edilebilir.

Doğrudan etkileyen gerekçeler;

Finansal işlemlerin yürütülmesinde, gerekli bilgi ve belgelerin elektronik ortamlarda hazırlanması ve bilgisayarlar aracılığıyla kısa sürede ilgili taraflara iletilmesinin sağlanması,

Merkez Bankası'nın Bankalararası Para Piyasası'ndaki aracılık işlevinden çekilmesi ile birlikte yıllar itibariyle İnterbank piyasasında faiz oranları düşerken, gerçekleşen işlem hacimleri yükselmiştir. Gelecekte merkez bankasının, bazı fonksiyonlarını da İnterbank piyasasına devretme olanağı, İnterbank piyasasını daha önemli hale getireceği ihtimali,

Elektronik para aktarım mekanizmalarının gelişmesi ile doğrultusunda e-iş, e-para, e-banka, e-ticaret gibi sektörlerin ortaya çıkması ve alıcıları ile satıcıları, karşı karşıya getirerek, ticari işlemlerde aracılara gerek kalmaması, böylece arzın talebe daha çabuk uyum sağlaması,

Dolaylı şekilde etkileyen gerekçeler;

Daha iyi şartlarda mal alabilme, kredi bulabilme şansını artırarak, daha düşük maliyette, daha hızlı bir şekilde elde edilmesi ve bunun sonucu olarak ekonomide etkinliğin yükseltilmesi,

Alicılar isterlerse, dünya pazarlarından, istedikleri ürünleri daha ucuz olarak ve daha değişik ödeme alternatifleri ile (taksitli alışveriş, kredi kartı kullanımını vb.) satın alabilmeye imkân verme olanağı,

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki yaşanan gelişmeler, aynı zamanda bilginin transfer edilmesidir. Bu bağlamda piyasalar izlenerek, gerekli bilgileri sistematik olarak toplanıp, ihtiyaç sahiplerine sunulabilme imkânlarına sahip olunması,

Bankalararası Para Piyasası işlemleri, Merkez Bankası, Takasbank ve bankalar kendi aralarında serbestçe yapılabilmektedir. Ayrıca Türkiye Bankalar Birliği' de İnterbank fiyatlarını yayınlamakta ve bunun için teknik alt yapıyı güçlendirme çalışmaları bulunmaktadır. Bu itibarla daha etkili ve sağlıklı piyasa için;

- Merkez Bankası İnterbank alım satım arasındaki fiyat farkını düşürmeli, kar amaçlı değil, temel hedefi olan fiyat istikrarını dikkate almalı,
- Gün İçi Limitleri işlem saatlerini bankaların mesai saatlerine çekmeli,
- Geç Likidite Penceresini kaldırmalı,
- TL ve Döviz yasal karşılık oranlarını düşürmeli, dövizin kontrolünü yüksek yasal karşılık oranı ile değil, pozisyon açığı sınırlaması ile denetlemeli,
- Türkiye Bankalar Birliği aracılık işlevi için hukuki alt yapı oluşturulmalı.

Sonuç olarak, ülke ekonomisinin sağlıklı şekilde değerlendirilmesinin yapılabilmesi açısından, gerek ekonomi eğitimi veren okulların, gerek piyasaların yorum ve analizini yapanların, gerekse ekonomi yönetiminde karar vericilerin ve tüm ekonomi oyuncularının yukarıda bahsettiğimiz tesbitleri göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. İlgili tesbitler on beş yıllık bankacılık deneyiminin ışığında aktarılmıştır. Buna karşın tez konusunun incelenmesinde birçok eksiği olabilir. Ancak bu alanda çalışma yapabilecekler için önemli düzeyde katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akdiş M.(2006).*Para Teorisi ve Politikası*, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitapevi
- A.K.M. (Araştırma Koordinasyon Merkezi)., (1987). *Yönetimde 3 Boyut*, İstanbul: Mega Basım A.Ş.
- Altan M.(2001).*Fonksiyonlar ve İşletmeler Açısından Bankacılık*, 1.Baskı, İstanbul
- Arditti R.(2004).*Açıl Ufkum Açıl*, 1.Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları
- Artun, Tuncay, *Türkiye’de Bankacılık*, 2.Baskı, Tekin Yayınları, Ankara
- B.Martin W.(1997).*Müşteri Hizmetlerinde Kalite*, İstanbul: Rota Yayınları
- Babuşcu Ş., Hazar A.(2007) *Diğer Teşkilatlanmış Piyasa ve Borsala*, 1.Baskı, Ankara: Akademi Yayıncılık
- Babuşcu Ş. Hazar A.(2007)*Tahvil Ve Bono Piyasaları*, 6. Baskı, Ankara: Akademi Yayıncılık
- Bıggs B.(2008). *Hedge Cambazları*, 1. Baskı, İstanbul: Scala Yayıncılık
- Buzan T.,Dottino T., İsrail R. (2001). *Akıllı Lider*, 1.Basım, İstanbul: Alfa Yayıncılık
- C.Gel O.(2007), *CRM Yolculuğu*, İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Courtis J.(1993). *Hizmet Pazarlaması*,1. Baskı, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınları
- Craven R.(2004).*Müşteri Kraldır*,1.Baskı İstanbul: Elips Yayınları
- Çağlar Ü.(2003). *Döviz Kurlar*,1. Baskı, İstanbul: Alfa Yayınları
- Çolak F. Ö. Aktaş A.(2009)*Makro Ekonomik Göstergelerin Yorumlanması*, 1. Baskı, Ankara: Eflatun yayınları
- Eğilmez M.,Kumcu K.(2008). *Ekonomi Politikası, Teori ve Türkiye Uygulaması*,12.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi
- Erdem E.(2008). *Para Banka ve Finansal Sistem*, 2. Baskı, Ankara: Detay Yayıncılık
- Eroğlu E.(2008).*Türkiye’de Parasal Kesim ve Merkez Bankası İşlemleri Analizi*, 2. Baskı, İstanbul: Der Yayınevi
- Erdoğan Toksöz E.(2005).*Bankalararası Para Piyasası*, Finans Dünyası Dergisi/s.31
- Friedman M.(2008). *Kapitalizm ve Özgürlük*,1.Baskı, İstanbul: Plato Yayınları
- George Soule G.ve Antell G., Nejat Muallimoğlu (çev.). (2004). “ *Herkes İçin Ekonomi*”, 4.Baskı, İstanbul: Avcıol Yayıncılık
- Günel M.(2007).*Para Banka ve Finansal Sistem*, 2. Baskı, Ankara: Yeni Dönem Yayınları

- Godin S.(2005).*Mor İnek*, İstanbul: Elma Yayınevi
- Gökçe A.(2008). *Sınavlara Hazırlık*, 8.Baskı, Ankara: Gökçe Yayınları
- Güney A.(2008). *Banka İşlemleri*,2.Baskı, İstanbul: Beta Basım
- James D.- Richard L.(2008). *Temel Ekonomi*, çev. Yıldırım Aslan, Ankara: Adres Yayınları
- J.Charles Pool, Ross M. R.(2008). *Ekonomist*, 1. Baskı, İstanbul: Etkileşim Yayınları
- J.Mapes J.(2007). *Kuantum Düşünce Yöntemi*, 1.Baskı İstanbul: Yakamoz Yayınevi
- Jenning J.,Haughton L.(2008). *Büyük Balık Küçük Balığı Değil, Hızlı Balık Yavaş Balığı Yutar*, 1. Basım İstanbul: Güzel Dünya Kitapevi
- Kapital Meday Hizmetleri A.Ş. (2008).*Yeni Pazarlama Trendleri*, İstanbul: MediaCat Kitapları
- Karapınar A.(2004).*Temel Düzey SPK*, 10.Baskı, Ankara: Gazi Kitapevi Yayınları
- Kaşıkçı E.(2002).*Para-Mosyon Pazarlaması*, İstanbul: Kariyer Yayıncılık
- Keyder N.(2003)*Para- Teori- Politika- Uygulama*, 9.Baskı, Ankara: Bizim Büro Basımevi
- Kılıç A.(2005). *Mikro Ekonomi*, 1.Baskı, Ankara
- Kırım A.(2007).*İnnovasyon*, İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Kindleberger C.P. (2006).*Cinnet, Panik ve Çöküş*, 2. Baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Kiyosaki R. Sahron L.(2007). *Zengin Çocuk Akıllı Çocuk* 1. Baskı, Alfa Yayınları
- Kumcu E.(2009). *Krizler, Para ve İktisatçılar*”, 2.Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi,
- Meydan M.(2008). *Forex Piyasası*, 1. Baskı, Ankara: Elma Yayınevi
- Mışkın, F.(2000). *Finansal Piyasalar ve Kurumlar*, çev. İlyas Şıklar, Ahmet Çakmak, Suat Yavuz, 1. Baskı, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul
- Murata K.,Harison A.(1995).*Japon Yönetim Teknikleri*, 1.Baskı İstanbul: Rota Yayınları
- N. Casson H.(2006).*Satış Sanatı ve Pazarlama*, İstanbul: Hayat Kitapevi
- Oksoy s.(2005).*Kalkınmanın Finansman*,1.Baskı, İstanbul: Okumuş Adam Yayınları
- Oktar S.(2001).*Para Kurulu*, 2. Baskı, Eskişehir: Bilim Teknik Yayınları
- Olçay D.(2006) *E- Ticaretin Temelleri*, 1.Baskı, İstanbul: Pusula Yayıncılık
- Özerol H.(2007).*Finansçı Olmayanlar İçin Finans*,7.Baskı, İstanbul: Elma Yayınları
- Parasız İ.(2000).*Para Banka ve Finansal Piyasalar*,7.Baskı, Bursa: Ezgi Yayınları

- Paya M.(2002)*Para Teorisi Ve Para Politikası*, 3.Baskı, İstanbul: Filiz Kitapevi
- Pınar A.(2008).,Erdal E.(2008).*Para Banka Mali Kuruluşlar* ,1.Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Salinger N.G(2002)*Ekonomi Üzerine Hemen Herşey*,3.Baskı, İstanbul: Cem Yayınları
- Sezgin M.,Şendoğdu A.(2008).*Banka Hizmetleri Pazarlaması*,İstanbul: Literatürk Yayınları
- Serin V.(2001)*Mikro İktisat*, İstanbul: Alkım Yayınları
- Işık S.(2004).*Para Finans ve Kriz*, 1. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları
- Şakar B.(2006).*Banka Kredileri ve Yönetimi*,1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları
- Şakar B.(2006).*Banka Kredileri ve Yönetimi*, İstanbul: Beta Yayınları
- T.Vakıflar Bankası T.A.O (2005)“*Yatırım Bankacılığı İzahnamesi*, Ankara
- T.Vakıflar Bankası, (1998).*Mevduat ve Bankacılık Hizmetleri İzahnamesi*, Ankara
- T.Vakıflar Bankası T.A.O., (2008), Faaliyet Raporu
- Uzunoğlu S.(2007).*Para ve Döviz Piyasaları*, 3.Baskı, İstanbul: Literatür Yayınları
- Ünal S.(2009) *Finans Piyasaları ve Ekonomik Büyüme*,1.Baskı, Bursa: Ekin Yayınları
- Ünal T.(2009).*Yeni Yüzyılda Bankacılık*, 1.Baskı, İstanbul: Derin Yayınları
- Yumuşak G.,Erarslan C.,Bayraktar Y.(2009). *Yeni Ekonomi*, 1. Baskı, Ankara: Nobel Yayınları
- Yüksel A., Yüksel Ü. (2004).*Hizmet Pazarlaması/Turizm Pazarlaması-Bankacılık Pazarlaması*, Ankara: Beta Basım Yayım
- Williamson J. Mahar M.(2002) *Finansal Liberalizasyon Üzerine Bir İnceleme*, 1.Baskı, Ankara: Liberte Yayınları
- 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3 ve 82

http://www.tbb.org.tr/v12/asp/bankalar1.asp_php18.10.2009

<http://www.bkm.com.tr/>

http://www.girisim.com.tr/bankatek/sayi7/paratarih7.htm_php29.11.2009

<http://www.tcmb.gov.tr>

<http://www.danismend.com/konular/maliisleryon/MLY-BANKALARIN.htm>
28.12.2009

http://www3.dogus.edu.tr/amuslumov/2007-8/ch1_Muslumov_FIN321.pdf
(17.05.2010)

<http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/DesktopDefault.aspx?tabid=126> 22.11.2009

<http://www.bilgipasaji.com/forum/borsa-ve-piyasalar-386/34894-repo-nedir.htm>
php12.11.2009

www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcarsamba3.doc 04.11.2009

<http://www.takasbank.com.tr/Pages/VizyonveMisyona.aspx>02.01.2010

<http://www.btom.org.tr/>

<http://www.eft.tcmb.gov.tr>

www.ekoelsen2.googlepages.com/FNANSALSTEMFNANSALPYASALAR.php
14.01.2009

<http://iktisatokulu.blogspot.com/> php12.10.2009

<http://evds.tcmb.gov.tr/> php11.11.2009

http://www.turkcebilgi.com/doviz_piyasaları/ansiklopedi05.09.2009

<http://www.uyurgezer.net/turkiye-de-doviz-piyasaları-t31985.html>26.11.2009

<http://www.imkb.gov.tr/AboutUs/AboutUsMain.aspx> php12.11.2009

<https://www.veribaz.com/viewdoc.html?/www.veribaz.com:443/login.htmlm=1&ul>
php12.11.2009

http://www.hisse.net/okul_merak.php12.11.2009

<http://www.vob.org.tr/VOBPortalTur/DesktopDefault.aspx?tabid=100> 25.11.2009

<http://www.spk.gov.tr/indexcont.aspx?action=showpage&showmenu=> 06.12.2009

<http://www.iab.gov.tr/piyasalar.asp>14.12.2009

Mithat Şener, "www.spk.gov.tr/displayfile.aspx?action=displayfile&pageid

www2.aku.edu.tr/~mmasca/bolum_13.ppt –16.12.2009

<http://www.trlibor.org/trlibor/>28.12.2009

<http://www.yenibir.com/busektorunsirketleri/0,sectorid~27@lmt~0@lc~1,00.asp>

22.08.2009

www.muhasibat.gov.tr/NakdeDayaliOdemeSistemiUygulamaKlavuzu.doc22.1.2010

<http://www.radikal.com.tr/Default.aspx?aType=mahfiegilmez&ArticleID=893468&php>21.09.2009

<http://www.tumgazeteler.com.tr/haber.portal>04.01.2010

www.sydgm.gov.tr/05.01.2010

<http://www.ilbank.gov.tr>/23.01.2010

<http://www.CRMworld.blogcu.com>.28.11.2009

<http://www.itusozluk.com/goster.php/k%FDy%FD+bankac%FDI%FD%F0%FD>

03.17.2009

<http://maltepelms.e-universite.org/dreamLMS/index.aspx?mis=6&liid=180&lid=81>

05.09.2009

<http://modernpazarlama.blogspot.com> ,19.10.2009

<http://www.msxlab.org/forum/bilim/11687-inovasyon-yenilikcilik-nedir.html>,15.11.2009

<http://pazarlamablog.blogspot.com/2008/03/bankacilikta-pazarlama-word-dkman.html>, 21.06.2009

<http://www.tbb-bes.org.tr>/02.02.2009

<http://yunus.hacettepe.edu.tr/~umutal/lesson/2006-slide-week7.pdf>/ 10.02.2009

www.turkcebilgi.com/kose-yazisi/?yazar=636(05.06.2010)

http://www.sinansahin.biz/FTP/Finans_Sektorunun_Ekonomik_Buyumeye_Etkisi.pdf

Registry ANKARA [ANKARA@ilo.org]

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı	:	OLTU/ 01.03.1965		
Öğr.Gördüğü Kurumlar	:	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	:	1980	1983	Oltu Lisesi
Lisans	:	1985	1989	Uludağ Ün.v. İ.İ.B.F. Çalışma Ekonomisi
Yüksek Lisans	:	2006	2008	Maltepe Ün.v. Sos.Bil.Ens. İşletme Bölümü
Doktora	:	-		
Medeni Durum	:	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	:	İngilizce/İyi		
Çalıştığı Kurum	:	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı	
		05.09.1995	-	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O.

- Diğer Bilgiler** :
- 1-Yerel Medya da;
 - Gazetelerde köşe yazarlığı,
 - Radyo, Televizyon sunumları,
 - Sivil toplum kuruluşlarında sunumlar.
 - 2- Banka Hizmetlerinde Kaliteli Hizmet Sunumu Araştırması (Uzmanlık Tezi)
 - 3- Bankacılıkta Hizmet Pazarlaması (Bitirme Projesi)
 - 4-Günümüz Bankacılığında Uygun Strateji Doğrudan Pazarlama Projesi

25.02.2010

Mehmet GÖKÇE